

समाधिशतकम्

[एक विवेचना]

तथा

आत्मशक्तिप्रकाश

विवेचनकार तथा रचयिता
गोमनिष्ठ, साधुविशारद, ज्योत्स्नार्य

श्रीमद् पुद्गिमागरसूरीश्वरजी महाराज

નિવેદન

શ્રી આત્મજ્ઞાન પ્રમારક મહાન તરફથી પ્રગટ થતી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ અથમાળામા પ્રકટ થઈ ચુકેલ ૪ થા મણકાવાળો અથ 'શ્રીમદ્માધિશતક' અને 'આત્મ શક્તિપ્રકાશ' પુનઃ પ્રકાશિત ઠરી જનતા સમક્ષ ધરતા આનંદ થાય છે, ગમાધિશતક અને આત્મશક્તિ પ્રકાશ એ અથના નામોજ અથમા અન્નરૂપ રહેલ ઉચ્ચયોગ, આત્મા મ તત્ત્વ જ્ઞાન, સદ્બોધ અને આત્માની અનંત શક્તિઓ જેના મહાન ગહન વિષયો મૂચિત કહે છે મ-૧૯૨૨ની અક્ષય તૃતિયાએ આ અથ પ્રથમ વાર ગુરુશ્રીએ પૂર્ણ કરેલો અને સને ૧૯૦૮મા મહાજે તે પ્રગટ કરેલો ગુરુ દેવના શિષ્યરત્ન શાતમૂર્તિ જિયાપાત્ર શ્રીમદ્ જ્યમા-સાગરજી મહારાજના સદુપદેશથી તેઓશ્રીના સસારી પણાના ભાઈ શ્રી પુલ્કનદલાઈ પ્રાગજીભાઈ તથા તેમના સુપુત્રો સુજીભાઈ તથા તુલસીદામ માગરોળવાળા એમની આર્થિક મદાયથી આ અવ છપાય છે તે માટે મહાજે તેમનો આભાર માને છે અને અન્ય વ્યક્તિઓને આવા જ્ઞાન મેવાના પુણ્ય કાર્યમા પોતાની લક્ષ્મીને

માંગરોળ નિવાસી

સ્વ૦ શ્રી કુલચંદ્રભાઈ પ્રાગજીભાઈની

દુક જીવનગેખા

ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, ઉત્તમ સંસ્કારોની પ્રાપ્તિ, અને ઉદાર ધનાઢ્યતાનો મયોગ શાસ્ત્રમાં દુર્લભ વર્ણવ્યો છે આ સંયોગની પ્રાપ્તિ માટે પૂર્વપુણ્યની ઋદ્ધિ સિદ્ધિની ખાસ આવશ્યકતા છે એવી ઋદ્ધિ સિદ્ધિવાળા ઉત્તમજીવોને જ આ ત્રણ પ્રકારના મયોગની પ્રાપ્તિ થાય છે અને જીવનનું એ પરમ મોહાગ્ય લેખાય છે

જીવનનું આલુ સૌભાગ્ય ધરાવનાર શ્રી કુલચંદ્રભાઈ પ્રાગજીભાઈનું નામ ખુશીથી મૂકી શકાય તેમ છે જીવનભર ધર્મગ્રંથ તરફ જાગૃકતા, દાનધર્મ તરફ અત્યંત આકર્ષણ અને પરને પણ પોતાના કરી લેનાની સાહચર્ય વૃત્તિ એ એમના જીવનના ઉત્તમ ગુણો હતા

વેપાર વીરતા અને દાન શૂરતા માટે પકાતું માંગરોળ એમનું વતન અહીં ધ્રાવક ગુણ સપત્ત દશામીમાળી વલ્લુક શ્રી પ્રાગજીભાઈ માણેકચંદ સવાઈ નામના સદ્ગૃહસ્થને ઘેર, તેમનાં

વડીલખધુ જગજીવનદાસનું દિલ સમારી કાર્યોથી પર
 થઈ વૈરાગ્ય વાસિત બન્યું હતું તેવામા યોગનિષ્ઠ, શાસ્ત્ર
 વિશારદ આચાર્યવર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીનો સમાગમ
 થયો. ધર્મલાભ મળ્યો આતકને તો સ્વાતિ-ગિહુનો સાગર
 મળ્યો. હમને મોતીનો મહેરામણ સાપડ્યો સદ્ગત સુરિ
 રાજના પ્રબળ વૈરાગ્યતેજથી અન્તર્ધ તેઓશ્રીએ સીપોર ગામે
 વિ મ ૧૬૭૦ ના વ્યસ મુદ્દ ૪ના રોજ ભાગવતી દીક્ષા લીધી
 પોતાના બંને સુપુત્રો-શ્રી મુલજીભાઈ તથા શ્રી તુલસીદાસ
 ને અનુજળધુને સોપી શ્રી જગજીવનદાસ આજના સમતા-
 ગુણવાન આધ્યાત્મપ્રેમી મુનિરાજજયસાગરજી બની કુળ દીપાબ્ધુ

શ્રીકૃલચદલાઈએ પોતાના બંને ભત્રીજા માથે વ્યવહાર
 ચલાવવા લાગ્યા કાઠા-ભત્રીજાઓની ત્રિપુરીએ અનેક ધર્મ-
 કાર્યો કર્યા આજુ, કેશરિયાજી, પાલીતાણા, ગિરનાર, તારંગા
 લોચણીજી વગેરે અનેક તીર્થયાત્રાઓ કરી આવ્યા પ્રસંગો-
 પાત મુનિરાજોના વ્યાખ્યાનો શ્રવણ કરવા સાથે સેવાનો લાભ
 પણ ઉઠાવતા હતા સદ્ગત શ્રી કૃલચદલાઈ પોતાની જ્ઞાતિની
 ઉન્નતિમા પણ મારો રસ ધરાવતા હતા અને તેના તેઓ છંદે
 સુધી માનવતા સભ્ય હતા અનેકાર નાની મોટી મદદ
 પણ આપ્યા કરતા હતા

દાનલાવના પર તેઓશ્રીને ખૂબ શ્રદ્ધા હતી તેઓએ
 અવારનવાર કરેલો મદદોનો આકડો ચાલીસ, પચાસ હજારનો
 થવા, જય છે ઘરકારભાર ચલાવવો, રીતરિવાજના ખર્ચાઓ
 ઉઠાવતા, આવા દાન આપવા સહેલા નથી તેઓએ જીવદયા,

નિવેદન

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રમારક મહાજ તરફથી પ્રગટ થતી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ ગ્રંથમાળામા પ્રકટ થઈ ચુકેલ ૪ થા મણકાવાળો ગ્રંથ 'શ્રીમદ્માધિશતક' અને 'આત્મ શક્તિપ્રકાશ' પુનઃ પ્રગટાશિત કરી જનતા સમક્ષ ધરતા આનંદ સાય છે મદ્માધિશતક અને આત્મશક્તિ પ્રકાશ એ ગ્રંથના નામોજ ગ્રંથમા અન્નરૂગત રહેલ ઉચ્ચયોગ, આધ્યાત્મ તત્ત્વ જ્ઞાન, સદ્બોધ અને આત્માની અનંત શક્તિઓ જેવા મહાન ગહા વિષયો મૂચિત કરેછે સ- ૧૯૨ની અક્ષય તૃતિયાએ આ ગ્રંથ પ્રથમ વાર ગુરૂશ્રીએ પૂર્ણ કરેલો અને સને ૧૯૦૮મા મહાજે તે પ્રગટ કરેલો સુરૂ દેવના શિષ્યરત્ન શાતમૃતિ દ્વિયાપાત્ર શ્રીમદ્ જ્ઞાનમા- સાગરજી મહારાજના સદુપદેશથી તેઓશ્રીના સસારી પંથના માર્ગ શ્રી પુલ્કચદભાઈ પ્રાગજીભાઈ તથા તેમના દુપુત્રો સુજીભાઈ તથા તુલનીદાસ માગરોજીવાળા એમની આર્થિક સહાયથી આ ગ્રંથ છપાય છે તે માટે મહાજ તેમનો આભાર માને છે અને અન્ય ગ્રંથોને આવા જ્ઞાન મેવાના પુરૂષ કાર્યમા પોતાની લક્ષ્મીનો

માંગરોળ નિવાસી

સ્વ૦ શ્રી કુલચંદ્રભાઈ પ્રાગજીભાઈની

૬૬ જીવનગેષા

ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, ઉત્તમ સંસ્કારોની પ્રાપ્તિ, અને દ્વાર ધનાઢયતાનો સંયોગ શાસ્ત્રમાં કુલંભ વર્ણવ્યો છે આ સંયોગની પ્રાપ્તિ માટે પૂર્વપુણ્યની ક્ષતિ સિદ્ધિની ખામ આવશ્યકતા છે એવી ક્ષતિ સિદ્ધિવાળા ઉત્તમજીવોને જ આ ત્રણ પ્રકારના સંયોગની પ્રાપ્તિ થાય છે અને જીવનનું એ પરમ મોભાગ્ય લેખાય છે

જીવનનું આપું મોભાગ્ય ધરાવનાર શ્રી કુલચંદ્રભાઈ પ્રાગજીભાઈનું નામ ખુશીથી મૂકી શકાય તેમ છે જીવનભર ધર્મપ્રેમ તરફ જાગૃક્તા, દાનધર્મ તરફ અત્યંત આકર્ષણ અને પરને પણ પોતાના કરી લેવાની સાહજિદ વૃત્તિ એ એમના જીવનના ઉત્તમ ગુણો હતા

વેપાર વીરતા અને દાન ગૂરતા માટે પકાતું માંગરોળ એમનું વતન અહીં આવક ગુણ સપત્ર દશાશ્રીમાંથી વલ્લિષ્ઠ શ્રી પ્રાગજીભાઈ માણેકચંદ મવાઈ નામના સદ્ગૃહસ્થને ઘેર, તેમના

વડીલજીનું જગજીવનદામનું દિલ સસારી કાર્યોથી પર
 થઈ વૈરાગ્ય વામિત જન્યુ હતું તેવામા યોગનિષ્ઠ, શાસ્ત્ર
 વિચારદ આચાર્યવર્ય શ્રી જુદ્ધિસાગરમૂરીશ્વરજીનો સમાગમ
 થયો. ધર્મલાભ મળ્યો ચાતકને તો સ્વાતિ-ગિદુનો સાગર
 મળ્યો. હુમને મોતીનો મહેરામણ સાપડ્યો સદ્ગત સૂરિ
 રાજના પ્રબળ વૈરાગ્યતેજવી અભય તેઓશ્રીએ સીપોર ગામે
 વિ સ ૧૯૭૦ ના ચૈત્ર સુદ ૪તા રોજ ભાગવતી દીક્ષા લીધી
 પોતાના બન્ને મુપુત્રો-શ્રી મુલજીભાઈ તથા શ્રી તુલસીદાસ
 ને અનુજીજીને સોંપી શ્રી જગજીવનદાસ આજના સમતા-
 ગુણવાન આધ્યાત્મપ્રેમી મુનિરાજજયસાગરજી બની કુળ દીપાંબુ

શ્રીકૃષ્ણચંદલાઈએ પોતાના બન્ને ભત્રીજા સાથે વ્યવહાર
 ચલાવવા લાગ્યા. કાકા-ભત્રીજાઓની ત્રિપુટીએ અનેક ધર્મ-
 કાર્યો કર્યા આળૂ, કેશગિયાણ, પાલીતાણા, ગિરનાર, તારંગા
 લોચણીજી વગેરે અનેક તીર્થયાત્રાઓ કરી આબ્યા પ્રસંગો-
 પાત મુનિરાજોના બ્યાખ્યાનો શ્રવણ કરવા સાથે એવાનો લાભ
 પણ ઉઠાવતા હતા સદ્ગત શ્રી કૃષ્ણચંદલાઈ પોતાની શાંતિની
 ઉન્નતિમા પણ સારો રસ ધરાવતા હતા અને તેના તેઓ છલે
 સુધી માનવતા સભ્ય હતા અનેક તાર નાની મોટી મઠદ
 પણ આપ્યા કરતા હતા

દાનભાવના પર તેઓશ્રીને ખુબ શ્રદ્ધા હતી તેઓએ
 અવારનવાર કરેલો મઠદોનો આકડો ચાલીસ, પચાસ હજારનો
 થવા બંધ છે ધરકારભાર ચલાવવો, રીતરિવાજના ખર્ચાઓ
 ઉઠાવતા, આવા દાન આપવા સહેલા નથી તેઓએ જીવદયા,

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

(રાગ-મગડી સાખીને મળતો)

યશોવિજયજી ! જ્ઞાન દિવાકર દિવ્ય પ્રકાશ પ્રસાદે,
સતરમા મૈકામા પ્રગટયા જીવિજન સમૂહ તારો,

એથ તણા શુભ પથે રે,
ઠરીયા જન હિતના ઠારો ૧

કાશીના વિદ્વદ્ મહાજી પામ્યા ગિરૂદ સારૂ,
ન્યાય વિશારદ ન્યાયાચાર્યનું, ચિતને હરનારૂ,

જેની પ્યાગી મૂર્તિ ને,
નિરખી મમ નેત્રો ઠારૂ ૨

જિનશાસનના રક્ષક સાધુ, ધર્મ પ્રચાર વધાર્યો,
ચામક પદ શુરુજી એ દીધુ, ચારિત્ર શુભ જ્યા ભાળ્યો,

ટાળી શિથિલતા સહુની,
ચારિત્ર ધર્મ પુરો પાળ્યો ૩

વૈયાકરણી, ન્યાય વિષયમા, પ્રાઢ જ્ઞાન જે ધારે,
તક શાસ્ત્રમા શિરોમણિ પદ, પામ્યા અતિ ભારે.

જન હજી ગાય શુભો હોને,
અન્તર દેરા શુભ પ્યારે ૪

વિચર્યા દેશોદેશ શુરૂજી, વિદ્વાનો બહુ હાર્યા,
વિજય, પથની દિવ્ય ધ્વજધી, વિદ્વાનોને ઠાર્યા,

મૌલિક ગ્રંથ રચ્યા ન્યારા,
અષ્ટોત્તર શત રચનિતર્યા, ૫

શાસ્ત્રવિશારદ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂત્રીશ્વરજી

औरन के सुवट्टेन सहे दुःख । ता उपकार को कैसे बिसारों ॥१

રાજબાગમા અનેક પુષ્પો રોજ ખીલે છે, ને મુદર
 દેહ શણગારના ભાગી બને છે છતાં એના રૂપશુષ્કનો
 ઇતિહાસ દ્રઢ છે એના જીવન-મરણ સાથે જગતને
 નિસ્ખત નથી પણ વનપ્રદેશના કો' એકાત ખુલ્લેથી કેવળ
 પોતાના રૂપ-શુષ્કનો બળે રાજમદિરે કે દેવમદિરે પહો
 ચનાર ગરીબ કે તવગરના દારોને એક ભાવે મધમધાવી
 સુન્નાર, પુષ્પોનો ઇતિહાસ લાભો હોય છે, વિકટ હોય છે,
 વિમળ હોય છે

જૈન ધર્મના શ્રમણોદ્યાનના આવા લાભા, વિકટ
 વિમળ ઇતિહાસ ધારક શ્રમણ-પુષ્પ તે શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગ
 રસૂરિજી, રાવધર્મી પિતા અને વૈષ્ણવધર્મી માતાને ત્યાં
 જન્મી, મત, પથ ને વાકાઓના અતરાયોને ભેટી જૈન
 ધર્મની સાધુતાના દ્વારે આવી અહલેક જગાવનાર આ
 સમય સાધુએ હરિજનોથી લઈ, ઠાકરડા-સુસલમાનથી
 રાજાઓ સુદ્ધાને પોતાના અનુયાયી બનાવ્યા છે

બીજી આવૃત્તિની

પ્રસ્તાવના

વાચકોના કરકમળમા સુકાતા આ પુસ્તકમા 'સમાધિ-
શતક' અને 'આત્મશક્તિપ્રકાશ' નામના બે ગ્રંથો છે
'આત્મશક્તિપ્રકાશ' એ પરમપૂજ્ય ગુરુવર્ય શાસ્ત્રવિશા-
રદ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય શ્રી છુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીનો સ્વતંત્ર
ગ્રંથ છે જ્યારે 'સમાધિશતક' એ ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય
મહામહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજીમણિનો ગ્રંથ છે અને તેના
પૂર પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજે અર્થ, ભાવાર્થ અને વિવે-
ચન યથાયોગ્ય કર્યું છે આચાર્ય મહારાજે 'ઉદ્દેશ'ના મથાળા
નીચે જે પ્રાસ્તાવિક લખ્યું છે તે પરથી વાચકો સમજી
શકશે કે ઉપાધ્યાયજીના સુવારા વધારાવાળા અર્ને તેમના
મમર્થ વ્યક્તિત્વને દર્શાવનારી-સ્વતંત્ર ગૌરોત્થી લખાયેલા આ
'સમાધિશતક'નું મૂળ એક દિગંજર સપ્રદાયનો માનનીય
'સમાધિશતક' નામનો સમ્પ્રદાય ગ્રંથ છે, જેના કર્તા અને
ટીકાકાર અનુક્રમે શ્રીપ્રભેન્દ્ર અને શ્રીપ્રભાચંદ્ર નામના દિગં
જર આધ્યાત્મિક વિચારકો છે આચાર્ય મહારાજે શ્રીઉપા-
ધ્યાયજીનું આ સમાધિશતક, કે જેને ઉપાધ્યાયજી 'સમાધિ-

એ વચનોને સકલિત કયાં છે. ખુશી થવા જેવું છે કે, આ
અકલના કરતી વળતે આચાર્ય મહારાજે ચોતાની દૃષ્ટિ-
ગોચર સંસ્કૃત સમાજને જ સમજાવે નથી, પરંતુ સામાન્ય મા-
સામાન્ય એવા વાચકો પશુ લાભ કેમ ઉઠાવે એ લક્ષ્યમા-
રાખ્યું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના બહોળા વાચનના
સંસ્કારને લઈ અથવા ગ્રામ્ય પરિચયના કારણે તેમના આ-
ધણા વર્ગો પહેલાના પ્રાય પ્રાયમિક આલેખનમા ભાષા
સળધી કંઈક અર્થ મોઢ્યું આવી ગયું હોય તો તે પશુ બનવા
ભેગ છે 'પશુ ભાષાને શું વળગે ભૂર' એ અખાના કથન પર
લક્ષ્ય આપનારાઓને આચાર્યશ્રીના આલેખનમા અદ્ય
મોઢ્યું જેવું કાંઈ લાગતું જ નથી અને લાગશે પશુ નહિ.
તેમા લખાયેલી આધ્યાત્મિક વસ્તુઓ વાસ્તવિકતા, અનુ-
ભવગમ્યતા અને અર્થગાભીયને લઈ જરૂર ગમે તેવાના
મતકને આશ્રયથી ધુણાવ્યા સિવાય રહેશે જ નહિ.

આ આલેખનમા આચાર્યશ્રીએ વિવેચન કરતા ધણા
દૃઢાતો આપી દીધા છે અને તેને મધુરતાથી અચોટ ગીતે
અપ્પટ કરવા ચોતાના તથા શ્રીમાન્ યોગીરાજ શ્રી આનંદ-
ચંદ્ર શ્રી ચિદાનંદ શ્રી તથા ઉપાધ્યાયશ્રી વિગેરેના
અનેક પદો પણ ઉતાર્યા છે 'કવચિત્ પુનરુક્તિ વહોરી લઈને
પશુ વિવેચનને વિસ્તૃત રૂપ આપવામા તેમણે સક્રિય કે
અનાચિત્ય માન્યું નથી એ તેમની સામાન્ય જન ઉપરની
પરોપકારિતાનું સૂચન કહ્યું છે.

ઉપરાંત પ્રાયમિક માધકેને અનુદાન એવી યોગમાર્ગની-
દિશા દર્શાવવા આચાર્યશ્રીએ આ પુસ્તકની સાથે

સુશ્રાવક માગરોવ નિવાસી શેઠ મળજી જગજીવનદાસને
આર્થિક સહાય કરવા ઉપદેશ કયો અને આજે તેના આધારે
આ પુસ્તક સુદ્રિત પણ થઈ ચુક્યું છે અને તે વાચકોના
કરકમળમા આજે ધરવામા આવે છે અને આશા છે
તેઓ આ પુસ્તકને અતીવ ચિંથરતાથી અને એકામતાથી
વાંચી શાંતિ અને સતોષને મેળવશે

આ પુસ્તકના સંશોધનનું કાર્ય પરમપૂજ્ય આચાર્યશ્રી
ઋદ્ધિસાગરસૂચિજીએ મને સોંપી ધણેજ ઉપકૃત કયો છે
તેથી હું તેમનો તથા સંશોધનના સમયે વળનો વળતર મને
સહાય આપતા મારા પરમરનેહી પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રીસિદ્ધિ-
સુનિજી મહારાજનો અત્યંત ઋણી છું સંશોધનના કાર્યમા
યોગ્ય લક્ષ્ય દેવાયું છે, છતાં પણ દૃષ્ટિદોષ કે સુદૃષ્ટદોષ જે
વાઈ અશુદ્ધિ રહી જના પામી છે તે પામી હોય તે વાચકો
દરગુજર કરશે અને સુધારીને વાચશે એવી આશા રાખી
વિરમ્ભ છું.

તા કે આ પુસ્તકની સાથે મુનિરાજ ત્રીજ્યસાગરજી
કૃત 'આત્મભાવના'નો ત્રય પણ ઉમેરવામા આવ્યો છે, જે
ત્રયને વાંચના અત્યંત આત્મભાવના જાગૃત રહે અને દુર્ધર્મ
ટળી જઈ મોક્ષના માર્ગમા ગીઘ પ્રવાણ થાય પ્રિય વાચકો
તેમાથી પણ જરૂર લાભ ઉઠાવશે અને ત્રયકર્તાના પ્રયાસને
સફળ કરશે

સ ૧૯૯૪ ત્રાવણ સુદ પચમી }
અમદાવાદ-આબલીપોળ } મુનિ-દેવેન્દ્રસાગર
(ઝૂંઝેરીવાડ) - }

પ્રભુસ્મરણ

(હરિગીત)

અન્ન કેરી અન્નિદામા પુષ્પના પરિમલ વિપે,
મર્વ રૂડી કટપનામા, તુજ છળી હમતી હીમે,
મળુલા મરિતા સરે, ને ગમ્ય ઉર્મિઉદળે,
ગર્જન કરે સાગર અતિ ત્યાયે છટા હોરી મળે. ૧

તારા વિના નવ અન્ય કાઈ તુજ સ્મૃતિ હૃદયે વને,
મર્વ ટાણે સર્વધ્યાને તુજ વિના નવ કો' હમે,
જ્યા દષ્ટિ પડતી માહરી ત્યાતુંજ મુજ નજરે પડે,
હોરા વિના વિશ્રાંતિનુ ના અન્ય કો' શુભ સ્થળજડે ૨

હુ તુજ વિપે તુ મુજ વિપે નવ લેહ લાવ જરી ગણુ,
હુંતુળન્યા જ્યા એકઅરૂપી, મમ્ત મિતિ શું વર્ણવું !
તુ યોગીઓને જમ્ય છે ને ભક્ત જનને બહુ ગમે,
ગન વાણીથી શુણુ વર્ણવુ શુ ! શિર મદા ચરણે નમે ૩

હોરા વિના આ વિશ્વમા નવ અન્ય કાઈ કદી ચાહું,
જે ચાહતો હુ પામવાને, તેજ તુ, નવ કો' છીણુ,
દર્શન તણી અતિ ચાહના, તુ સર્વ,
મારે-સહા આ જીનમા તુ સ્નેહી

સીમ વર સ્વામી—સ્તવન

(રાગ બિહાગ)

સીમ ધર લગવાન, સુખકર અન્તરના આરામ
(૨) (ટેક)

પુણ્ય ઉદયધી, સમ્યક્દષ્ટિ, અન્તરમા ઉગમી,
પાપ મતિ સઘળી વિસરાઈ, પામ્યો પૂરણ ઠામ
સીમ ધર—૧

મોહક વસ્તુ જરી ના ગમતી, તુજ સૌન્દર્ય અમાપ
અતરમા રાખુ પ્રેમેથી, હો મમ ઉરના વિશ્રામ
સીમ ધર—૨

જગત રીઝે કે ખીજે તેની, મારે શી જ જાળ ?
મારે તો તુજ સુખ દર્શનનું, એકજ છે બસ કામ
સીમ ધર—૩

જ્ઞાન ગણુ કે ધ્યાન ગણુ હું, તુ મુજ હૃદયધાર,
અતરની વાતલડી કરવા, તુ મમ પ્યાર કામ
સીમ ધર—૪

દ્વીપ, નદ, પર્વત છે વચ્ચે, દૂરછતા તુ પામ,
પાપ તું આપે મુજને ઉડવા, નિરખુ કયા તુજ ધામ
સીમ ધર—૫

વિચરે છનવર ! મહા વિદેહે, સુમન સમા ચરણોથી
સુનિહેમેન્દ્ર ચરણુરજ ગ્રહવા, હવે રટતો નામ
સીમ ધર—૬

शुद्धिपत्रम्

अशुद्धि	शुद्धि	पृ-ली
दुर्जितौ	दुर्जयो	९-१७
१	३	१०-१०
धम्मम्म-	धम्मम्म	१६-११
सिद्धो-	शुद्धो	२१-१०
नर	नरम्	२४-१३
नाकाङ्क्ष	नारकाङ्क्ष	२५-१७
परमा मा-	परात्मा	२६-१०
प्रपञ्चस्यापि-	प्रपञ्चस्यापि	३०-२२
मा मानो-	मात्मानो	३१-१०
त्यक्त्यैना-	त्यक्त्यैना	३१-१८
द्रिष्टा -	न्द्रियद्वारे	३२-२३
वेदन	वेद न	, २४
मूर्च्छति	मुञ्चति	३८-९
प्रपद्यन्	प्रपद्यन्	४६-२०
त्यक्त्येय	त्यक्त्येय	४७-११
तत्त्व	तत्त्व	५०-१६
तत्त्व	तत्त्व	५७-२१
अशुद्धि	शुद्धि	पृ-ली
निर्मुक्त	निर्मुक्त	६०-२
दुपशान्त	दुपशान्त	६५-१०
जनान्	मानान्	७०-१२

ઉદ્દેશ.

આ ચતુર્ગતિરૂપ સ સારમા જીવો કર્મના વશથી પુન-
પુન પરિભ્રમણ કરી અનંત દુઃખ પામે છે, જ્યારે કર્મનો
નાશ થાય છે, ત્યારે જીવ મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે અનંત
કાળથી લાગેલા કર્મનો નાશ કરવાને શ્રી તીર્થંકર મહારા-
જએ વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય પૂર્વક આત્મધર્મનું આ-
ચરણ પ્રતિપાદન કર્યું છે, વ્યવહારનયથી શ્રી ચતુર્વિધ સ-
ધનો પ્રવાહ સદાકાળ ચાલ્યા કરે છે, અને નિશ્ચયનયથી
આત્મધર્મમા પ્રવેશાય છે હરેક વસ્તુ અનેક ધર્મમય છે,
માટે તેનું સ્વરૂપ સાત નયથી અનેકાતપણે જાણી શકાય
છે સાતનય-સમજાગીનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવાથી એકાત
કદાચરૂપ મિથ્યાત્વનો નાશ થાય છે, પ્રભુના વચન સાપેક્ષ-
પણે વર્તે છે, સાપેક્ષ બુદ્ધિ યથા વિના તત્ત્વ સ્વરૂપ પ-
માર્તું નથી જે જીવજીવે સાતનયથી તથા સમજાગીથી
વસ્તુરૂપ જાણ્યું છે તે 'યથાર્થ' જ્ઞાની જાણવો અનેકાતમત
સદાકાળ જગતમા વિજયવત વર્તે છે હવે સમજવાનું કે
અનેકાતમતનું જ્ઞાન કરીને 'પણ સ્વસ્વભાવમા રમણતા ક-
સ્વી સ્વસ્વભાવમા રમણતા કરવાનું મુખ્ય કારણ અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન છે, અધ્યાત્મજ્ઞાન વિના ખરી સમાધિ મળતી નથી,
માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અહર્નિશ પ્રયત્ન કરવો
જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી અહિરાત્મભાવ છોટે છે અને
આત્મા પોતાના સ્વરૂપાભિમુખ પ્રવૃત્તિ કરે છે અધ્યાત્મ-

માહુમ પડે છે તેમના સમયમા અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રી આનંદ-
 ઘનજી મહારાજ વિદ્યમાન હતા શ્રીઆનંદઘનજીની સ્તુતિરૂપ
 અષ્ટપદી ઉપાધ્યાયજીએ રચી છે શ્રી યશોવિજયજીના સમયમા
 શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય તથા જ્ઞાનવિમળસૂરિ તથા
 શ્રી સત્યવિજયજી પંચાસ તથા બીજા પણુ વિદ્વાન મુની-
 શ્વરો હયાતીમા હતા સત્તરમા સૈકામા જ્ઞાનનો મહા
 ઉદ્યોત હતો શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે વડોદરા પાસેના
 હોમોઈ ગામમા દેહોત્સર્ગ કર્યો, ત્યાં ઉપાધ્યાયજીની પાકુકા
 હાલ પણુ છે તેમના બનાવેલા ગ્રંથોની યાદી ઠેકઠીક
 નીચે મુજબ છે,—

ભાષામા રચેલા ગ્રંથો.

(૧) સવાસો ગાથાનુ સ્તવન (૨) દોઢસો ગાથાનુ
 સ્તવન (૩) સાઠા ત્રણસે ગાથાનુ સ્તવન (૪-૬) ત્રણ
 ચોવીશીઓ (૭) વિહરમાન તીર્થંકરની વીશી સ્તવન (૮)
 સમકિતના સડસઢ બોલની સજઝાય (૯-૧૦) અઢાર પાપ
 સ્થાનકની સઝાય, (૧૧) દ્રવ્યગુણ પર્ચાયનો રામ ટળા સહ (૧૨)
 સમતા શતક (૧૩) સમાધિશતક (૧૪) ષડ્સ્થાનક ચોપાઈ
 (૧૫) દિગ્પટ ચોરાસી બોલ વિચાર (૧૬) પદ બહોતેરી (૧૭)
 જશ વિલાસ (૧૮) અષ્ટપદી (૧૯) આવશ્યક સ્તવન (૨૦)
 મોન એકાદશી સ્તવન (૨૧) સમુદ્ર વહાણ મવાફ (૨૨)
 જેશલમેર લખેલ પત્ર (૨૩) અન્ય મઝાય મઝલ ૨૪)
 દશમતનું સ્તવન (૨૫) જ્ઞાન સાર ટળો (કચ્છ હોડાયમા તે
 છે એમ સબઝાય છે) (૨૬) જળુ સ્વામીનો રાસ (૨૭)

યતો તેઓશ્રી વા જ્ઞાની ગીતાથ' જાણે તો પણ તે તેમના દોષકેનું વિવેચન ભક્તિના વશે મારાથી કરવામા' આન્યુ છે સમાધિશતક મૂળ સસ્કૃતમા દિગ્ગજરી છે તેના શ્લોક પંજુ આ ગ્રન્થમા દાખલ કર્યો છે તેનો ઉદ્ધાર વધારા સુધારા સાથે ભાષામા ઠરનાર શ્રી ઉપાધ્યાયજીની જેટલી સ્તુતિ કરીએ તેટલી ઓછી છે સવત ૧૯૬૨ના વૈશાખ વદી ૧૧ ના રોજ શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈના માતૃશ્રી શેઠાણી જગાએન વિગેરે સઘના આગ્રહથી અમદાવાદમા શુરુમહારાજ શ્રી સુખસાગરજી સાથે આવવાનું થયું તેમના વડામા એક માસ ૪૮૫ કર્યો શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ તથા તેમના માતૃશ્રી શેઠાણી જગાએન વિગેરેના આગ્રહ અને વિનંતિથી અમદાવાદમા એમાસુ કર્યું આ પ્રસંગે શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ બી એ એ અમારી પાસે વત્તવનું વાચન શરૂ કર્યું સમાધિશતક તેમણે વાચ્યું તેમના ભાવથી તથા આગ્રહથી આ સમાધિશતકનું વિવેચન સુશ્રાવક, શેઠ દલપતભાઈ જશુભાઈના વડામા શરૂ કર્યું શુરુપ્રસાદથી પૂર્ણ કર્યું

બીજે આ સાથે જે આત્મશક્તિ પ્રકાશ નામનો પ્રથમ જોડવામા આન્યો છે, તે પેઠાપુરમા માસકદ્વય કરી રચવામા આન્યો છે તેમા મોક્ષસાધક બધુજીને પોતાના આત્મામા વિશ્વાસ રાખી પ્રયત્ન કરવાની પ્રેરણા કરવામા આવી છે ત્રાટકેના પ્રાથમિક આભ્યાસક્રમ દર્શાવ્યો છે, તો તે પ્રથમથી પણ યોગ્ય સાધક ભવ્ય જીવોને કાઈક લાભ થશે અને ઉન્નતિ કરી ચઢવામા કાઈક અશે પણ સહાય-જૂત થશે, એવી આશા રાખવામા આવે છે

ॐ अर्हं नम

समाधिशतकम्

येनाऽऽत्माऽनुभ्यतात्मैव, परत्वेनैव चापरम्
अक्षयाऽनन्तवैधाय तस्मै सिद्धात्मने नम ॥ १ ॥

ભાવાર્થ — સકલ કર્મથી રહિત મુક્ત એવા સિદ્ધ
ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ જે સિદ્ધ ભગવતે આત્માને
આત્મા રૂપે જાણ્યો તેમજ જેણે શરીર, મન, વાણી, આદિ
પુદ્ગલ ભાવને પર રૂપે જાણ્યો આત્માથી અન્ય સર્વ
અચેતન છે, એમ જાણી જેઓ તેનાથી વિરામ પામ્યા, એવા
સિદ્ધ ભગવાન અનંત અવિનશ્વર, જ્ઞાનમય, સદાગત વ-
તે છે, તેમને નમસ્કાર થાઓ કેવલ જ્ઞાન કહેવાથી, અ-
નંત દર્શન, અનંત મુખતુ મહાશ્વ થાય છે, કારણ કે
તે જ્ઞાનની સાથે દર્શન. મુખનો અવિનાશાય છે (નિત્ય
સબધ છે)

અત્ર સ્થળે શકા થશે કે, ઈષ્ટ દેવ પત્ય પરમેષ્ઠિ
રૂપ છે, છતાં સિદ્ધને કેમ નમસ્કાર કર્યો તેના સમાધા-
નમા સમજવું કે-વ્યાખ્યાતા અને ઓતાને, સિદ્ધ સ્વરૂપ
પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છા છે, માટે સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો છે.

પણ માની શકાય, અથવા આસન્ન તેથી દૂર તથા દૂરતર
જાઓમાં તથા અજાણ્યોમાં ત્રિધા આત્મા કહ્યો ત્યારે
શ્રી સર્વજ્ઞ જે પરમાત્મા છે તેનામાં અતરાત્મા અને
અહિરાત્માના અભાવથી એ વાત ઘટી નહિ એમ શકા
કરવી તે પણ નકામી છે, કારણ કે ભૂતપ્રજ્ઞાપનનયની
અપેક્ષાથી તેમનામાં પણ તે આત્માનો વિરોધ
નથી, એમ ઘટના ઘટની પેઠે આ વાત સિદ્ધ થાય છે જે
સર્વજ્ઞાવસ્થામાં પરમાત્મા થયા, તે પણ પૂર્વે અત-
રાત્મા અને તે અતરાત્માની પૂર્વે અહિરાત્મા હતા
એમ ઘટના ઘટની પેઠે સિદ્ધજ છે અતરાત્મત્વનું અહિ-
રાત્મત્વ જે તે ભૂતપ્રજ્ઞાપનનયની અપેક્ષાએ તથા
અતરાત્મત્વનું પરમાત્મત્વ જે તે ભાવિ પ્રજ્ઞાપન-
નયની અપેક્ષાએ જોઈ લેવું એ ત્રણ પ્રકારના આત્મામાં
શાથી શાનું ઉપાદાન કરવું અને શાનો ત્યાગ કરવો
તે કહે છે પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરવી અને અહિરા-
ત્માનો ત્યાગ કરવો પરમાત્માને પામવાનો ઉપાય
અતરાત્મા છે અને અહિરાત્માને અતરાત્માના ઉપાયથી
તજવો પ્રત્યેકનું હવે પૃથક્ લક્ષણ કહે છે

શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયકૃત દોધક છ દમા
સમાધિશતક

આતમજ્ઞાને મગનજે સો સખ પુદ્ગલ ખેલ
ઈંદ્રજલ કરિ લેખવે મિલે નતહં મન મેલ ॥ ૪ ॥
જ્ઞાન વિના વ્યવહારકો કહા બનાવત નાય
રત્ન કહોકો, અતિ કાચ સો કાચ ॥ ૫ ॥

ખુદે તો પણ અતે પરીક્ષકની પરીક્ષામાં કાચ તે કાચ રહેવાનો અને રત્ન તે રત્નજ જણાવાનું

કોઈ માણસ કાચના કટકને રત્ન સુદિથી લેઈ મનમાં હયાંયમાન થયો અને તે કોઈ કામ ગ્રસણે ધમને માટે કાચના કટકને વેચના જવેગીઓ પાસે ગયો પણ કોઈએ તેની કિંમત કુટી બદામ જેટલી પણ આપી નહી, ત્યારે તે અતે દુ ખી ગયો એમ જે કોઈ મનુષ્ય બાહ્ય ધર્મના વ્યવહારમાં મુક્તિ માની રહત ક્રિયાકાંડ આદિ ઉપરના વ્યવહારમાં રાગી માગી ગ્હે છે, પણ આત્મા શુ છે, તે જાણતો નથી તે લલે બાહ્ય વ્યવહારને મુક્તિનો માર્ગ કહે અને તેમાં રાગે, પણ તેથી તેને મુક્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી આત્મજ્ઞાન તે જ્ઞાનમાન છે અને જ્ઞાન વિના દુકત એકલો ક્રિયાવ્યવહાર તે કાચ સમાન છે, માટે આત્મજ્ઞાન તે જ મુક્તિનો હેતુ છે એમ મમજી તેની શ્રદ્ધા કરી-શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે —

ન્યાસગે આતમ દ્રવ્યનું લક્ષણ નવી જાણ્યું
તિહાલગે ગુણ ઠાણુ ભણુ કિમ આવ્યેતાણ્યુ — આતમ
કષ્ટ કરો સજમ ધરો ગાળો નિજ દેહ
જ્ઞાનદશાવિણુ લવને નહીં દુ ખનો છેહ — આતમ.

ન્યાસુધી આતમદ્રવ્યનું લક્ષણ રૂપી રીતે જાણ્યું નથી, અનેકાતપણે આત્માને રૂપી રીતે જાણ્યો નથી, ત્યાસુધી રૂકે તે જ્ઞાનનાંક તાણ્યુ છર્તું ચણું આવતું

કર્માણિ, મસ્મસાત્ પુરુષોર્જુન' જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વં કર્મ'ને
બાળી બરમીભૂત કરે છે

વળી, યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય દ્રવ્યશુષ્ક પર્યાયના
શસમા કહે છે કે—

આહ્યાક્રિયા છે આહિરયોગ અંતરક્રિયા દ્રવ્ય અનુયોગ
આહ્યાહીન પણ જ્ઞાનવિશાલ

ભલો કહ્યો મુનિ ઉપદેશમાળ ॥ ૧ ॥

વળી પ્રવચન સારોદ્ધારમા કહ્યું છે કે —

ગાથા

જો જાણઈ અરિહતે, દ્રવ્યગુણપજ્જરનેહિં

સો જાણઈ અષ્ટાણ, મોહો સ્વલુ જાહિ તસ્સલય ॥ ૧ ॥

જે ભવ્ય દ્રવ્યશુષ્ક અને પર્યાયથી અરહિતને બાણે
છે, તે પોતાના આત્માને બાણે છે, અને તેનાથી મોહનો
નાશ થાય છે, માટે જ્ઞાન વિના માત્ર બ્યવહાર ચારિત્રથી
મુક્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી માટે આત્મજ્ઞાનનો ખપ કરવો—

આત્મજ્ઞાનીનું લક્ષણ કહે છે જે સત્ય એવા ધર્મ
ધ્યાન અને શુકલધ્યાનમા રાચે અને તેમા માચી રહે (મમતા
ધારણ કરે) અને પચેદ્રિયના વિષયોની યાચના કરે
નહિ ક્ષત મોક્ષમાર્ગમા માચી રહે, અને તેમાજ લયલીન-
તાથી નાચી રહે, તે જ આત્મજ્ઞાની બાણે

॥ દોષક છંદ ॥

આહિર અંતર પરમએ આતમ પરિણતિ તીન

હીધુ છે તે મનુષ્ય મિથ્યત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિથી મહાગેગી બાણવો તેનો રોગ કોઈનાથી હેવાતો નથી. અતે તે મરીને બહિરાત્મા પ્રાણી નરક વા તિર્થ ચ ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાં પણ રોડ દુખો લોગવે છે, માટે બહિરાત્મ પ્રાણી બહુ દીન બાણવો. બહિરાત્મ પ્રાણી પોતાના અજ્ઞાનથી અનેક પ્રકારના દુખ પામે છે જેમ કોઈ આધજો પુરુષ ચાલતા ચાલતા ખાડામાં પડી જાય છે, તેમ કાટાની વાડમાં પડી જાય છે, વા કૂપમાં પડી જાય છે—તેમ પર વસ્તુ જે રાગીર તે જ આત્મા છે એમ માનકાર આધજો બહિરાત્મા રોગ, શોક, વિયોગ, વૈર, એથી દુખનો પાત્ર બને છે, અને અતે નરકકપ મોટા અધકારમય કૂવામાં પડી મહા દુઃખી બને છે. બહિરાત્માપણુ મહાદુખપાયક છે અને તેના યોગે પુન પુન અનતીવાર ચોરાશી લાખ જીવ-ચોનિમા આત્મા પરિભ્રમણ કરી જન્મ, જરા, મરણના મહાદુખ પામે છે, એમ શ્રી મર્વણ બગવાન કહે છે.

રહિરાત્માશરીરાદી, જાતાત્મભ્રાન્તિરાત્તર ॥

ચિત્તદોષાત્મમિભ્રાન્તિ પરમાત્માઽતિનિર્મલઃ ॥ ૫ ॥

નિર્મલ કેવલ સિદ્ધો વિવિક્ત પ્રભુરવ્યય

પરમેષ્ઠી પરાત્મેતિ, પરમાત્મેશ્વરો જિન ॥ ૬ ॥

શરીરાદિકમાં આત્મજ્ઞાતિવાળો બહિરાત્મા ચિત્ત અને રાગાદિકમાં થતી આત્મજ્ઞાતિ જેણે દૂર કરી, અતરાત્મા. નિર્મલ તે પરમાત્મા બાણવો.

ચિત્ત તેમજ રાગાદિકમાથી આત્મજ્ઞમ જેનો નાશ થયો છે તે અતરાત્મા બાણવો શરીરથી ભિન્ન આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી, અરૂપી, અનામી, અનતધર્મી, બાણી તું તેમા રમણતા કર આત્મા તે જ તું છે આ દેખાતું શરીર તું નથી અને તે તારુ નથી તું જોનાથી ભિન્ન ચેતના લક્ષણવાળો છે, આમ જેની બુદ્ધિ યદ્ય છે તે લેહજાની બાણવો જેમ હસ દ્વધ અને પાણી લેગા મળી ગયા હોય છે તેને પોતાની આયથો જુ । કરે છે, તેમ દ્વધ અને પાણીની પેઠે મળી ગયેલ પુદ્ગલ અને આત્માને લેહજાની ભિન્ન પાઠે છે અને પોતાના સ્વરૂપમા આનંદ માનતો ત્યાં જોલે છે પરમાત્મા તો અતિનિર્મલ છે, તેમનામા કર્મ મેલ નયો, તેરમા શુણ્યસ્થાનકે રહ્યા છે અને જેમણે જ્ઞાનવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અતરાય એ ચાર ઘાતીયા કર્મ ક્ષય કર્યા છે એ પણુ પરમાત્મા કહેવાય છે તેમ જ અષ્ટકર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિસ્થાનમા પહોચ્યા છે તે પરમાત્મા કહેવાય છે. સમભિરૂઢ નયની અપેક્ષાએ ત્રયોદશમ શુણ્યસ્થાનકવર્તી પરમાત્મા કહેવાય છે અને એવભૂતનયની અપેક્ષાએ સિદ્ધિ સૌધમા પ્રાપ્ત થયા તે પરમાત્મા કહેવાય છે

શ્રી આનંદધનજી મહાગજ પણુ સુમતિનાથની સ્તવનમા કહે છે કે—

જ્ઞાનાનંદે હો પૂરણપાવનો વરજિંત સકલઉપાધિ
સુજ્ઞાની અતિ દ્વિયગુણગણ્યમણિઆગમ તઙિ

વિવેચન — મનુષ્યનું શરીર દેખીને બહિઃગત્તા પોતાને મનુષ્ય માને છે તેમ સિર્યંચ હોય તો તર્યંચ, નારકી હોય તો પોતાને નારકી માને છે અને દેવ શરીર પ્રાપ્ત થયું હોય તો પોતાને દેવ માને છે એમ આત્મજ્ઞાને હીન પચેન્દ્રિયોમા તથા બળમા, આત્મભાવ ધારણ કરી અહંકારથી મનમા લીન થઈ કર્મ બ્રહ્મ કરે છે

અલખનિરજન અકલ ગતિ વ્યાપી રહ્યો શરીર લખે મુજ્જાને આત્મા ખીર લીન જ્યુ નીર ॥ ૧૦ ॥

વિવેચન — અલખ એટલે લક્ષમા નહિ આવનાર, નિરજન એટલે કર્મરૂપ અજનથી રહિત, અને અકલ ગતિ એટલે જેની ગતિ કળી શકાય નહિ, એવો આત્મા શરીરમા અસંખ્યાત પ્રદેશયો વ્યાપી રહેલો છે તે જ્ઞાન વડે જોળખાય છે દૂધમા જેમ પાણી મળી રહેલું છે તેમ શરીરમા આત્મા વ્યાપી રહ્યો છે એમ કહેવાથી પચ-બૂતના મયોગથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, એમ માનનાર આર્ષાકવાદીનું ખડન થયું મમજવું

નારક નારકાન્નસ્ય ન સ્વય તત્ત્વતસ્તથા ॥

અનન્તાનન્તધીશક્તિ સ્વસવેદ્યોઽચલસ્થિતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — નરક ચોખ્ખો દેહમા રહ્યો હોય તો આત્મા હું નારકી છું તેમ માને છે પણ પોતાનું વચાર્થ રૂપ તે બલુતો નથી આત્મા કર્મની ઉપાધિ વિના નરાદિક રૂપને પોતાની મેળે લેતો નથી તત્ત્વ થકી કર્મની ઉપાધિવાળો

થાય છે ? કે દેહમા શા પ્રકારનો વિભ્રમ થાય છે ? કે પુત્ર ભાર્યાદિગોચર, અર્થાત્ આત્માને ઉપકારક નહિ એવા પુત્ર દારા, ધન, ધાન્યાદિક પોતાના છે એવો ભ્રમ થાય છે તેમની સંપત્તિમા સતોષ માને છે

અરિ પુત્રાદિક કલ્પના દેહાત્મ અભિમાન
નિજ પગતનુ સબંધ મતિ તાકે હોત નિદાન ॥૧૧॥

વિવેચન — દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિના અભિમાનથી યત્ર, પુત્ર, મિત્ર આદિ કલ્પના થાય છે આ પારકુ અને પોતાનુ એવો અધ્યવભાય પુદ્ગલ ભાવમા ઉત્પન્ન કરાવનાર દેહમા આત્મબુદ્ધિનુ અભિમાન છે

દેહાદિક આત્મભ્રમી કલ્પ નીજપર ભાવ
આત્મજ્ઞાની જગ લહે કેવલ શુદ્ધ સ્વભાવ ॥ ૧૨ ॥

વિવેચન — દેહ, વાણી, ગ્રાણી અને મનમા આત્મ-બુદ્ધિનો જેને ભ્રમ છે એવો પુરુષ આ પોતાનુ અને આ પારકુ છે એમ પુદ્ગલ ભાવમા કલ્પના કરે છે પણ જેને આત્મજ્ઞાન થયેલુ છે તેવો ભવ્યાત્મા કેવળ આત્મિક શુદ્ધ સ્વભાવને જગતમા પોતાનો માને છે પુદ્ગલમા અહવૃત્તિનો ઉદય જ્ઞાનીને થતો નથી જ્ઞાની પોતાના આત્મામા સ્વબુદ્ધિ ગ્રહણ કરે છે

અગ્નિયાસંક્ષિતસ્તમ્માત્સંસ્કારો જાયતે દૃઢ ।

યેન લોકોઽન્નમેવ, સ્વ પુનરપ્યભિમન્યતે ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—બહિરાત્મામા અવિદ્યાનો સંસ્કાર દૃઢ થાય

કરે છે તેમ એક મમતાળીજીથી ઘણા પ્રયત્નની ક-
સ્પના ઉઠે છે વળી કહ્યું છે કે-

स्वयं येषां च पोषाय, मित्रते ममतावश ॥

इदमुत्र च ते न स्युस्त्राणाय शरणाय वा ॥ ૨ ॥

મમતા વશ થએલો પ્રાણી જે પુત્ર સ્ત્રી આદિના પો-
ષણને માટે ખેડ પામે છે તેઓ અતે અહીં તથા પરભ-
વમા હું ખની વખતે રક્ષણ માટે અથવા શરણ માટે મહાયક થતા
નથી, માટે મમતા બાવ દૂર કરીને જે યથાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપ
હેજે છે તે જ હેખતો જાણવો કહ્યું છે કે-

भिन्ना प्रत्येकभात्मानो विभिन्ना पुद्गला अपि ॥

शून्यसमर्ग इत्येव, य पश्यति स पश्यति ॥ ૨ ॥

બાવાર્થ—પ્રત્યેક આત્મા વ્યક્તિતથી ભિન્ન ભિન્ન છે,
તેમ વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શમય પુદ્ગલો પણ ભિન્ન ભિન્ન
છે, તેમ તે બેનો સસર્ગ પણ શૂન્ય છે એવી રીતે જે
હેજે છે તે જ હેખતો જાણવો એમ જે હેખતો નથી તે
બહિરાત્મા જાણવો અને એવો અજ્ઞાની પણ સમાન જાણવો.

मूल ससारदुःखस्य, देह एवात्मधीस्तत

त्यक्तवैना प्रविशेदन्तर्गहिरव्यावृत्तेन्द्रिय ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—દેહમા આત્મ બુદ્ધિ રૂપ બ્રાતિજ સસાર
હું ખતુ મૂળ ॥ બાહ્ય વિષયોમા નથી પ્રવર્તાવી ઇન્દ્રિયો
તે જેણે એવો ૧ બહિરાત્મ બુદ્ધિનો ત્યાગ કરી બ-
રાત્મ બુદ્ધિ ૩

અર્થ — અતરાત્મા થએલો જીવ અલભ્ય લાલ પામી
પોતાની બહિરાત્મ વૃત્તિ સલાસીને ખેદ કરે છે

અહો મત્ત યર્થ ઇન્દ્રિય દારોથી બાહ્ય વિષયમાં
પડેલો હું પૂર્વે પોતાને હું જ આત્મા છું એમ તત્ત્વથી જા-
ણતો નહોતો.

મત્ત હોઈ આત્મસ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થએલ અને ઇન્દ્રિયદ્વારા
વિષયોમાં પતિત એવો હું પોતેજ આત્મા છું, શરીરોદ્ધિ તે
આત્મા નથી એમ પૂર્વે જાણ્યું નહિ અને તત્કાળ ગયો
પણ હું આત્મા છું એવું જાણ્યું નહિ અહો કેટલી મોટી
ભૂલ યર્થ અતરાત્મ થતા પૂર્વની બહિરાત્મ એટલાથી આત્મા
પશ્ચાત્તાપ કરે છે અને પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખવાથી આ-
નંદ પામે છે હવે આત્મજ્ઞાનનો ઉપાય દર્શાવે છે

एवत्यरत्वा चङ्चिर्वाचं, त्यजेदन्तरशेषत

एव योग समासेन, प्रदीपः परमात्मने ॥ १७ ॥

સાવાર્થ — એ પ્રમાણે બાહ્યવાણી ત્યાગી અતરને
પણ અશેષ-સમગ્રપણે ત્યજે, સક્ષેપથી પરમાત્માનો દીપક
પ્રમાણ એ યોગ છે

એ પ્રમાણે પુત્ર, મ્ત્રી, ધન, ધાન્ય, કુટુંબ, લોગાદિ
વાદ્ય વસ્તુના વાચક શબ્દ માત્ર તેને સર્વથા પ્રકારે તજવા,
અને તે પછી અતર વાચાને પણ અશેષપણે તજવી, અર્થા-
ત્તેથી અહંતા મિદ્ધ થાય છે તે વાચા માત્ર તજવી એટલે હું
હુણી, હું હુણી, આ મારું, આ તારું ઇત્યાદિ અતર વાચા

ત્યારે હું કોની સાથે જોણુ આ પ્રમાણે બાહ્યવિકલ્પ તબવી
અતરવિકલ્પ તબવાની સુક્તિ કરે છે

યત્પરૈઃ પ્રતિપાત્રોઽહ, યત્પરાન્પ્રતિપાદયેત્

ઉન્મત્ત ચેષ્ટિત તન્મે, યદહ નિર્વિકલ્પક ॥ ૧૯ ॥

અર્થ — હું જે પરચક્રી પ્રતિપાદ્ય ચાઉ છું અને
હું પારકાઓને પ્રતિપાદન કરું છું તે સર્વ મારું ઉન્મત્ત
ચેષ્ટિત છે, કારણ, કે હું તો નિર્વિકલ્પ છું

વિવેચન — પર એટલે ઉપાધ્યાય-ગુરુઆદિ, તે મને
પ્રતિપાદન કરે, અને હું શિષ્યાદિકને પ્રતિપાદન કરવા ઇચ્છુ
છું, તે સર્વ મારી ઉન્મત્ત ચેષ્ટા બાણવી મોહવશથી
ઉન્મત્તની પેઠે વિકલ્પ બલ રૂપ ચેષ્ટિત બાણવું કારણ કે
નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ મારું આત્માનું છે વચન વિકલ્પો વડે
હું અગ્રાહ્ય છું, તો મારા માટે વચનવિકલ્પ પણ હવે
આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થતા ખપનો નથી

યા ભ્રમમતિ અખ છાડિદૈ, દેખો અતરદષ્ટિ ॥

મોહદષ્ટિ જે છાડિયે, પ્રગટે નિજગુણ સૃષ્ટ ॥૧૫॥

રૂપાદિકકો દેખવો, કહન કહાવન ફૂટ ॥

ઇન્દ્રિયભોગાદિક બલે, એ સખ લૂટાલૂટ ॥ ૧૬ ॥

પરપદ આતમ દ્રવ્યકુ, કહન સુનન કછુ નાહિ ॥

ચિદાન દધન એલહી, નિજપદ તો નિજમાહિ ॥ ૧૭ ॥

વિવેચન — હે ચેતન ! હવે આતિવાળી બુદ્ધિનો
ત્યાગ કરી અતરદષ્ટિથી તારું ધન દેખ હે ચેતન ! અ

જ્ઞાનાદિક રિદ્ધિ લૂટવા લાગે છે પણ દ્રિયની મોહજાશ, અને
 મન, વચન ને કાયાની, પરપ્રવૃત્તિરૂપ દ્વારથી રાગ, દ્વેષાદિક
 ચોગે ક્ષણે ક્ષણે લાગ જોઈને આત્મામા પ્રવેશી આત્મગિદ્ધિની
 લૂંટાનું કરે છે તે પણ આત્માને મોહરૂપ મદિરાની
 બેભાનતાથી કરી ખબર પડતી નથી અહો ! કેટલી
 મસંતા ! આત્મા સમજતો નથી કે આજસુધી મેં પરિ-
 શ્રમણ કર્યું, તે પણ મોહના ચોગે કર્યું છે, હવે સદ્ગુણ
 સંગતિ પ્રાપ્ત થતા મોહનું સ્વરૂપ જાણવામા આવ્યું અને
 નિર્ધાર થયો કે આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવરૂપ
 ધરમા નહિ વસવાથી, ઘઠની ગિદ્ધિ રાગાદિક ચોરો
 લૂંટે છે પણ મર્વ પુદ્ગલ દગાનો ત્યાગ કરી, અલખ
 અરૂપી, અમખ્યપ્રદેશરૂપ મારા ધરમા વસી, પરમા
 જરા માન પણ ઉપયોગ દઉં નહિ તે રાગાદિક ચોરો મારી
 રિદ્ધિ લૂંટતા બંધ થઈ જાય આજ ઉપાય સત્ય છે તે વિના
 બીજો ઉપાય નથી શ્રી ચોવીસમાં તીર્થ કર શ્રી મહાવીરપ્રભુ પંચ
 ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાનથી પોતાના સ્વરૂપમાં રમતા
 હતા જોર વર્ષથી અધિક સમયપર્યંત આ પ્રમાણે સ્વસ્વભાવ
 રૂપ ધરમા વસી, અદર પેશી ગળેલા રાગ દ્વેષરૂપ ચોરોને
 સમૂળગા તાડી મૂક્યા અને પોતાનું ધર નિર્મળ કર્યું ત્યારે
 સુખી થયા પણ જ્યાંસુધી હવે મિથ્યાત્વદર્શામાં છે ત્યા
 સુધી પોતાની રિદ્ધિની લૂંટાલૂંટ આટ્યા કરે છે, તેની પોતાને
 મોહદર્શાથી સમજણ પડતી નથી જેમ કોઈ મનુષ્ય ભર
 નિંદામાં સૂતો હોય અને તેના ઘરમાંથી ચોગે ખાતર પાંડી
 જાય પણ તેને ખબર પડે નહિ, તેમ જ્યાંસુધી અજ્ઞાન અને
 મોહથી હવે પ્રમાદરૂપ ઉઘમો ઉઘી ગયો છે ત્યાં સુધી

જાણે સર્વ સ્વભાવને, સ્વપર પ્રકાશી તેહ ॥૧૮॥

આનો અર્થ વીચમા શ્લોકની અદર સમાધ જાય છે, તો પણ કિચિત્ વિવેચન કરવામા આવે છે જેને આત્મ-જ્ઞાન થયું છે એવો મુનીશ્વર ગ્રહણ કરવામા અયોગ્ય એવી પુદ્ગલ વસ્તુને ગ્રહે નહિ, કારણ કે આ આત્માને પુદ્ગલ વસ્તુ ગ્રહણ કરવા લાયક નથી, એ પુદ્ગલ વસ્તુને ગ્રહણ કરી સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે કોઈ વખત દેવ થાય છે, તો કોઈ વખત મનુષ્ય થાય છે, અને તે જીવ પાછો કોઈ વખત તિર્યચ થાય છે, અને વળી તે પાછો નારકીપણે ઉત્પન્ન થાય છે જડ એવું પુદ્ગલ દ્રવ્ય ત્રણે-કાલમા આત્માને હિતકારક નથી આહાર પણ પુદ્ગલનો, તેમ પાન પણ પુદ્ગલનું તેમ પચપ્રકારના શરીર અને ઇ પ્રકારની લેશ્યા આદિ સર્વ પુદ્ગલજ જાણવું જ્ઞાનાવર-ણીયાદિ આઠ કર્મની વર્ગણાઓ પણ પુદ્ગલ વસ્તુ જાણવી-એમ પુદ્ગલ પરમાણુઓના રૂપોને ગ્રહણ કરતો આત્મા અનતી અનતીવાર દુખ પાત્ર બન્યો અનત સિદ્ધિઓએ વમેલી પુદ્ગલ એકને પણ મુખની પિપાસાએ ગ્રહણ કરતો જડ જેવો બની ગયો જો કે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ-મય એવું પુદ્ગલ દ્રવ્ય સદાકાળ આત્માથી સિન્ન છે, તો પણ આત્મા તેમા મુખની જુદિ ધારણ કરી છેતરાય છે જેમ મૃગલા ઝાઝવાના જળમા, સાચા જળની જુદિ ધારણ કરી જળ પીવા દોડે છે, પણ જ્યારે પાસે જાય છે ત્યારે નિરાશ થાય છે, તેમ અજ્ઞાની જીવ પુદ્ગલ વસ્તુને પોતાની માની તેનું ગ્રહણ કરે છે, પણ જ્યારે

કરે છે, તેવીજ મારી પણ ચેષ્ટા હતી કેના પ્રતિ હતી ?
 તો કહે છે કે દેહાદિક પ્રતિ દેહાદિકમા આત્માનો ભ્રમ
 થવાથી મારી એવી ચેષ્ટા હતી હવે આત્મજ્ઞાન થયા બાદ
 હું એવી ચેષ્ટા કેમ કરૂં ? જેમ નાનું બાળક લાડકાની પૂ-
 તળીને પોતાની સ્ત્રી માને છે અને તેના પ્રતિ અનેક પ્ર-
 કારનાં હાથ લાવ કરે છે, તેને પોતાની માને છે અને પ્રેમ
 લાવે છે પૂતળી પડી જાય છે તો રૂવે છે અને મીઠી વહુ
 વિગેરે શબ્દોથી બોલાવે છે તેમજ જેને આત્મજ્ઞાન થયું નથી
 તે શરીરમા આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરી, શરીરની વૃદ્ધિથી પોતાને
 વૃદ્ધિવાળો માને છે અને શરીર જાડુ થાય ત્યારે પોતાને
 બઠાં માને છે, શરીર સુકાય ત્યારે પોતાને સુકાયેલો માને
 છે, શરીર રોગી થાય છે, ત્યારે રોગી માને છે શરીરની
 સુંદરિ અથવા અનેક પ્રકારના પાપો કરે છે મોસ, મહોરો
 ખાવામા અંધકાતો નથી અને અનેક પ્રકારનાં પાપો કરી
 અંતે નરક નીગોદમા મરીને અવતરે છે એમ અનોદિ
 કાર્ણથી આત્મા શરીરનેજ આત્મા માની તેના અંથે અનેક
 પ્રકારના પાપો કરી પોતાના સ્વરૂપથી બ્રહ્મ થઈ ભવમા
 ભટકે છે આત્મામા આત્મ બુદ્ધિ થતા જણાયું કે અહો
 મે આજ સુધી પર વસ્તુને પોતાની માની, ખાલ, જીવાન,
 વૃદ્ધ શરીર તેજ હું એવું માન્યું, પણ હવે તે પુરૂષલ
 વસ્તુ મારી નથી, તો તેનો કેમ સંગ કરૂં ? તેમો કેમ રાગ
 માન્યુ ? આવી રીતે આત્મજ્ઞાન ચર્ચાથી પર વસ્તુનો દયાગ
 ભાવ થાય છે અને બાળકને જેમ પૂતળીમા સ્ત્રી બુદ્ધિ
 હતી, પણ તે બુદ્ધિ મોટો થતા ટળે છે, અને તેવા પ્રકા-
 રના હાવભાવ કરતો નથી, તેમ અજ્ઞાન અવસ્થામા આ

નપુસક, સ્ત્રી, કે પુરૂષરૂપે નથી તેમજ એક, બે કે બહુ રૂપે
 પણ નથી, નપુસકાદિ ધર્મ કર્મ જનિત છે અને હું આત્મા
 તો સ્વભાવે શુદ્ધ કર્મ રહિત નિર્મલ છું, તે તે નપુસકા-
 રૂપે હું કેમ પોતાને માનુ અર્થાત્ અન્યમા સ્વશુદ્ધિ
 કેમ ધારણ કરે બાહ્ય નપુસકાદિ સ્વરૂપથી હું સદા ન્યારો
 કે, તો પુરૂષ, સ્ત્રી આદિનો અધ્યાત્મ ધારણ કરી, હું પુરૂષ,
 હું સ્ત્રી, એમ અહવૃત્તિ આજ પર્યંત ધારણ કરી તે
 મેંયા જાણવી, એમ હવે નિશ્ચય થયો

यद्भावे सुषुप्तोऽहं, यद् भावे व्युत्थित पुन ॥

अतीन्द्रियमनिर्देश्य, तत्स्वसवेष्टमस्म्यहम् ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જેના અભાવે હું સૂતો હતો અને જેના
 ભાવે વળી હું જાગેલો છું, એવો અતીન્દ્રિય, અનિર્દેશ્ય,
 સ્વસવેષ્ટ હું છું

જે શુદ્ધ સવેષના અભાવે હું સૂતો હતો યથાર્થ-
 શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન તેના અભાવરૂપ ગાઢ નિદ્રામા લપેટાયેલો
 હતો તેના ભાવે એટલે તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો
 અનુભવ થતા વિશેષે કરી જાગેલો છું હું બાહ્ય ઇન્દ્રિયો
 વડે અગોચરપણાથી કથન કરવાને અશક્ય, સ્વસ્વરૂપ સ્પર્શ-
 જ્ઞાન શાદ્ય આત્મા છું

રૂપેકે ભ્રમ સીપમે, જયુ જડકરે પ્રયાસ ॥

દેહાત્મ ભ્રમતે ભયો, ત્યું તુજ દૂટપ્રયાસ ॥૧૬॥

મિટે રજત ભ્રમ સીપમે, જન પ્રવૃત્તિ જિમ નાહિ ॥

નરમે આત્મ ભ્રમ મિટે. ત્ય દેહાદિકમાહિ ॥૨૦॥

પોતાના કંઠમાજી હાર છે, એમ તેને સત્ય લાગે છે, એમ અ-
જ્ઞાની એવ પશુ દેહાદિ પર વસ્તુમાં, આત્મભ્રાતિ ધારણ
કેરી, ત્યાં આત્મતત્ત્વને શોધે છે. પણ તે ભ્રાતિ દૂર
ધર્મથી જ્ઞાન થોળે પોતાનામાં આત્મત્વરૂપ લાગે છે પોતાના
જ્ઞાન વહેજ સુંકિત થાય છે, સહજ સ્વભાવે આત્માનુ
પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ સિદ્ધપણુ પ્રગટ થાય છે,
એમાં બાહ્ય ઉપાયની જરૂર પડતી નથી, સહજ સમાધિ-
ભાવે આત્મા પોતાનું ત્રિવિધ સ્વરૂપ પ્રકાશે છે

જે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના તુ બાહ્ય યોગમાં અને
બાહ્ય વસ્તુના ભોગમાં સૂતો હતો, હવે જ્યારે આત્મજ્ઞાન
પ્રગટયું ત્યારે સમજાયું કે તુ તો અતીન્દ્રિય છે એટલે સ્પ
શેન્દ્રિય, રમનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય એ
પચ ઇન્દ્રિયોથી જણાતો નથી, અર્થાત્ ત્વચ્ચાથી અપશોતો
નથી, કારણ કે તુ તો સ્પર્શ રહિત છે. લબથી તુ
ગ્રહાતો નથી કારણ કે, તુ તો પચે પ્રકારના રમ રહીત છે
તુ નાસિકાથી ગ્રહણ થતો નથી, કારણ કે તુ તો ગંધ રહિત
છે ગંધ જેનામાં હોય તેને નાસિકા ગ્રહણ કરે છે વળી
ચક્ષુ ઇન્દ્રિયરૂપને ગ્રહણ કરે છે, અને તુ આત્મા તો કાળો,
નીલો, ઇત્યાદિ રૂપથી રહિત છે, તેથી ચક્ષુરિન્દ્રિયથી પણ
ગ્રહણ થતો નથી શ્રોત્રેન્દ્રિય શબ્દનું ગ્રહણ કરે છે, અને
તુ તો શબ્દ રહિત છે, માટે શ્રોત્રથી ગ્રહણ થતો નથી માટે
હું ઇન્દ્રિય અગોચર છું કુત જ્ઞાન સ્વરૂપે હું છું મારૂ સ્વરૂપ
કયન કરવું અશક્ય છે, તો મને વાચા અગોચરને કેણુ
કહી શકે ? એવો સ્વપ્ન પ્રકાશક ત્રિકાલ નિત્ય હ ધ એમ
આત્મજ્ઞાની અત

અપ્રતિપન્ન-અપ્રાપ્ત થયે છતે, આ લોક મારા ઉપર શત્રુ મિત્ર-
ભાવને અગીકાર કરે નહિ, તેમા આત્મસ્વરૂપ અપ્રતિપન્ન છતા
મને નહી દેખતો! એવો લોક મારો શત્રુ કે મિત્ર નથી
અપ્રતિપન્ન છતા વસ્તુસ્વરૂપમા રાગાદિકની ઉત્પત્તિ માનતો!
અતિ પ્રસંગ આવે, તેમ આત્મસ્વરૂપ પ્રતિપન્ન-અગીકાર કયા
છતા, પણ લોક મારો શત્રુ કે મિત્ર નથી કારણ કે આત્મસ્વ-
રૂપની પ્રતીતિ થયે છતે રાગાદિકનો વિશેષ કરી ક્ષય થવાથી
હી ગતે શત્રુ મિત્રભાવ મારે હોય ? હવે અતરાત્મા બહિ-
ર્લભાના ત્યાગ કરે, પશ્ચાત્ પરમાત્મ પ્રાપ્તિનો શો ઉપાય
તે બતાવે છે

તત્તૈવ બહિરાત્માનમન્તરાત્મવ્યવસ્થિત ॥

ભાવયેત્પરમાત્માન, સર્વસકલ્પવર્જિતમ્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે બહિરાત્માને તણને અંતરાત્મા-
મા વ્યવસ્થિત થએલાએ સર્વ સકલ્પ વર્જિત પરમાત્માની
લેખ પ્રકારે ભાવના કરવી અતરાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે
ને, બહિરાત્માનો ત્યાગ કરી અતરાત્મા પરમાત્માની ભા-
ના કરે કેવા પ્રકારનો પરમાત્મા છે ? તો કહે છે કે સર્વ
કલ્પ-વર્જિત છે, અથવા સર્વ સકલ્પ વર્જિત થઈ પરમાત્માને
ભાવે તે પરમાત્મા યાચ છે જેનેનું ધ્યાન કરે, તે તેવો થઈ નાથ છે
શી જ્ઞાનવિમળસૂરિ કહે છે કે “શ્વેત મમરી નગધી,
મમરી પદ પાવે; જ્ઞાનવિમલ પ્રમુ આત્મા, પરમાત્મ પદપાવે”
ઉત્પાદિ અર્થ સમજવો

મોદમિત્યાત સસ્યારસ્તસ્મિન્પ્રાપ્તયા પુત્ર ॥

તત્રેવ દ્વસમ્યારાદ્યમતે જ્ઞાત્મન મ્યિતિમ્ ॥ ૨૮ ॥

છે, પીવરાવે છે, રમાડે છે, પણ તેનાથી ચોતાનું તે નથી
એમ બાહે છે, તેમ જ્ઞાની પણ ઉદયિકભાવના થાગે પરના
સબંધમા આવે છે, પણ એ થકી અતરથી ન્યારો વર્તે છે
અને નિશ્ચયથી તેને પરપુદ્ગળની સાથે સબંધ નથી, કાર
ણકે તે અતરથી પરપુદ્ગળના મબંધ રહિત વર્તે છે અને
રાગદ્વેષથી પર વસ્તુમા લેપાતો નથી

જે પરછાયા જ્ઞાનની વ્યવહારમા જેમ કથાય છે, તેમ
નિર્વિકલ્પ હે આત્મા! નિર્વિકલ્પ તારા શુદ્ધ સ્વરૂપમા જે
મકારનો ભાવ સોડાતો નથી, અર્થાત્ હોતો નથી

એમ બહિરાત્મભાવ ત્યાગીને, અતરાત્મા થઈ
જ્યા વિકલ્પ સંકલ્પ નથી, એવા પરમાત્માની શુદ્ધ મતિથી
ભાવના કરવી, તે જ જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રમય આત્મા હું
હું, એવી દૃઢ વાસના પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ માટે છે
ધલિકા અને ભમરીના દૃષ્ટાંતે અત્ર રાગ દ્વેષ રહિત એવી
છન મતિને છન પદની પ્રાપ્તિને માટે છે

મૂઢાત્મા યત્ર વિશ્વસ્તસ્તતો નાન્યદ્ ભયાસ્પદમ્
યતો ભીતસ્તતો નાન્યદભયસ્થાનમાત્મન ॥૨૯॥

અર્થ — મૂઢાત્માને જે જડ ઉપર વિશ્વાસ છે તે કરતા
વધારે ભયસ્થાન અન્ય કોઈ નથી, અને જેનાથી તે ભય પામ્યો
છે, તેના કરતા બીજો નિર્ભય સ્થાન આત્માને નથી

મૂઢાત્મા એટલે બહિરાત્મા, જ્યા શરીર, પુન, કલત્ર,
ધન, ધાન્ય, ઘરખાર, હાટ, વખાર, દુકાન વિગેરેમા વિશ્વાસ

ઇન્દ્રિયવૃત્તિ નિરોધ કરિ, જો ખિનુ ગદિતવિભાવ ॥
દેખે અતરઆતમા, સો પરમાતમભાવ ॥ ૨૯ ॥

આનો અર્થ ઉપરના શ્લોકમા સમાય છે તેથી વિશેષ
વિસ્તાર કયો નથી અર્થ સુગમ છે

य परात्मा स एवाह, योऽह स परमस्तव. ॥

अहमेव मयोपास्यो, नान्य कश्चिदिति स्थिति ॥ ૩૧ ॥

અર્થ —જે પરમાત્મા તે જ હું, અને જે હું તે જ
પરમાત્મા એટલે હું જ, જે પરમ એટલે પ્રસિદ્ધ ઉત્કૃષ્ઠ
આત્મા છે, તેજ હું છું અને જે સ્વયં વેદન પ્રસિદ્ધ, હું,
એ નિશ્ચયનું સ્થાન અતરાત્મા છું તેજ પરમાત્માનો આવો
અલેહ છે, એટલે હું જ મારે પોતાને, ઉપાસ્ય છું ણીબા
કોઈતી આરાધનાની માટે જરૂર નથી એવી મારી સ્થિતિ છે.

प्रत्याव्य विषयेभ्योऽहं. मा मयैव मयि स्थितम् ॥

योगात्માન પ્રવત્નોઽસ્મિ, પરમાનન્દનિર્ઘૃતમ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ —મને પોતાને મારી એજે વિષયોથી એથી
આણી, મારામા રહેલા જ્ઞાનાત્મા જે પરમાનન્દ નિર્ઘૃત છે,
તેને પ્રપન્ન હું છું

વિવેચન —હું જે દ્રવ્યાર્થિકનય અને પદ્યોર્થાર્થિકનય-
થી શુદ્ધ તે મારા આત્માનેજ પ્રાપ્ત છું તે સ્વરૂપ હું ત્રિકા
લમા અળકપણે સત્તાએ છું મારા આત્માને ક્ષયોપશમ-
ચેતમા યોગે, વિષયોમાથી એથી, પોતાના અભાસિત

મુંડ મુંડાવે ગાડરીયા જગ, કેશને તોડે રંડી
માલા મણકા વેરી પહેરે, નિત્ય ચાલે પગદંડી

સખ ૨

ધર્મ ન વરણે ધર્મ ન મરણે, ધર્મ ન કરવત કાશી,
ધર્મ ન જાતિ ધર્મ ન ભાતિ, ધર્મ ન જ ગલવાસી

સખ ૩

ગધ્યા ખાખમાંહિ આજોડે, તે પણ સાચા ખાખી
નિર્વાંચા પણ પંખી ફરે છે, મમતા દીલમાં રાખી.

સખ૦ ૪

જખતક અંતર્તત્ત્વ ન ખુલે, તખતક ભવમાં હુલે
પુદ્ધિસાગર આતમધર્મે ભાતિ ભ્રમણા ભૂલે.

સખ૦ ૫

વળી શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયજી નીચે મુજબ કહે
છે કે - (જ્ઞાન દશા મહિમા વિશે) પદ—

પદ

જ્ઞાની જ્ઞાનમગન રહેરે, રાગાદિક મલ ખોય
ચિત્ત ઉદાસ કરણી કરેરે, કર્મ બંધ નહિ હોય.

ચેતન૦ ૩

દીન ભયો વ્યવહારમેરે, યુક્તિ ન ઉપજે કોય
દીનભયો પ્રભુપદ જપેરે, મુક્તિ કીહાસુ હોય.

ચેતન૦ ૪

ગર્ભા ગર્ભન કેરી શકાય નહિ, માટે શુદ્ધ ભીષના, અંત-
રાત્માની પરમાત્મ સ્વિતિ પ્રગટાવવામા દીવીમા સમન
પ્રકાશ ઠરી આપે છે, અથવા પરમાત્મપદના રસ્તામા દીવી
સમાન છે એમ અર્થ ગ્રહણ કરવો.

ક્રિયા કષ્ટભિ નહુ લહે ભેદજ્ઞાન સુખવત ॥

યા વિન બહુવિધિ તપ કરે, તોભી નહિ ભવ અત

॥ ૩૨ ॥

શરીરથી ભિન્ન આત્માને નહીં, નિશ્ચય કયાં વિના
અનેક પ્રકારની ક્રિયાના કષ્ટ સહન કરે અને અનેક પ્રકાર-
ના તપ કરે, તો પણ ભવાત થતો નથી શ્રી યશોવિજયજી
ઉપાધ્યાય કહે છે કે—

પરં પરિણતિ પોતાની માને, ક્રિયા ગર્વે ધહેલો ॥

બંધ મોક્ષ કાંઈ ન પીછાણે, તે મૂરખમે પહેલો ॥૩૩॥

જે જીવ પર પરિણતિ પોતાની માને છે, એટલે રાગ
દ્વેષમા મુગ્ધાઈ છે, તે આત્મા ને પુદ્ગલનો ભેદ જાણતો
નથી અને સામારીક પદાર્થ પોતાનો ઠરી જાય છે, અને
ક્રિયાના ગર્વે એટલે અહંકારે જે ગાંઠો બન્યા છે, પણ
બંધ શાથી થાય છે અને મોક્ષ શાથી વાય છે, તે જાણતો
નથીજ તે સર્વ મૂખમા પ્રથમ મૂખ જાણવો અર્થાત્ બ-
હિરાત્મા બાદ ક્રિયા અને તપથી સુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરતો
નથી, માટે આત્મજ્ઞાન કરવું અને યથાર્થ પદાર્થના બોધ
શુદ્ધમયી હોવો એજ હિતશિક્ષા છે.

ધર્મ પશુ પોતાની મેળે શ્રી જાય છે, તે કલ્પિત સસારના ભાવમા જ્ઞાની કેમ ઉદાસ રહી શકે નહિ ? અલગત રહી શકે, તે નિશ્ચય વાત છે ઔદયિક ભાવે જે જે ક્રિયાઓ ઉદયમા આવે છે, તે જ્ઞાની બાહ્યવૃત્તિથી કંઈ છે, પણ અતરથી તે ન્યાયે વર્તે છે એમ દરેક કાર્યપ્રસંગમા પશુ અતરની ઉપયોગ ધારા ન્યાયે વર્તે છે, ભાવદયામય તેના શુદ્ધ આત્મા બની રહ્યો છે તેથી તે બાહ્યભાવમા રાગ દ્વેષથી પરિણમતો નથી બાહ્ય પદાર્થો જે જડરૂપ છે, તેમા ઉદાસીનતા ધારણ નથી એવી સહજ સ્વભાવે આત્મજ્ઞાનીની પ્રવૃત્તિ થાય છે

આત્મદેહાન્તરજ્ઞાનજનિતાઽહ્વાદનિર્મૂલ ॥

તપસા દુષ્કૃત ધોર, મુજ્જાનોઽપિ ન ત્વિયતે ॥ ૩૪ ॥

આત્મા અને દેહના અતરનું જ્ઞાન થવાથી ઉત્પન્ન આનંદથી તૃપ્ત એવો ભવ્ય, તપથી ધોર કુષ્કૃત લોગવતો છતો, ખેદ પામતો નથી

વિવેચન —આત્મા અને દેહના અતર એટલે ભેદનું જ્ઞાન થવાથી, જે અક્ષય આનંદ થાય છે, તેનાથી તૃપ્ત એટલે અત્યંત સુખી મુનિરાજ બાર પ્રકારના તપથી ધોર કુષ્કૃત લોગવતા છતાં પણ ખેદ પામતા નથી

રાગદ્વેષાદિમહોલૈરલોલ યન્મનોજલમ્ ॥

સ પશ્યત્યાત્મનસ્તત્ત્વ, તત્ત્વનેતરો જન ॥ ૩૫ ॥

અર્થ :—રાગદ્વેષાદિ કલોલથી, જેનું મનરૂપ જલ અ-

અર્થ — અવિદ્યાભ્યાસ સંસ્કારથી, મન અવશ થઈ વિશેષ પામે છે અને જ્ઞાન સંસ્કારથી તેજ પાછું મન અવત આત્મમા વિરામ પામે છે

વિવેચન:—શરીર, મન, વાણી, ગૃહ, પુત્ર, ધન, આદિ જંગતના માયિક પદાર્થોને પવિત્ર, સ્થિર, તથા આત્મરૂપ માનવા તે અવિદ્યા, તેનો અભ્યાસ, એટલે પુન પુન તે માયિક પદાર્થોમા પ્રવૃત્તિ, અને તે પ્રવૃત્તિથી પેદા થએલને સંસ્કાર કહે છે અને તેવા સંસ્કારોથી વિષયેન્દ્રિયાધીન થએલ મન વિક્ષેપતાને પામે છે અને તેનું તેજ મન આત્મજ્ઞાનથી સંસ્કારોને પામેલું આત્મસ્વરૂપ ઠરે છે

અપમાનાદયસ્તસ્ય, વિક્ષેપો यस્ય ચૈતસ ॥

અપમાનાદયસ્તસ્ય; ન ક્ષેપો यस્ય ચૈતસ. ॥ ૩૮ ॥

અર્થ — જેના ચિત્તનો વિશેષ છે, તેનેજ અપમાનાદિ છે, જેના ચિત્તનો વિશેષ નથી, તેને અપમાનાદિ કંઈ નથી

વિવેચન — અપમાન એટલે પોતાના મહત્વનું ખાન-અપજ્ઞા, એટલે તિરસ્કાર નિદા, કલક, ઇર્ષ્યા, માત્સર્ય, શાંગ, દેષ, આદિ દોષોથી જેના ચિત્તનો વિશેષ થાય છે, તેને તે દોષો નહિ છે, વિશેષધાળા ચિત્તમા પૂર્વોક્ત દોષોનો પ્રાદુર્ભાવ થયા છે, અને જેમાં ચિત્તમા તે વિશેષ થતો નથી તેને તેમાંનું કંઈ નથી, દોષયુક્ત ચિત્તનેજ સંસાર છે કહ્યું છે કે -

જાને કરી છોડવો, પછી તે કાયા ઠરતા ઉત્તમ કાયા એટલે 'ચિદાનંદ' સુક્ત આત્મારૂપી કાયા તે ઉપર પ્રેમ લગાડવો. તે પણ અતર દૃષ્ટિથી પ્રેમ આત્મા રૂપી કાયામાં લગાડવો, એમ થવાથી પૂર્વનો જે કાયસ્નેહ તે દૂર થાય છે

આત્મવિભ્રમજ દુઃખમાત્મજ્ઞાનાત્ પ્રશામ્યતિ ॥

નાયતાસ્તન નિર્વાન્તિ, કૃત્વાઽપિ પરમ તપ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—આત્મવિભ્રમજન્ય જે દુઃખ તે આત્મજ્ઞાનથી નાશ પામે છે પરમતપ કરીને પણ અચત્પર જે છે તે સુક્તિ પામતો નથી

વિવેચન—શરીર, મન, વાણીમાં આત્મબુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થએલ વિભ્રમ, અને વિભ્રમથી ઉત્પન્ન થએલ અનેક મકારતુ દુઃખ, તે આત્મજ્ઞાનથી નાશ પામે છે આત્મજ્ઞાન અર્થે ચત્પ નહિ કરનારાઓ ઘોર મહાઠલેશકારક તપ કરીને પણ સુક્તિપદને પામતા નથી શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે

આત્મ અજ્ઞાને કરી, જે ભવ દુઃખ લહીએ ॥

આત્મ જ્ઞાને તે ટળે, એમ મન સદહીએ. આત્મ ૦ ॥ ૧ ॥

આત્મઅજ્ઞાનથી થતું દુઃખ આત્મજ્ઞાન થવાથી નાશ પામે છે, એમ શુદ્ધ દંડ શ્રદ્ધા કરવી

રજ્જુ અવિદ્યા જનિત, અહિ મિટ્ટે રજ્જુકે જ્ઞાન ॥

આત્મ જ્ઞાને ત્યુ મિટ્ટે, ભાવ અખોધ નિદાન ॥ ૩૪ ॥

ધર્મ અરૂપી દ્રવ્યકે, નહિ રૂપી પરહેત ॥

મોહ બાગુરી જલ મન, તામે મૃગમત હોઉ ॥
 યામે જે મુનિ નહિ પૈરે, તાહૂં અસુખ ન કોઉ
 ॥ ૪૦ ॥

જળ નિજ મન સન્મુખ હુએ, ચિતે ન પરગુણ
 દોષ ॥
 તળ બહુરાઈ લગાઈએ, જ્ઞાન ધ્યાન રસ પોષ
 ॥ ૪૧ ॥

વિવેચન — મોહરૂપ વાઘરી અને મનરૂપ જળ
 તેમા પડેલા જીવ મૃગસમાન જાણવે સમજવાનું કે મોહ-
 રૂપ વાઘરીએ સસારી જીવરૂપ મૃગલાઓને પકડવા મન-
 રૂપ જળ વિસ્તારી છે, તે મન જળમા મૃગ સમાન થઈ
 હે મુનિઓ ! તમે પડ્યો નહિ, તેમા જે મુનિવર્થ મૃગ સમાન
 થઈ પડે નહિ તેને કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ નથી જે મનો
 જલમા ફસાય તે જ મૃગની પેઠે દુઃખી થાય છે સકલ્પ
 વિવેચ મન તે જ મોહરૂપ વાઘરીની જળ સમજવી અને
 મનરૂપ જળમા પડેલા મુનિ મૃગ સમાન છે અને તેમા
 પડતા નથી તે દુઃખી નથી જ્યારે મન આત્માના સન્મુખ
 થઈ પારકાના દોષ પ્રતિ દ્રષ્ટિ દેતું નથી, ત્યારે બહુ રીતે મનને
 આ મામા લગાડવું કે જેથી જ્ઞાન, ધ્યાનના રસની પુષ્ટિ થાય

શુભં શરીર દિવ્યૌશ્વ. ત્રિપયાનભિરાન્છતિ ॥

ઉત્પન્નાઽઽત્મમતિર્દેહે, તત્ત્વજ્ઞાની તતઃક્રયુતિમ્ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ — જેને દેહમા આત્મબુદ્ધિ છે તે શુભ શરીર

છે પરમા આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરતો. જીવ, આત્મશુભની
ગંધ પણ પામતો નથી અને આત્મામા અહ પણ લાગે તો
કર્મનો મળધ છૂટે છે આત્મપ્રકાશમા કંચુ છે કે —

હુંહા

અહં વૃત્યુદ્ભવ થતા, અશુદ્ધ પરિણતિ પોષ ॥

અહં વૃત્તિ છે જ્યા લગે, મિટે ન તાવત્દોષ ॥ ૧ ॥

અહં વૃત્તિ ઉદયે ગ્રહે, જ્ઞાત માતને તાત ॥

અહં મંત્ર મોહારિનો, સ્મરતા નરકે પાત ॥ ૧ ॥

જે અજ્ઞાની જીવ છે પશુસમ વર્તે સોય ॥

અહ વૃત્તિ તેમા ઘણી કહ્યુ વિચારી જોય ॥૧॥

ભવ્યજીવોએ પરમાથી, અહ વૃત્તિ દૂર કરી, પોતાના
આત્મસ્વરૂપમા અહ તર ધારણ કરવું —

દૃશ્યમાનમિદ મૃદસ્થિન્દ્રિમવનુયતે ॥

અદમિત્યવનુદ્ધસ્તુ નિષ્પન્ન શબ્દવર્જિતમ્ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ — આ દૃશ્યમાન ત્રિલિંગવાળા શરીરને મૂઠ આત્મા
ધારે છે અને અવબોધ પામેલો, અજનિષ્પન્ન — અનાદિસ સિદ્ધ
અને શબ્દ વર્જિત તે જ આત્મા એમ જાણે છે

ભાવાર્થ — દૃશ્યમાન જે શરિરાદિ તે, સ્ત્રીલિંગ,
પુરુષલિંગ, અને નપુસક એ ત્રણ લિંગ વિશિષ્ટ તેને મૂઠ
એટલે બહિરાત્મા પ્રાણી, આત્મા જાણે છે અને દૃશ્યમા-
નથી જુદો થઈ, બોધ પામેલો અન્તરાત્મા તે શબ્દવર્જિત
અરૂપી આત્મતત્ત્વને આત્મરૂપ સ્વીકારે છે

અધ્યાત્મ ને વિષે કરે છે, અને સિદ્ધાત્મા છે તે બાહ્ય કે આત્મ કરું કરતો નથી

વિવેચન — મૂઢ એટલે બહિરાત્મા બાહ્ય વસ્તુનું ત્યાગ ઉપાદાન કરે છે આત્માથી લિન્ન વસ્તુમા દ્વેષ થતા તે વસ્તુને અલિલાષ લાવ થાય, તેથી મૂર્ખ તેને ત્યાગ કરે છે વળી તેમાજ પાછો રાગ પ્રગટ થતા તેને ગ્રહણ કરે છે અને અતરાત્મા અધ્યાત્મમા ત્યાગ ગ્રહણ કરે છે એટલે અતરાત્મા અતરમા રહેલા રાગ, દ્વેષ, કર્મોદિ તેને ત્યાગે છે અને અનંત જ્ઞાન, અનંતદર્શન આદિ પોતાના શુભે નુ ઉપાદાન કરે છે અને જે કર્મ રહિત સિદ્ધાત્મા છે તેમને બાહ્ય કે આત્મથી ત્યાગ તથા ગ્રહણ નથી, કારણકે—ત્યાગવાનું જે આત્મસ્વરૂપ તે પ્રથમથીજ ગ્રહણ કર્યું છે, તેથી તેમને ત્યાગ ગ્રહણ કંઈ નથી આવી સ્થિતિ ત્રણ પ્રકારના આત્માની સદાકાળ વર્તે છે

ત્યાગ ગ્રહણ બાહિર કરે, મૂઢ કુશલ અતિરગ ॥
બાહિર અંતર સિદ્ધકું, નહિ ત્યાગ એ સગ ॥૪૮॥

મૂઢજીવ બાહ્યવસ્તુમા ત્યાગ તથા ગ્રહણ બુદ્ધિ ધારણ કરે છે અને અન્તરાત્મા અતરમા કરેલા રાગદ્વેષનો, તથા જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મનો ત્યાગ કરે છે અને આત્માના અષ્ટ ગુણ, આત્માની અનંતરિદ્ધિ તેનું ગ્રહણ અતરાત્મા કરે છે અથાત્ અન્તરાત્મા આવિર્ભાવની અપેક્ષાએ સ્વગુણ સ્વપર્યાયન છે, અને સિદ્ધાત્માને બાહિર વા અંતરથી ત્યાગ હોતું નથી માટે સમજવાનું

વિવેચન — જે શરીરાદિક પદાર્થો ઇન્દ્રિયોવડે હું જોઉં છું, તે મારૂ રૂપ નથી, કારણ કે, ચક્ષુઆદિ ઇન્દ્રિયો રૂપી પદાર્થના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શબ્દને ગ્રહણ કરી શકે છે, પણ આત્મસ્વરૂપ તો અરૂપ છે, તેને જાણ્ય ચક્ષુ આદિ ઇન્દ્રિયો ગ્રહણ કરી શકતી નથી જાણ્ય ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરી અતરમા સ્વયં વેદનથી સ્વાનુભવથી જે જ્યોતિ રૂપુ છું તે જ આત્મસ્વરૂપ છે સાનહ અને ઉત્તમ આત્મ જ્યોતિ છે જે જીવો જાણ્ય વસ્તુમાં સુખ માની, આત્મજ્ઞાનથી પગડુમુખ થઈ ઉપર ઉપરથી નદી, દેવમંદિર વિગેરે તીર્થ ગણી, તેનેજ તરવાનો એકાત ઉપાય ગણે છે તે અજ્ઞાનો છે અન્ય મતવાદીઓના શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

इदं तीर्थमिदं तीर्थं. ये भ्रमन्ति तमोवृत्ता ॥

आत्मतीर्थं न जानन्ति. तेषां तीर्थं निरर्थकम् ॥ ૧ ॥

એ શ્લોક સમજી આત્માને તીર્થરૂપ ગણી તેનું ધ્યાન કરવું અતર દૃષ્ટિથી આત્મા દ્રશ્ય છે, માટે તેનો અનુભવ કરવો જોઈએ

सुखमारब्धयोगस्य, वहिर्दुःखमथाऽऽत्मनि ॥

वहिरेवाऽमुख सौख्यमभ्यात्म भाविताऽऽत्मन ॥ ૫૨ ॥

અર્થ — યોગારણીને જાણ્યમાં સુખ અને અતરમાં દુખ લાગે છે અને સિદ્ધયોગીને અતરમાં સુખ અને બહિર્ દુખ લાગે છે

વિવેચન — આત્મસ્વરૂપનો પ્રથમ અનુભવ

સિદ્ધ યોગી થવા સદ્ગુરુ સંગતિ કરી આત્મજ્ઞાન મહત્ત્વ

તદ્વ્યાત્તત્ત્વસાન્ પૃચ્છેત્, તદ્વિન્દેત્તત્ત્વરો ભવેત્ ॥

યેનાઽવિગ્રામય રૂપ, ત્યક્ત્વા વિગ્રામય ત્રજેત્ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ — તે જ બોલવું અને તેનીજ પૃચ્છા કરવી, અને તેનીજ ઇચ્છા કરવી, કે જેથી અવિગ્રામય રૂપ તત્ત્વ ઇવિગ્રામય રૂપ પમાય

વિવેચન — આત્મતત્ત્વને વિષે બોલવું, અર્થાત્ તેની પારકા આગળ વાત કરી તેની નિહિ કન્વી, તેમજ જેઓએ આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું છે, તેમને આત્મતત્ત્વની પૃચ્છા કરવી અને આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન મપાદન કરવું તેનીજ ઇચ્છા રાખવી, અર્થાત્ આત્મતત્ત્વનેજ પરમાર્થત સ્વત્ય માનવું અને આત્મસ્વરૂપમાજ નિમગ્ન થવું એમ યત્નાથી બહિર્ગતમ બુદ્ધિ સ્વરૂપ જે અવિદ્યા તેનો ત્યાગ કરીને આત્મા વિગ્રામય એટલે જ્ઞાનમય આત્મસ્વરૂપને પામે

મેા કહિયે સો પૃછિયે, તામે વચિયે ગગ ॥

યાતે મિટ્ટે અબોધતા, જોડ રૂપ વહેચગ ॥ ૫૪ ॥

વિવેચન — તે જ આત્મસ્વરૂપ કથવું, અને તે જ આત્મ- તત્ત્વની પૃચ્છા કરવી, અને તેમાજ ચોક્ક મજાકના ગગની પેઠે તાગ પારખ કરવો, કે જેથી અબોધતા ટળે અને જ્ઞાનસ્વરૂપમય આત્મા પેતાનું સ્વરૂપ પામે જગતમા અજ્ઞાની લોકો ક્રોધ, માન, માયા, લોભની દિપ્તિ યાય સેવા પચનો જે જે કંટલાક લોકો ધનને અર્થે અર્જન

જેથી, આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમા ચિત્તને સ્થાપી,
પર સળધી સકલ્પ વિકલ્પ તેનો ત્યાગ કરી, તદાકાર
વૃત્તિથી શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે છે, તે લગ્યજીવ અ-
નેકમતવાદીઓના વિશ્વમ મમત્વરૂપ જાળમા ફસાઈ
જતો નથી આત્મતત્ત્વ વિના, અન્ય સર્વ વાગ્જાળ-પ્રપચ
જાણવો, એમ નિશ્ચયનયથી આત્મસ્વરૂપ જ હૃદયમા ઇચ્છે
જે લગ્ય વાણીએ વિવેકથી ઉપાદેય, સાધ્ય, સારમા સાર,
આત્મધ્યાન સળધી પક્ષ ગ્રહણ કર્યો છે, તે જ આત્મતત્ત્વ
જ્ઞાની કહેવો-માટે બોલવું, પૂછવું ઇત્યાદિ સર્વ કાર્ય આ-
ત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અર્થે કરવું

શરીરે વાચિ ચાત્માન, સધત્તે વાકુશરીરયો ॥

આન્તોઽઆન્ત પુનસ્તત્ત્વ પૃથગેષા નિરુખ્યતે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ.—વાણી અને શરીર એ આત્મા, એમ જેને
જ્ઞાન્તિ છે તે વાણી તથા શરીરને આત્મા માને છે અને
અજ્ઞાન્ત છે તે શરીર તથા વાણીથી આત્મતત્ત્વને પૃથક્
જાણે છે —

વિવેચન — વાણી અને શરીરને આત્મા જાણવારૂપ
જેને જ્ઞાન્તિ છે તેવો બહિરાત્મા તે, વાણી અને કાયાને
આત્મા જાણે છે પણ યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનો જાણનાર તે,
શરીર અને વાણીથી આત્માને પૃથક્ જણાવર જાણે છે

ન તદસ્તીન્દ્રિયાર્થેષુ, યત્સોમકરમાત્મનઃ ॥

તથાપિ રમતે વાલ્સ્તત્રૈવજ્ઞાનમાયનાત્ ॥ ૫૫ ॥

જાત છે ઇન્દ્રિય વિષયમાં ચેતનતે કઈ લાભ નથી લેાલી
 પુરુષો પરપુરુષલમાં રમે છે મોહરૂપ અધકારમાં અજ્ઞાન-
 થી અધ બનેલા જીવો કઈ હિતાહિત જોઈ શકતા નથી.
 કસ્તુરિયો મૃગ પોતાની ફટીમાં કસ્તુરી છે તે જાણતો નથી,
 તેથી અન્યત્રથી સુવાસના આવે છે, એવી જ્ઞાન્તિથી વનમાં
 દોડે છે તેમ અજ્ઞાની જીવ મોહથી પર વસ્તુમાં સુખની
 જ્ઞાન્તિથી રાચી રહે છે અહો ! અહો ! મોહવૃ કટલુ બધું
 જોરે કે મનુષ્યાવતારમાં પણ સદ્ગુરુ સમજાવે છે તો
 પણ સમજી શકતો નથી અતે વિષ્ટાના કીડાની પેઠે અહર્નિશ
 પરભાવમાં અમૂલ્ય એવા આયુષ્ય વ્યર્થ ગાળે છે અહો !
 જીવ ! હવે તું મનુષ્ય જન્મ પામી જીવનની સાદૃશ્યતા
 કરે સંસારનું વિષમ ખીજ અજ્ઞાન તેને જ્ઞાનાગ્નિથી બાળી
 જન્મ કરૂં સર્વ સંયોગથી આત્માને લિન્ટ દેખે સ્વપ્ન
 સમાન જ્ઞાન્તિ જનક સંસારની મોહ, માયાને આધિન થા
 નહિ તારા પોતાના સ્વરૂપમાં મદાકાળ રહે વિચારથી
 સમજે કે જે મુક્તિ પામ્યા, પામે છે, અને પામશે, તે
 સર્વ પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથીજ પામશે પ્રમ
 ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનનું આલબન કરી, પોતાનું સ્વરૂપ
 પ્રગટ કરે સમય જાય છે, ગયો વખત પાછો આવનાર નથી.
 સર્વોત્તમ આત્મધ્યાનથી અનન્ત આનંદમય પરમાત્મપદનું
 ધ્યાન મગલ માલા આપે છે જીવ જીવ સ્વલક્ષ અન્તરના
 રોષે છે ઇન્દ્રિયમાં દષ્ટિ દેતો નથી

ચિર સુપુત્રાસ્તમસિ, મુદાત્માન કુયોનિષ્ઠ ॥

અનાત્મ

૧૨

દમિતિ જાગ્રતિ ॥ ૫૬ ॥

સદાક્ષણ પ્રવૃત્તિ કરવી, તેથી અન્તરમા ઉપયોગ સહેજે પ્રગટશે

અજ્ઞાઽપિતન્ન જાનન્તિ, યથા મા જ્ઞાપિત તથા ॥

મૂઢાત્માનસ્તતસ્તેષા, ઘૃથા મૈ જ્ઞાપનશ્રમ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ — જેમ કઢ્યા વિના મને નથી જાણુતા તેમ કઢ્યા છતાં પણ જાણુતા નથી તેવા મૂઢાત્મા પ્રતિ કહેવાનો શ્રમ વ્યર્થ છે

વિવેચન — મને એટલે આત્મસ્વરૂપને જે મૂઢાત્મા છે તે જેમ કઢ્યા વિના જાણુતા નથી, તેમ કઢ્યા છતાં પણ જાણુતા નથી, તો તેવા પ્રતિ કહેવાનો તેમને બોધ કરવાનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાણુવો

યદ્વોધાયિત્તુમિચ્છામિ, તન્નાહ ચદદ્ધપુન. ॥

ગ્રાહ્યં તદપિ નાન્યસ્ય, તત્કિમન્યમ્ય ગોધયે ॥ ૫૯ ॥

અર્થ — જેને બોધ કરવા ઇચ્છુ છું, તે હું નથી ને જે હું છું તે બીજાને ગ્રાહ્ય નથી ત્યાંજે અન્યને શો બોધ કરે !

વિવેચન — જે વિકલ્પાધિરૂઢ આત્મસ્વરૂપ વા દેહાદિકને બોધ કરવા ઇચ્છુ છું, તે તો હું નથી તે સ્વરૂપ હું આત્મા નથી હું તો ચિદ્વાનન્દસ્વરૂપ આત્મા છું, તે અન્યને ગ્રાહ્ય નથી કેમકે આત્મા તો સ્વસંવેદન ગ્રાહ્ય છે એમ છે તેથી અન્યને શો બોધ કરે ?

મૂઢાત્મસં તે મળત, મોઢે છોડી શુદ્ધિ ।

છે તેથી તે પર વસ્તુમા પોતાનો ઉપયોગ મેળવતો અને તેમા તન્મયપણે પરિણમતો છતો, દુ ખ પરમ્પરાને પામે છે.

જે જીવને શુભયોગ પ્રગટયો નથી, પોતાના આત્મ-સ્વરૂપ પ્રતિ રૂચિ થઈ નથી, અને મોહરૂપ મદીરા પીને મસ્ત બન્યો છે, તેને જોધવાને માટે ઉદ્યોગ કરવો તે નિષ્ફળ છે. પોતેજ પોતાના આત્માને નિશ્ચયથી જોતા સમ-જાવી શકાય છે, એમ અનુભવજ્ઞાનથી જ્ઞાની મહારાજા કહે છે. ૫ અકારણથી કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે ભવચ્ચિતિ પરિ-પકવ થયા વિના ઉપદેશ દાન પણ હૃદયમા અસર કરતું નથી.

ત્રેપનમા દોષકનો અર્થ જોગણસાંમા શ્લોકમા અન્તર-ભાવ થાય છે તેથી વિસ્તાર કર્યો નથી.

बहिस्तुप्यति मूढात्मा, पिहितज्योतिरन्तरे ॥

तुप्यत्यन्त. मनुद्धात्मा, रहिव्यावृत्तकौतुक ॥ ६० ॥

અર્થ —આન્તર જ્યોતિ આદિહિત હોવાથી, મૂઢા ત્મા બાહ્યમા આનન્દ માને છે, અને પ્રણુદાત્મા બાહ્ય-કૌતુક ટાળી દઈ અંતરમા અતોષ માને છે.

વિવેચન —જેને સમકિત પ્રગટયું નથી એવો બહિ-રાત્મા શરીર, ધન, ધાન્ય, મેન, રાજ્ય, વેપાર, માટક, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ બાહ્ય વસ્તુઓમા મુખ માને છે જ્યામુધી અન્તર આત્મજ્યોતિ ઢાંઢાએલી છે અને તેનો અનુભવ થયો નથી, ત્યામુ પસ્તુમાજ આનન્દ મૂઢ

જખલૌ પ્રાની નિજમતે, ગ્રહૌ વચન મન કાય ॥
તખલૌ હૈ સંસારચિર ભેદ, જ્ઞાન મિટ જાય ॥૫૬॥

અર્થ — જ્યાસુધી પ્રાણી મન, વાણી, અને કાયા
એ ત્રણને આત્મબુદ્ધિથી ગ્રહણ કરે છે, ત્યાસુધી સંસાર
સ્થિર જાણવો અને એ ત્રણથી આત્મા ભિન્ન છે, એવું
ભેદ જ્ઞાન થતા, સંસાર મટી જાય છે અને મોક્ષ થાય છે

વિવેચન — સ્વબુદ્ધિથી એટલે આત્મબુદ્ધિથી, મન,
વચન, અને કાયાને ગ્રહણ કરે છે, ત્યાસુધી સં-
સારમા પરિભ્રમણ કરવાનું સદા જાણવું અનેક પ્રકારની
ભ્રામણો ભણો, અનેક પ્રકારની શિષ્ય કળાઓ શીખો,
અનેક પ્રકારની રસાયન વિદ્યાઓ શીખો, અનેક પ્રકારના
હુન્નરો શીખો, અનેક પ્રકારની ક્રિતાઓ શીખો, અનેક
પ્રકારની ગાયન વિદ્યાઓ શીખો, ન્યાયનો અભ્યાસ કરો,
બ્યાકરણનો અભ્યાસ કરો, પણ જ્યાસુધી શરીર આદિ
પર વસ્તુમા આત્મા છે, એમ વાસના છે, ત્યાસુધી મોક્ષ
થવાનો નથી કારણ કે, આત્મજ્ઞાન વિના બાકીનું જ્ઞાન
તે અજ્ઞાન છે શ્રી જીનેશ્વર લગવન્તે કહેલા ૫૬ દ્રવ્ય અને
તેના ગુણપર્યાયનું નવ નિરૂપણ મહિત જ્ઞાન થાય છે,
તે જ જ્ઞાન જાણવું અને તે જ જ્ઞાનથી ભેદ જ્ઞાન પ્રગટે છે
અને તે ભેદ જ્ઞાનથી આત્મા કર્મથી છુટે છે અને પરમાત્મ
સ્વરૂપ બને છે અને મહત્ત્વ પ્રપચનું મૂળ અવિદ્યા પણ
સણમા નષ્ટ થાય છે ભેદજ્ઞાની આત્મા સ્વ આત્મહિત સાધી
મત્ત્વ્ય જન્મ સકળ કરે છે

તુજથી સહુ શોધાય જ્ઞાણ, આદિ નહિ તુજ અ તથા ॥
માયામા મસ્તાન થઈ, તું લાખ ચોરાશી ભમત.
અનુભવ, ૨

પરસ્વભાવે ભાન ભૂલી, ઈર્ષ્યા નહિ એક ગમત ॥
પાદ નીચે રૂઢિ પરગટ, દેખે નહિ દુ ખધામ.
અનુભવ ૩

કર્મસાહિબ રીજને, તને આપી નરની દેહત ॥
સાધ્યસિદ્ધિ માવીલેતુ, માગ્યા વરશ્યા મેહ.
અનુભવ ૪

સોહંસોહ ધ્યાન લાગે, જાગે આતમજ્યોતત ॥
બુદ્ધિસાગર ભાનુ પ્રગટે, થાય ભુવન ઉઘોત
અનુભવ, ૫

ઈત્યાદિથી સમજવાનુ કે જ્ઞાની પોતાના આત્મામાજ
આત્મ બુદ્ધિ સ્થાપન કરી, મર્વ પ્રપચથી ન્યારો વર્તે છે
સર્વ પુદ્ગલ વસ્તુથી આત્માનુ સ્વરૂપ પ્રતિદિન લિન્ન
એકાન્ત સ્થાનમા બેસી ભાવવુ એક દિવસથી બીજા દિવ
વસે કઈ અનુભવમા વૃદ્ધિ થશે, અન્તે સ્પર્શ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
થાય છે ત્યારે જેમ વસ્ત્ર નષ્ટ થવાથી શરીર નષ્ટ થતુ
નથી, તેમ ઔદાગીક સ્થુલ શરીર નષ્ટ થવાથી જ્ઞાની
પોતાના આત્માને નષ્ટ થયો માનતો નથી જ્ઞાની એમ જાણે
છે કે શરીર એ પુદ્ગલ સઘથી બનેલુ છે અને તે જડ
છે, તેમા ચૈતન્યપણુ કઈ નથી શરીર એ આત્માને રહે-

વળી સમતારૂપ અમૃતના કુડમા સ્નાન કરવાથી કદર્પનું
વિષ નાશ પામે છે જે ભવ્ય પ્રાણી એક ક્ષણ માત્ર મ
નને ખેંચીને સમતા સેવે છે, તો તે પ્રાણીને આત્મામા
એવા પ્રકારનું અદ્ભુત સુખ પ્રગટે છે કે તેનું વર્ણન મુ-
ખથી થઈ શકતું નથી જેમ કુમારિકા ભર્તારની સાથેના
ભોગ વિલાસના સુખને બહુતી નથી, તેમ જગતના અ-
જ્ઞાની જીવો પણ મુનીશ્વરની સમતાના સુખને બહુતા
નથી જેમ સૂર્યના પ્રકાશથી અન્ધકાર નાશ પામે છે તેમ
કોટી ભવના કરેલા વર્મ પણ સમતા વડે એક ક્ષણમા નાશ
પામે છે

વળી સમતા જ્ઞાનનું રૂપ છે સમતાથી તપ, જપ, ક્રિયા,
કષ્ટ લેખે આવે છે, માટે મોહરાજની પુત્રી મમતા તેનો
ત્યાગ કરી, બન્યોએ સમતાનું સેવન કરવું એજ માર છે
શ્રી યોગોવિજયજી ઉપાધ્યાય પદ્મદાસ જણાવે છે તેનું
સ્વરૂપ જેમ

ચેતન મમતા છાડ પરીરી, પર રમણીશું પ્રેમન કીજે;
આદર સમતા આપ વરીરી

ચેતન. ૧

મમતા મોહ ચડાલકી ખેટી, સમતા સજમનૃપ
કુમરીરી,

મમતા મુખ દુર્ગંધ અસતી, સમતા સત્યસુગંધ-
ભરીરી ચેતન ૨

મમતાસે લરતે દિન જવે, સમતા નહિ કોઉ
સાથ ભરીરી,

સ કદપ વિકલ્પજ સ સારમા સ્થિર કવ્વાતુ એક પ્રબલ સાધન છે જ્યારે આત્મજ્ઞાન થાય છે, ત્યારે શરીરમાથી મમત્વ બુદ્ધિ દૂર થાય છે એવી બુદ્ધિ થયા બાદ જ્ઞાની અતરથી બિન્નપણે વર્તે છે નષ્ટ વસ્ત્રની પેઠે શરીર નષ્ટ થતા આત્મા નષ્ટ થતો નથી વળી શરીર ઉપર પહેરેલું વસ્ત્ર રક્ત થતા જેમ મનુષ્ય પોતાને રક્ત માનતો નથી, તેમ જ્ઞાનીનું શરીર રક્ત હોય તો તેથી તે પોતાને રક્ત માનતો નથી કારણકે, આત્મા કંઈ રાતો નથી, વા કાળો નથી, કૃષ્ણવર્ણાદિકથી આત્મા બિન્ન છે, માટે જ્ઞાની શરીર પરિણમનમા આત્મ પરિણતિ માનતો નથી જ્યારે જ્ઞાનીની આવી દશા છે, ત્યારે અજ્ઞાની શરીરના વિકારને પોતાની પરિણતિ કદપી દુષ્ટી થાય છે અને શરીરમા રોગ ઉત્પન્ન થતા હું રોગી, શરીર પાતળુ થતા હું પાતળો, શરીર જાડુ થતા હું જાડે, તથા શરીર વૃદ્ધ થતા હું વૃદ્ધ એમ શરીરની અવસ્થા તે જ આત્માની અવસ્થા માની, રોગ, દ્રેષના કારણે સેવી, ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમા પરિભ્રમણ કરે છે અજ્ઞાની જીવ શરીરના ધર્મનેજ પોતાને કદપે છે અને તે ઉપરાંત દુનિયાના પદાર્થોમા મમત્વ બુદ્ધિ કદપી લીટમા જેમ માખી લપટાય છે, તેમ મમારના પદાર્થોમા લપટાય છે, માટે અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત એવા આત્માને મદૂશુર મહા-રાજતા ઉપદેશથી બોધ થાય છે ઉપદેશદારા કહે છે કે “હે જીવ! તને ચેતાવુ હુ, તુ ચેતી લેજે આ સ સારમા તારૂ કંઈ નથી એક દિવસ આવી અવસ્થામાથી ઉઠીને તારે જલુ પડશે તારા હાથે સચિત કરેલી ઘરબાર, હાટરૂપ આજી ધૂળની છે અને તે ધૂળમા બળી જશે. એમ નક્કી

સૂચવે છે અને માયાના પ્રપચથી દૂર રહેવાનું સૂચવે છે
 વળી આ સામારિક પ્રત્યક્ષ દેખાતો પ્રપચ આત્માથી ન્યારો
 છે, તેથી ત્રિકાલમા પણ પ્રપચથી આત્મહિત થવાનું નથી, એમ
 નિશ્ચયથી હૃદયમા ધારવું ચાલતા, બેસતા, ઉઠતા, હરેક
 કામકાજ કરતા પણ આત્માનું સ્મરણ કરી સ્વકાર્ય સાધવું
 અજ્ઞાની જીવ કોઈ મોટા રાજાની અથવા શેઠની મુલાકાત લેવાનું
 નક્કી થાય તો કેટલો આનંદી બની જાય છે, પણ તે રાજા
 અગર શેઠના કરતા અનતગણો મોટો શરીરમા રહેલો જે
 આત્મા છે તેના દર્શન કરવા, તેનું ધ્યાન કરવા, તેની
 સ્તુતિ કરવા, શું જરા માત્ર મનમા પ્રેમ લાવે છે ? ના, તે
 લાવતો નથી તો તેનું શું ધારણ છે ? ઉત્તરમા કહેવું પડશે કે
 તે અજ્ઞાની જીવ વાસ્તવિક પોતાનું આત્મસ્વરૂપ જાણતો હોત
 અને તેની શ્રદ્ધા થઈ હોત તો પોતાના આત્માની મોટી શક્તિ
 જાણી શકત આત્માજ રાજા થાય છે, આત્માજ પુણ્ય કર-
 વાથી શેઠ, ખાદશાહ, દેવ, દેવેન્દ્ર થાય છે અને તે જ આત્મા
 પાપ કરવાથી નીચ અવસ્થા પામે છે અને તે જ આત્મા
 પથ પરમેષ્ઠિરૂપે બને છે આત્માની અનંત શક્તિ છે તે
 શક્તિ જ્ઞાનાવરણિય આદિ કર્મના યોગે આચ્છાદિતપણાને
 પામી છે ન્યારે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ સદૃશુરૂપ ઉપદેશથી
 જાણે છે, ત્યારે ઉપશમ ભાવ, ક્ષયોપશમભાવ તથા ક્ષાયિક
 ભાવને પામી સ્વસ્વરૂપે પ્રકાશે છે અને સાદિ અનંત સ્થિતિ
 સુખમા સદાકાળ સુખાવે છે માટે ભવ્યજીવોએ ભેદજ્ઞાનની
 પ્રાપ્તિદ્વારા પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરવી

વિના સમતારૂપ અમૃતની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે અને એવી
અવસ્થાની જે સમતા આવે છે, તેથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ સહ-
જમા થાય છે સમતા શુદ્ધધારી મનુષ્ય પોતાના આત્માના
સમાન સર્વ જતુના આત્માને લેખે છે શ્રી જ્ઞાનસારમા
કહે છે કે—

જ્ઞાન યાનતપઃશીલસમ્યક્ત્વસહિતોપ્યહો ॥

તન્નામોતિ ગુણ સાધુર્યમામોતિ શમાઽન્વિત ॥ ૬ ॥

અર્થ—કર્મથી બનેલી વિષમતાને નહિ ઈચ્છતો પો-
તાના આત્મ સમાન ચેતના લક્ષણથી સર્વ જગતને જણતો
છતો જે ભવ્ય જીવે છે તે શમી જણવે શમી જે શુદ્ધ
પામે છે તે શુદ્ધ જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, શીલ અને સમક્રિત સહિત
ભવ્ય પણ પામી શકતો નથી અને તે જ શમી મોક્ષને પામે
છે વળી સમતાનું સ્વરૂપ વર્ણવતા શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય
કહે છે કે—

ભાવાર્થ—જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, શીલ અને સમ્યક્-
ત્વ મહિત ભવ્ય પણ જે કેવળ જ્ઞાનાદિ શુદ્ધને પામતો
નથી તે શુદ્ધને સમતા ચારિત્રશાલી આત્મા પામે છે ક્ષયોપગમ
ભાવના જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ છે તે નિગવરણ લોકલોક પ્રકાશક
કેવલ જ્ઞાનનું પરપરા કારણ છે, અને કથાયનો અભાવ
તદ્રૂપ યથાખ્યાત ચારિત્ર કેવલ જ્ઞાનનું આસન્ન કારણ છે
યથાખ્યાત ચારિત્રથી નિર્વિકલ્પ સમાધિમા અભેદ ગતનયી-
થી પરિણમેલી આત્મા ક્ષણમોહવસ્થામા જ્ઞાનાવરણિય, દર્શના-
વરણિય અને પ્રત્યે અમૂળ ક્ષાયિકભાવે ક્ષય કહે

અતઃગતિ નિહયે' ગહિરે. કાયાથી વ્યવહાર,
ચિદ્દાનંદ તબ પામિએરે, ભવસાયરકો પાર. મતિ.૫

આત્મિક અનુભવના રસિક શ્રી ચિદ્દાનંદ મહારાજ
આ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપની ગ્થિતિ બતાવે છે, અને તે
સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવી તે પણ પોતાના હાથમા છે જે સિદ્ધ
ભગવત થયા અને થશે, તે મર્વ પણ બ્યાગે આત્માભિમુખ
થઈ આત્મધ્યાન કર્યું ત્યારેજ થયા છે આત્માનુ સ્વરૂપ
સમજવાની શક્તિ પામી, મદ્દગુડનો મગ ટૂંકી, શુદ્ધાત્મ
સ્વરૂપનો ઉદ્યોગ કરવો જે પોતાની વસ્તુ નથી, તેની પ્રાપ્તિ
અર્થે રાત્રી અને દિવસ ઉઘોઁ કરવામા આવે છે ત્યાં તાઢ,
તડકો, દુખ પામતા પણ ઉદ્યોગ કરાય છે, પણ આત્મ-
સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અર્થે તો જશમાત્ર પણ ઉદ્યોગ થતો નથી
આત્મસ્વરૂપ દર્શક મદ્દગુડનો સમાગમ કરવાનો વખત પણ
મળતો નથી, ત્યાં આત્મા પોતાના પ્રમાણથીજ પોતે
દુખના હેતુઓ સજી, દુખનું ભાજન બને છે એમ સમજવું
વળી આશ્ચર્ય તે કેવું મમજવું તે બતાવે છે જેમ જ-
લમા રહેલું માછલું તરશ્યુ તેમ સંપૂર્ણ સામગ્રી પામીને પણ
શરીરમા રહેલો આત્મા પોતે પોતાના સ્વરૂપથી તરશ્યો
રહે, અર્થાત્ પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરે નહિ, તે પણ
મોટું એક આશ્ચર્ય જણાય છે વળી આત્મસ્વરૂપાનુભવરૂપ
અમૃતને મૂકી, વિષયરૂપી હાલાહલ વિષનું જીવ પાન કરે
છે, તે પણ ડેવી આશ્ચર્યની વાત ? વળી પોતાની આત્મ-
ઠરિદ્ધિ ચિતામણિ રત્ન મમાન છે તેને ફેડી દઈ પરરિદ્ધિરૂપ
કાચનો કકડો ગ્રહી ખુશી ચાય છે તે પણ આશ્ચર્યની વાત

વેર અનાદિ પણ ઉપરથી, દેખત લગત સગામા ॥
ચિદાનંદ એ સા જન ઉત્તમ, ગપત યાકા પાસા

સંતો ૦ ૪

ભાવાર્થ સમજી શકાય તેવો છે જો સમજાય નહિ
તો આત્માનુભવી સદ્ગુરુ દ્વારા તેનો મર્મ મમજવો શ્રી
ચિદાનંદજી મહારાજે આત્માનુભવની જોજ કરતા એ
પ્રમાણે ગાયુ છે, તેથી આત્માથી પુરૂષે શ્યાદાદિપણે આ
ત્મજ્ઞાન શ્રવણ, મનન માટે પ્રયત્ન કરવો જ્ઞાનીએ જોટલી
ધર્મની ક્રિયાઓ, આચરણોનો જતાવી છે તે એક આત્મ
સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અર્થેજ જતાવી છે, જારણ કે અનંત સુખ
આપનાર શાશ્વત ધર્મ આત્મામા રહે છે, માટે આત્મા
ધર્મી કહેવાય છે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય પણ આત્મિક
ધર્મનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે માટે જો લબ્ય જીવે તમારે
મોક્ષની જાણાસા હોય તો જ સારિત પદાર્થોમાથી મોહ
ઉતારી અને લોગને રોગ મમાન લેખવી, તેમજ સ્વપ્ન સ-
માન કુકુબ વર્ગ જાણી, શુદ્ધ ધર્મનું સેવન કરો, એજ
સત્ય તત્ત્વ સમજો એજ અતે સુખ અર્થનાર છે, તેમ
વીતરાગના વચનવી પ્રતીતિ લાવો, આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિ
પ્રાપ્ત કરો જેણે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પામ્યું તે અ-
ન્યને કહી શકતા નથી જેમ લવણની પૂતળી સમુદ્રનો
તાગ લેવા જળમા પડી, પણ લવણ પૂતળી પોતેજ જળ
રૂપ થઈ ગઈ, તો તે જહાર આવી જીભને કહી શકે નહિ
તેમ જેણે પરમાત્મસ્વરૂપનો તાગ લેવા, પરમાત્મસ્વરૂ-
પના ધ્યાનમા પ્રવેશ કર્યો તે પણ પરમાત્મસ્વરૂપ થઈ

શરીરકન્ધુકેનાઽઽત્મા, સદૃતજ્ઞાનવિગ્રહ ॥

નાત્માન યુચતે તસ્માદ્-ભ્રમત્યતિ ચિર મયે ॥ ૬૮ ॥

અર્થ — જ્ઞાન છે શરીર તે જેનું જીવો આત્મા જે તે શરીર રૂપ કચુકથી ઢકાઈ ગયો છે અને તેથી તે આત્માને બાણુતો નથી અને તેથી તે અજ્ઞાની ચિરકાલ જીવમા પરિભ્રમણ કરે છે

વિવેચન — શરીર તે જ કચુક-વસ્ત્ર તેનાથી ઢકાયું છે જ્ઞાન રૂપી શરીર તે જેનું જીવો આત્મા થઈ ગયો છે, તેવા પ્રકારના મૂઠાત્માને આત્મજ્ઞાન થતું નથી અને આ વરણ કરનાર સામાન્યતઃ કાર્મણ્યશરીર સમજવું, કેમકે તે જ મુખ્ય વૃત્તિએ તેના આવરણ રૂપે હોઈ શકે છે પૂર્વોક્ત પ્રકારનો બહિરાત્મા પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ નહિ જાણ્યાથી, ઘણા વખત મુખી મસારમા પરિભ્રમણ કરે છે જ્યાંમુખી બહિરાત્મબુદ્ધિ છે, ત્યાં સર્વ પ્રકારની વિદ્યાનો અભ્યાસ પણ પરિભ્રમણ હેતુ છે, કારણ કે, તત્ત્વને તત્ત્વ સ્વરૂપ જાણ્યા સિવાય, સસાગ્ને પાર આવતો નથી સર્વ પ્રકારના શાસ્ત્ર લણો, અનેક પ્રકારના વાદ વિવાદ ઠરો, પોતાની બુદ્ધિના પ્રકાશથી ખડન મડન કરો, કુતરો કરી આત્માને જમજળમા નાખો, પણ તેથી આત્માનું કંઈ હિત થવાનું નથી તેમ ઉપર ઉપરથી શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી શુક સમાન પડિતાઈ ધારણ કરી, મનમા મલકાવાથી કંઈ આત્માનુભવ પ્રગટવાનો નથી શ્રી યોગીશ્વર ચિદાનન્દજી મહારાજ તે સંબંધી કહે છે —

કરે મૂઢમતિ પુરૂષકુ, શ્રુતણી મદ લય રોપ ॥
જ્યુ રોગીકું ખીર ઘૃત, સન્નિપાતકો પોપઃ ॥૧॥

જેમ રોગીને ખીર, ઘૃત પણ સન્નિપાતની પુષ્ટિ અર્થે
ધાય છે, તેમ આત્મસ્વરૂપથી અજાણુ બહરાત્માને, શ્રુતજ્ઞા-
ન પણ અહંકાર, લય અને રોપ આદિ દોષોની ઉત્પત્તિ
અર્થે છે જ્ઞાનીને શ્રુતજ્ઞાન સ્વશુદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે છે, અ-
દૃશ્ય આત્મસ્વરૂપના રહસ્યમા અજ્ઞાનીને મમજાણુ પડતી
નથી અનુભવજ્ઞાનીજ જાણી શકે છે જેણે આત્મસ્વરૂપ અ-
નુભવ્યું, તે જ સ્વસ્વરૂપનો નિર્ધાર કરી આનંદમા મગ્ન
રહે છે વ્યવહારથી શુદ્ધ આચરણાએ ઉપાધિના સ્થાનો
પરિહરી, અતરથી શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમા રમી, આત્મશુદ્ધિને
પ્રગટાવે છે, ચિત્તસમાધિદ્વારા પૂર્ણ પદ પ્રગટ કરે છે તેજ
સ્વરૂપને શ્રી ચિદાનંદજી જણાવે છે કે—

૫૬

અલખ લખ્યા કિમ જવેહો એસી કોઇ યુગતિ ખતવે
અલખ.

તન મન વચનાતીત ધ્યાનધર, અજપાળપ જપાવે,
હોય અડોલ લોલતા ત્યાગી, જ્ઞાન સરોવર નહાવે
હો એસી. ૧

શુદ્ધ સ્વરૂપે શક્તિ મંભારે, મમતા દૂર વહાવે,
કનક ઉપલ મલ લિન્નતા કાળે, જોગાનલ ઉપજાવે
હો. એસી ૨

રાચીમાથી મેવે છે અને અતે સ્વછવન નિષ્કલપણે વ્યતીત કરી-
માનવ જન્મ હારી જાય છે

गौरः स्थूल कृशोगाहमित्यङ्गेनाऽप्रिशेपयन् ॥

आत्मानं धारयेन्नित्य, केवलवृत्तिमिग्रहम् ॥ ७० ॥

અર્થ —હું ગૌર, સ્થુલ, અને કૃશ છું, એવું જે માન-
વામાં આવે છે તે આત્મામાં ન આરોપતા કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ
વિગ્રહ એવા આત્માની ધારણા કરવી

વિવેચન —હું ગોગે, હું જાડો, હું દુર્ગંભ, હું બળ-
વાન ઇત્યાદિ જે જે પ્રત્યય શરીરમાં થાય, તેને આત્માના
વિશેષણ રૂપે માનવો નહિ અને ગાદ્ય ઉપાધિથી રહિત
કેવળ આત્માની ધારણા કરવી વિશેષતઃ ચિત્તમાં તે-
નું જ ધ્યાન કરવું કેવળજ્ઞાન છે સ્વરૂપ તે જેનું એટલે
જ્ઞાન શરીરવાળો આત્મા ધારવો અનેક પ્રકાર ॥ કામ કર-
તા પણ અતરથી સતત તેવી જ ધારણા રાખવી. એવી ધા-
રણા રાખવાથી ભેદજ્ઞાનની દૃઢતા થાય છે અને તેવી દૃઢતા
વૃદ્ધિ પામવાથી રાગદ્વેષથી પરિણતિ સ્વયમેવ મદ પડે છે
અતરમાં આનંદ પ્રગટે છે

मुक्तिरेकान्तिकी तस्य, चित्ते यस्याऽचला धृति ॥

तस्य नैकान्तिकी मुक्तिर्यस्य नास्त्यचला धृति ॥ ७१ ॥

મુગતિ દૂર તાકું નહીં, જાકૂ ચિર મતોપ ॥

દૂર મુગતિ તાકું સદા, જાકૂ અવિરતિ પોપ

વિવેચન — મનુષ્યોમા મળવાથી પરસ્પર જોલવાનું થાય છે, અને તેથી સનની વ્યગ્રતા થાય છે, અને મનની વ્યગ્રતાથી ચિત્તવિવ્રમ થાય છે, નાના પ્રકારના વિકલ્પની પ્રવૃત્તિ થાય છે, આમ પ્રવર્તન થાય છે, માટે યોગીએ અજ્ઞાનો મનુષ્યોનો સસર્ગ તજવો જે યોગી મનુષ્યોના સસર્ગમા આવે છે, તે માયાના પ્રપચમા ફસાય છે, અને માયાના પ્રપચમા ફસાયાથી રાગદ્વેષની ઉત્પત્તિ થાય છે અને રાગ-દ્વેષ ભવનું મૂળ છે, માટે મનુષ્યનો સસર્ગ તજવો જે મુનિરાજ મનુષ્ય સસર્ગ રહિત, છે તે મુનિ જગતના મિત્ર છે, અને તે મુનિ પોતાનું હિત સાધી શકે છે પ્રાય મનુષ્યના સમર્ગથી ઉપાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે મુનિ-રાજ મનુષ્યોનો સસર્ગ ત્યાગી એકાત સ્થાનમા વસે છે કારણ વિના વિશેષ પ્રકારે કોઈની સાથે ભાષણ પણ કરતા નથી જે મનુષ્યોના પરિચયથી આત્માનુહિત નથી તો તેમનો પરિચય કેમ કરે ? વ્યાખ્યાન-શિક્ષાદિ કારણે મનુષ્યોના સબધમા આવે, તો પણ અતરવૃત્તિથી ન્યારા વર્તે છે, એવા મુનિરાજ ઉપાધિ રહિત હોય તે અનુપમ આનંદના ભોગી બને છે આત્મજ્ઞાનથી આવો વિવેક પ્રગટે છે આત્મનાની આત્મામાજ અવસુખ માની અજ્ઞાની મનુષ્ય સમર્ગ ત્યજે છે આત્મજ્ઞાનની ખસીહાગી છે, કે જેથી મનુષ્ય સ્વકાર્ય સાધે છે શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ પણ જ્ઞાનનો મહિમા કહે છે યથા

ગ્રામ અથવા અરણ્ય (વન) એ બેને તો અજ્ઞાની પોતાના નિવાસ માને છે, અર્થાત્ અજ્ઞાની શુદ્ધ નિવાસ-સ્થાન જોગખ્યા વિના જડ વસ્તુમા પોતાનું સ્થાન કહ્યે છે વનમા વસતો પોતાને વનવાસી કહ્યે છે નગરમા વસતો પોતાને નગરવાસી કહ્યે છે, અર્થાત્ નગર છોડીને વનવાસી બને છે પણ શુ છોડવું જોઈએ તેની અજ્ઞાનીને ખબર પડતી નથી અને ઠંડુ સ્થાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ તેની પણ અજ્ઞાનીને ખબર પડતી નથી જ્યારે અજ્ઞાનીની આવી સ્થિતિ હોય છે, ત્યારે જ્ઞાનીની સ્થિતિ ઠેકી હોય છે તે બતાવે છે

જ્ઞાની ગ્રામમા કે વનમા પોતાનો નિવાસ જલપતો નથી, કારણ કે, ગ્રામ અગર વન એ કંઈ આત્માનું સ્થાન નથી તેમજ શરીર પણ આત્માનું સત્ય રહેવાનું સ્થાન નથી ત્યારે આત્મા કયા રહે છે તે બતાવે છે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશ છે, તે અસખ્યાતા પ્રદેશ અડધી છે, અજ છે, અવિનાશી છે અને એક એક પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રહ્યું છે અસખ્યાત પ્રદેશે (મળીને) જ્ઞાન અને દર્શન રૂપ ઉપયોગ પ્રગટે છે વળી આત્મા શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી જોતાં નિરંજન છે પોતાના સ્વરૂપથી કોઈ પણ વળતે ચલાયમાન થતો નથી, માટે તે અચલ છે તથા આત્માની આદિ પણ નથી તેમ અન્ત પણ નથી પરમાનન્દમયી છે, સમયે સમયે અનંત સુખનો લોકતા છે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિલાસી છે તેવો શુદ્ધાત્મા તે જ

ચવાની પણ નથી આત્મસ્વરૂપના જ્ઞાનથી મુક્તિ પદની પ્રાપ્તિ છે આત્માના જ્ઞાન વિના ગુણકાણું તાણુ આવતું નથી અનેક પ્રકારના કષ્ટ કરો, તપ જપ કરો, દેશોદેશ પરિભ્રમણ કરો, પણ આત્મજ્ઞાન વિના સફળતા થતી નથી માટે આત્મામાજ આત્મભાવના કરવી, અતરમા તેનો ઉપયોગ ધારવો, સર્વ પદાર્થોમાથી મનને તાહરીને આત્મામાજ સ્થિર કરી આત્માનું ધ્યાન કરવું તે મળધી શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર (ચિદાનંદ મહારાજ) ચિદાનંદ સ્વરોદયમા કહે છે કે—

આપ આપણા રૂપમે, મગન મમત મલ ખોય
રહે નિરંતર સમરસી, તાસ બધ નવિ કોય ॥૮૨॥
પરપરિણતિ પરસંગસુ, ઉપજત વિનસત જીવ
મેટયા મોહ પ્રભાવકુ, અચલ અભાધિત જીવ ॥૮૩॥

આત્મા આત્માના સ્વરૂપમા મગ રહે ત્યારે મમતા-મલનો નાશ કરે છે જે નિરંતર સમભાવરસમા રાચી રહે છે તે સસારમા બધાતો નથી પરપરિણતિના પ્રસંગે જીવ સસારમા ઉપજે છે અને વિણસે છે અને મોહપ્રભાવના નાશથી, અમલ અને બાધા વિનાનો જીવ થાય છે

વળી ચિદાનંદ મહારાજ કહે છે કે—

વિનાશિક પુર્જલ દિશા, અવિનાશી તું આપ
આપો આપ વિચારતા, મિટે પુન્ય અરૂ પાપ ॥૮૬॥
પંચમગતિ વિણ જીવકુ, સુખ તિહુલોક મુખર
ચિદાનંદ નવિ જાણ્યો, એ મોટો નિરધાર ॥ ૯૨ ॥

શિવિ શિવપદ્ધતે આપકૂ. આપ હિ સનમુખ હોઈ ॥
તોતે ગુરુદે આત્મા, અપનો ઔર ન કોઈ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ — આત્માને આત્માજ જન્મ અને નિર્વાણ પ્રત્યે દોર છે માટે આત્માજ આત્માનો પરમાર્થથી ગુરુ છે, અન્ય કોઈ બીજો આત્માનો ગુરુ નથી

વિવેચન — દેહાદિકમા દદાત્મભાવનાથી, આત્માજ પોતાને સસારમા પાડે છે અને આત્માજ પોતાના ઉપર આત્મબુદ્ધિ સ્થિર કરી પોતાને મોક્ષમા લઈ જાય છે માટે નિશ્ચયથી જોતા આત્માજ આત્માનો ગુરુ છે, બીજો કોઈ નથી પછી બ્યવહાર ગુરુ હોય તો હરકત નથી નિશ્ચયથી જોતા પોતાનો આત્મા તે જ દેવ છે, અને તે જ ગુરુ છે, અને આત્માનો સ્વભાવ તે જ નિશ્ચયથી ધર્મ છે, એવી શુદ્ધ મદ્દા તે મોક્ષનુ કારણ છે, કેમકે જીવસ્વરૂપ જોગખ્યા વિના કર્મ ખપે નહિ આત્મા પોતાના સન્મુખ થતા પોતેજ પોતાને શિવપદ આપે છે પોતાના સન્મુખ થયા વિના ત્રિકાલમા પણ મુક્તિ થતી નથી જે તીર્થ કર થયા, જે સિદ્ધ થયા તે સર્વે પોતાના સન્મુખ થયા, ત્યારેજ સ્વકાર્ય સિદ્ધ કર્યું છે મુંબાઈ જવાનું હોય, અને મારવાડ તરફ ગમન કરે તો, તે સુબાઈ પહોંચતો નથી તેમ જ શિવપદની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરે છે, અને આત્મસન્મુખ થયો નથી, તે શિવપદ પ્રાપ્ત કરતો નથી જે જોયો આત્માના સન્મુખ થઈને, કચનને માટીના ઢેકા સમાન લેજે છે, અને રાજગાદીને તુચ્છપદ સરખી જાણે છે, સ્નેહને દેદ સમાન લેજે છે, મોટાઈને દુઃખનું ઘર

વિવેચન —આત્મામા જ આત્મખુદિ છે એવો અન્તરાત્મા શરીરગતિ એટલે શરીરપરિણતિ અથવા શરીરવિનાશ અથવા બાત્યાવચ્ચા તેને આત્મથકી ભિન્ન માને છે, અને જાણે છે કે શરીરના ઉત્પાદ વિનાશાદિથી આત્માને કંઈ નથી, તે હર્ષ શોકધારણ કરતો નથી આવું જ્ઞાન તેનેજ થાય છે કે જે વ્યવહારમા અનાદર રાખે છે, પણ જે વ્યવહારમા આદર રાખે છે તેને તેમ થતું નથી

વ્યવહારે સુપુત્રો યં સ જાગર્ત્યાત્મગોચરે ॥

જાગર્તિ વ્યવહારેઽસ્મિન્સુપુત્રાઽઽત્મગોચરે ॥ ૭૮ ॥

સોવતહે નિજ ભાવમેં, જગૈ જે વ્યવહાર ॥

સૂતો આતમ ભાવમેં, સદા સ્વરૂપ આધાર ॥૬૩॥

અર્થ.—જે વ્યવહારમા ઉઘે છે તે આત્મદર્શનમા જાગતા છે, અને જે આ વ્યવહારમા જાગે છે, તે આત્મદર્શનમા ઉઘે છે

વિવેચન —વ્યવહાર એટલે મનમા ઉત્પન્ન થતા અનેક પ્રકારના સકલ્પ અને વિકલ્પના સ્થાન રૂપ, અર્થાત્ સસારમા ઇષ્ટમા પ્રવૃત્તિ, અને અનિષ્ટથી નિવૃત્તિ, જે પોતાના નામને સાડે લાગે, ત્યાંથી નિવૃત્તિ કરવી વળી આ માડ, અને આ અન્ય, એવી જ્યાં ખુદિ છે, એવા વ્યવહાર રૂપ જ સસારમા જે ઉઘે છે, અર્થાત્ સર્વ વ્યવહારની કલ્પનાજાળને જેને વિસારી દીધી છે, તે જાન્ય આત્મદર્શનમા જાગે છે, અર્થાત્ તે જ આત્મસંવેદન પામે છે અને જે ઉક્ત પ્રકારના વ્યવહારમા જાગે છે, અર્થાત્ હું અને

તુમ કારણ તપ સંજમ કિરીયા, કહે કહાંલો ઠીજે;
તુમ દર્શન મિત્ર ત્યા મળ જૂઠી, અંતગચિત્ત ન
લીજે. ચેતન૦ ૨

ક્રિયા મૂઢ મતિ હે જનકે, જ્ઞાન ઓગડું પ્યારો;
મિલત ભાવરસ દોઉ ન આખે, તુ દોનુંથી ન્યારો,
ચેતન૦ ૩

સખમે હે ઓર સખમે નહિ, તું નટરૂપ એકેલો
આપસ્વભાવે વિભાવે રમતો, તુંહિ ગુરુ તુંહિ
ચેલો. ચેતન૦ ૪

અંકલ અલખ પ્રભુ તું સખ રૂપી, તુ અપની
ગતિ જને;
અગમરૂપ આગમ અનુસારે, એવક સુજસ પ્રમાને.
ચેતન૦ ૫

અહો આ પદમા કેવી લેહજાનથી આત્મભાવના શા-
વી છે ! તે મહાપુરૂષ કહે છે કે, હે ચેતન ! તારા વિના
તપ સંજમાદિ ક્રિયા પણ જૂઠી છે તુ આત્મા જ્યા ઉપ-
યોગ ભાવમા વને છે, ત્યાં સંયમાદિકની મજબૂતા છે વ
ળી-કહે છે કે તારા વિના અન્યમા ચિત્ત લીજાતું નથી
હે ચેતન ! તુ અકલ છે, તારૂ રૂપ કળી શકતુ નથી, તે-
મ તુ અલખ છે હે ચેતન ! તારી ગતિ તુ પોતેજ જાણે
છે આ પદનો સંપૂર્ણ ભાવાર્થ લખતા ગ્રંથ ગૌરવ થઈ
જાય માટે જ્યા ટીકા કરીને જણાવાનું હોય છે, તે જ જ-

સદાસિદ્ધ સમ સુખ વિલાસી, વયતો નિજગુણ
ભોગી અબમે'૦ ૬

જ્યુ જનો ત્યુ જગ જન જણો, મે તો સેવક ઉનકો
પક્ષપાતતો પરશુ હોવે, રાગ ધરત હું ગુનકો
અબમે ૦ ૭

ભાવ એકહી સળ જ્ઞાનીકો, મુરખ ભેદ ન ભાવે
અપનો સાહિબ જે પિછાને, સો જસલીલા પાવે
અબમે ૦ ૮

ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે હવે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ
શુદ્ધવિરાજિત આત્મારૂપ સત્ય સાહિબ પામ્યો અને તેની
સેવા કરતા આરા મનમા પ્રેમ સોહાય છે, વિગેરે આત્મ-
સ્વરૂપ દર્શાના આ પદમા ઉદ્ભાવો કાઢ્યા છે તેનું વર્ણન
કરીએ તેટલું થોડું છે જગતને જેમ બલ્લવુ હોય તેમ
જણો, પણ હું તો આત્માનો નેવક છું પરપુદ્ગલથી પક્ષ-
પાત થાય, પણ આત્માના સ્વરૂપમા પક્ષપાત થાય નહિ
તેનો તો સમધારણ કરૂ છું સર્વ જ્ઞાનીનો એકભાવ છે.
મૂખ અર્થનો ભેદ પામતો નથી અસખ્યપ્રદેશથી જ્ઞાનાદિ
શુદ્ધમય આત્મારૂપ સાહેબને જે બલે છે, તે જ ત્રણ ભુવ-
નમા કર્મનો પરાજય કરી, જશ લીલા પામે છે, એમ ઉ-
પાધ્યાયજી કહે છે આ પદો ગાનાર ઉપાધ્યાયજીની ભેદજ્ઞાન
તથા ભાવનાની ઉચ્ચ દશા કેવી અદ્ભુત હશે તે વાચકો
વિચારશે શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ આત્મદશાને

મદાસિદ્ધ સમ મુખ વિલાસી, વયતો નિજગુણ,
ભોગી અબમેં ૦ ૬

જ્યુ જનો ત્યુ જગ જન જાણો, મે તો સેવક ઉનકો
પક્ષપાતતો પરશું હોવે, રાગ ધરત હું ગુનકો
અબમે ૦ ૭

ભાવ એકહી સખ જ્ઞાનીકો, મુરખ ભેદ ન ભાવે
અપનો સાહિબ બે પિછાને, સો જસલીલા પાવે
અબમે ૦ ૮

ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે હવે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ
શુભવિરાજીત આત્મારૂપ સત્ય સાહિબ પામ્યો અને તેની
સેવા કરતા મારા મનમા પ્રેમ સોહાય છે, વિગેરે આત્મ-
સ્વરૂપ દર્શાના આ પદમા ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે તેનું વર્ણન
કરીએ તેટલું થોડું છે જગતને જેમ જાણવું હોય તેમ
જાણો, પણ હું તો આત્માનો નેવક છું પરપુદ્ગલથી પક્ષ-
પાત થાય, પણ આત્માના સ્વરૂપમા પક્ષપાત થાય નહિ
તેનો તો સમધારણ કરૂ છું સર્વ જ્ઞાનીનો એકભાવ છે.
મૂખ અર્થનો ભેદ પામતો નથી અસખ્યપ્રદેશથી જ્ઞાનાદિ
શુભમય આત્મારૂપ સાહેબને જે જાણે છે, તે જ વ્રણ ભુવ-
નમા કર્મનો પરાજય કરી, જશ લીલા પામે છે, એમ ઉ-
પાધ્યાયજી કહે છે આ પદો જ્ઞાનાર ઉપાધ્યાયજીની ભેદજ્ઞાન
તથા ભાવનાની ઉચ્ચ દશા કેવી અદ્ભુત હશે તે વાચકો
વિચારશે શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ આત્મદર્શને

અર્થ — અન્ય પાસેથી આત્મ તત્ત્વ સ્વરૂપ બહુ બહુ રીતે શ્રવણ કરતો હતો, શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે એમ અને-ક્યાર વદતો હતો, પણ જ્યાં સુધી આત્માને દેહથી ભિન્નરૂપે ભાવનાથી જાણતો નથી, ત્યાં સુધી મોક્ષ પામતો નથી

વિવેચન — બીજી પાસેથી, એટલે શુદ્ધ, ઉપાધ્યાય પાસેથી, આત્મા દેહથી ભિન્ન છે, એમ સાબળતો હતો તથા બીજાને તે પ્રમાણે ઉપદેશ દેતો હતો, પણ જ્યાં સુધી આત્મામાજ સ્વસ્વરૂપની દૃઢ ભાવના કરી નથી, ત્યાંસુધી મોક્ષ પામી શકતો નથી શ્રી આત્મપ્રકાશ અથમા કહ્યું છે કે —

કથની કથતા શું થયું, જો નહિ તત્ત્વ પમાય
રખ તું રહેણી આત્મની, થાવે ચિન્મયરાય ॥૧॥
આત્મિક શુદ્ધ સ્વભાવના, ઉપયોગે છે ધર્મ
સમજ સમજ ભવ્યાતમા, જેથી નાસે કર્મ ॥૨॥

આત્મજ્ઞાન શ્રવણ કરી તે પ્રમાણે ધ્યાન કરવું જ્યારે આત્મધ્યાન કરવામા આવે છે, ત્યારે મહજ શુદ્ધ આત્મા અને સત્યાનંદ પ્રગટે છે માટે એક શ્વાસોશ્વાસ પણ, આત્મ ધ્યાન વિના જવા દેવો નહિ શ્રી ચિદાનંદજી કહે છે કે —

ચિદાનંદ નિતકીર્ણ્યે, સુમરન શ્વાસોશ્વાસ
વૃથા અમૂલ્ય જાતહેં, સ્વાસ ખળર નહિ તાસ ॥૧॥

એક શ્વાસોશ્વાસ પણ અમૂલ્ય છે, તે ફોગટ જવા દેવો નહીં. આત્મસ્વરૂપ જાણીને તે પ્રમાણે આત્મધ્યાનમા

કયા આકાશ ! અને કયા પાતાળ ! તેટલો ફેર આમા વર્તે છે બાહ્ય ઉપાધિ ઉપરથી ત્યાગ ભાવ જ્યારે થાય, અને સારમા સાર આત્માજ છે, એમ મત્ય જ્યારે હૃદયમા ભાસે, ત્યારે આત્માના ધર્મ ઉપર રૂચિ થાય છે આત્માના ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે પ્રવૃત્તિ થાય છે, અને સસારમા ચેન પડતું નથી ચકોરને ચક્રની સાથે જેમ પ્રેમ છે, તેમ જ્ઞાનીને આત્મા ઉપરજ પ્રેમ વૃદ્ધિ પામે છે, આત્મા તેજ સાધ્ય છે, આત્માજ સુક્ષ્મ પામે છે, આત્મધ્યાનમાજ અનંત સુખ રહ્યું છે, એમ નિશ્ચય થતા, આત્મધ્યાનમાજ એક તાન લાગે છે અને તેથી આત્મા સહજસિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે

પ્રપુણ્યમત્રતૈ પુણ્યં, તૈર્મોક્ષસ્તયોર્વ્યય ॥

અત્રત્તાનીવ મોક્ષાર્થી, ત્રતાન્યપિ તતસ્ત્યજેત્ ॥ ૮૩ ॥

પુણ્ય પાપ ત્રત અત્રતે, મુગતિ દોઉકે ત્યાગ

અત્રતપરૈ ત્રતમી તજૈ, તાતે' ધરિ શિવરાગ ॥૮૭ ॥

અર્થ —અત્રતથી પાપ, અને ત્રતથી પુણ્ય, અને મોક્ષ તે બેનો વ્યય માટે મોક્ષાર્થીએ અત્રતની પેઠે ત્રતને પણ તજવા

વિવેચન—અપુણ્ય એટલે પાપ, તે અત્રત એટલે, હિંસાદિકથી વિરામ ભાવ તેથી પુણ્ય થાય છે અને મોક્ષતો બન્નેનો વ્યય થાય ત્યારેજ થાય છે પાપતે લોભાદી બેડી છે, અને પુણ્ય તે સુવર્ણની બેડી છે પુણ્ય તે છાયાસમાન છે, અને પાપ તે તડકા સમાન છે પુણ્ય પાપના ક્ષયથી સુક્ષ્મ થાય છે માટે મોક્ષાર્થીએ ત્રતની પેઠે અત્રત પણ તજવા ક્યારે શા પ્રકારે તજવા તેનો ક્રમ જાતાવે છે.

ભાવને પામે છે અગ્નિ વિના તૃણ બળતું નથી, તેમ વ્રત અગ્નિકાર કર્યા વિના, અવ્રત પણ ટળતા નથી પણ વ્રતમા અવ્રતને છેદવાની ક્રિયાશક્તિ નથી બાહ્ય અને અભ્યંતર એ બે પ્રકારના અનંતને છેદવાની શક્તિ તો નિશ્ચય નયથી જોતા આત્માના સ્વભાવમા રહી છે તાત્પર્યાર્થ કે જ્યારે આત્મા ક્ષયોપશમ ભાવના યોગે જ્ઞાન પામી તથા મોહનિય કર્મનો ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ ભાવ પામી ધ્યાન વડે પોતાના સ્વરૂપમા તન્મય થઈ જાય છે, ત્યારે પાપા-સ્વરૂપ અનંતનો પરિહાર કરે છે, પોતાના સ્વરૂપમા જ રમતા પોતાની મેળે પાપરૂપ અવ્રત દૂર થાય છે, અને પાપના હેતુઓનું પણ કંઈ ચાલતું નથી પુણ્યરૂપ જે વ્રત તેથી કંઈ આત્માની સાથે લાગેલા પાપના દળીયા દૂર થતા નથી આત્માના પ્રદેશોની સાથે લાગેલા પાપના દળીયા દૂર કરવાની શક્તિ તો નિશ્ચયનયથી જોતા, આત્મસ્વભાવ રમણતામા રહી છે વ્રત રૂપ બ્યવહારથી પાપના હેતુઓ દૂર થાય ॥ અને તેથી શુભ પરીણામ યોગે પુણ્ય બધ થાય છે તે પુણ્યના યોગે સ્વર્ગના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પરપરાએ મોક્ષનું કારણ થાય છે, શુભાત્મ્ય અને અશુભાત્મ્ય એ બન્નેથી આત્મતત્ત્વ ન્યાડું છે આત્મા જ પોતાના સ્વરૂપમા ધ્યાન વડે ચિત્ત થઈ બન્ને પ્રકારના આત્મવનો છેદ કરે છે આસવનો છેદ કરનારી આત્મસ્વભાવની શક્તિ જાણવી. વસ્તુતાએ વિશેષ કર્તાનો ખરો આશય તેઓ જાણી શકે.

યદન્તર્ગલ્પસપૃક્તમુત્પેત્ત્યાજાઝમાત્મન ॥

મૂલ દુઃસમ્ય તન્નાશે, ગિષ્ટમિષ્ટ પર પદમ્ ॥ ૮૫ ॥

પરાયણ થવાથી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને મત
પણ સ્વયમેવ પશ્ચાત્ છૂટે છે પરમાત્મજ્ઞાનથી આત્મા પ-
રમાત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે તો પરમાત્મા ઉપે પ્રકાશે છે
એવી રીતે પરમાત્મચાર તે જ સર્વ ધર્માચરણનું સારમા સાર
તત્ત્વ છે અમત અથવા મત એ બે વિકલ્પથી લિન્ન પ-
રમાત્મ સ્વરૂપ છે, તે જ સાધ્ય ધારણ

લિંગ દેહાશ્રિત દૃષ્ટ, દેહ એવાત્મનો ભવઃ ॥

ન મુચ્યન્તે ભવાત્તસ્માત્તે યે લિંગકૃતાગ્રહા ॥ ૮૭ ॥

જાતિર્દેહાશ્રિતા દૃષ્ટા, દેહ એવાત્મનો ભવઃ ॥

ન મુચ્યન્તે ભવાત્તસ્માત્તે યે જાતિકૃતાગ્રહા ॥ ૮૮ ॥

જાતિલિંગવિકલ્પેન, યેષાં ચ સમયાગ્રહઃ ॥

તેઽપિ ન પ્રાપ્નુવન્ત્યેવ, પરમ પદમાત્મનઃ ॥ ૮૯ ॥

લિંગદેહ આશ્રિત ગહે ભવકો કારણ દેહ ॥

તાતે ભવ છેદે નહી, લિંગ પક્ષ રતિ બેહ ॥ ૭૧ ॥

જાતિ દેહ આશ્રિત રહે, ભવકો કારણ દેહ ॥

તાતે ભવ છેદે નહી, જાતિપક્ષ રતિ બેહ ॥ ૭૨ ॥

જાતિ લિંગકે પક્ષમે, જિનકૂ હે દ્વંદ્વરાગ ॥

મોહ જલમે સો પરે, ન લહે શિવસુખ ભાગ

॥ ૭૩ ॥

વિવેચન — લિંગ એટલે જટા ધારણ કરવી, કપાયલા-
ભગવા વસ્ત્ર, હંડ ધારણ કરવો, અમુક શરીર ઉપર ચિન્હ ધારણ
કરવું, ને સર્વ દેહાશ્રિત એટલે દેહને આગ્રી નહા છે અને તે

વિવેચન —અનાત્મદર્શી બહિરાત્મા છે, તેને સુખ
ઝેટલે નિદ્રાવસ્થા અને ઉન્મત્ત દશા તે આદિ સર્વ વિ-
ભ્રમાવસ્થા છે આત્મદર્શી અન્તરાત્મા તો અક્ષીણ દોષ-
વાળા બહિરાત્માની અવસ્થા માં તેને વિભ્રમ રૂપ જ માને
છે વળી આ શ્લોકનો અર્થ જુદી રીતે કરતા એવો પણ
થાય કે, આત્મદર્શિઓને સુખાદિ અવસ્થા પણ વિભ્રમ
રૂપ નથી, કારણ કે આત્મધ્યાન રમણુતાના અત્યન્ત અભ્યાસથી
તેઓને વિષયાસ થતો નથી અને વળી એવા આત્મદ-
ર્શિઓને આત્મજ્ઞાનની વિકલતાનો અસંભવ છે આત્મ-
દર્શી અન્તરાત્માને સુખ્તાદિ અવસ્થામા પણ વિભ્રમ નથી
તો જાગ્રત અવસ્થામા કયાથી હોય? અલગત હોય નહિ

પરંતુ જેમના દોષ ક્ષીણ થયા નથી, એવા કેહાદિ અ-
વસ્થાને પણ આત્મા માને છે, તેમને અનેક વિભ્રમનો
સંભવ છે આત્મદર્શીને જરાપણ વિભ્રમનો સંભવ નથી
આત્મદર્શીની નિદ્રાવસ્થાની બરાબર પણ બહિરાત્માની જા-
ગ્રત અવસ્થા નથી અહો ! જાનેની દશામા ડેટલો ફેર-
ફાર વર્તે છે

હવે જાલ્ય, યોવન, વૃદ્ધાવસ્થાદિને આત્મબુદ્ધિથી કે-
ખનાર મનુષ્ય પણ સંપૂર્ણ શાસ્ત્રના જાણુપણથી નિદ્રા
રહિત થતા, સુક્ત થશે જ એમ કહેનારને કહે છે

વિદિતાશેપગાસ્તોઽપિ, ન જાગ્રદપિ મુન્યતે ॥

દેહાત્મદર્ષિર્જ્ઞાતાત્મા, સુપ્તોન્યત્તોઽપિ મુન્યતે ॥૧૪॥

છુટ નહિ બહિરાત્મા, જગતભી પાંદ અંથ

છુટ ભવથે' અનુભવી, સુપન વિકલ નિગરંથ ॥૧૫॥

તેમ સાત નયના અભણ પુરૂષો ખડન, મડન કરતા સં-
સાર સમુદ્રનો પાર પામતા નથી સાધ્યશૂન્ય દશાએ
વ્યાકરણ, ન્યાય, અલંકાર, સિદ્ધાંતાદિનું પઠન, પાઠન, આ-
ત્મહિતાથે થતું નથી, અને તેથી મનોગત વિકલ્પ સ-
કલ્પ ટળતા નથી, માટે વિકલ્પ સકલ્પ રૂપ ઘાસને જા-
ળવા અગ્નિ સમાન આત્મજ્ઞાનના અભ્યાસને જ સારમા
સાર ભણવો

યત્રૈવાહિતધી પુસઃ, શ્રદ્ધા તત્રૈવ જાયતે ॥

યત્રૈવ જાયતે શ્રદ્ધા, ચિત્ત તત્રૈવ લીયતે ॥ ૧૫ ॥

જિહ્વાં યુદ્ધિ ચિત્ત પુરૂષકી, તદ્દે રૂચિ તદ્દે મન લીન ।
આત્મમતિ આમતરૂચિ, કહૌ કેન આધીન ॥૮૦॥

વિવેચન — જ્યાં મનુષ્યની યુદ્ધિ સ્થિરપણે ચોટે છે
છે, ત્યાં તેની રૂચિ પણ થાય છે, ત્યાજ શ્રદ્ધાવાળું ચિત્ત
બને છે, અને ત્યાં જ ચિત્ત લય પામે છે જેને આત્માના
વિષયમા મતિ લાગી છે, તે તેને આત્મામાજ રૂચિ લાગે
છે, આત્મામા એન પડે છે અને તેનું મન એક આત્મ
વિષયમાજ લય પામે ॥ અને આત્મામા ચિત્ત લય પામ્યું
છે એવો પુરૂષ કોઈના આધીન વર્તતો નથી અથવા તેવી
રૂચિ આત્મા વિના જીભ કોના આધીન છે? અર્થાત્ કો
ઈના આધીન નથી તેવો પુરૂષ અન્તરૂચી જોતા સ્વતંત્રપણે
વર્તે છે રાગ, દ્વેષ પરપરિણુતિના આધીન તે થતો નથી.
અને સ્વપરિણુતિમા રમવાથી પોતાની શિદ્ધિનો પોતે ભોક્તા
થયો અને પદ્ધારક પોતાના આત્મામા સવળા પરિણુમ્યા,

સેવત પર પરમાત્મા, લહૈ ભવિક તસ રૂપ ॥

અતિયા સેવત જ્યોતિકુ, હોવત જ્યોતિ સરૂપ ॥૮૧॥

વિવેચન — બિન્નાત્મા એટલે પોતાના આત્માથી બિન્ન એવા અરિહંત, સિદ્ધ રૂપ આત્માની ઉપાસના કરવાથી, આરાધક પુરૂષ પણ પરમાત્મા થાય છે તે ઉપર દૃષ્ટાંત બતાવે છે જેમ દીપથી બિન્ન એવી જે વાટ, તે દીપની જ્યોતિને સેવી, પોતે પણ જ્યોતિરૂપ બને છે, તેમ અત્રે સમજવું હવે પોતાનાથી અલિન્ન એવા આત્માની ઉપાસનાનું ફળ બતાવે છે —

ઉપાસ્યાત્માનમેવાત્મા, જાયતે પરમોઽધરા ॥

મયિત્વાઽસ્ત્માનમાત્મૈવ, જાયતેઽગ્નિર્યવા તસ્મ્ ॥ ૯૮ ॥

આપ આપમે સ્થિત હુએ, તરૂં અગ્નિ ઉદ્ધોત ॥

સેવત આપહિ આપકુ, ત્યું પરમાત્મ હોત ॥૮૨॥

આત્મા પોતે ચિદાનંદ સ્વરૂપ એવા પોતાને ઉપાસી, પરમાત્મરૂપ બને છે, માટે આત્માએ પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું સ્વમતા સિદ્ધાત્મ સમાન જાણી તેમા રમણતા કરવી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને બાવથી પરદ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણી તેનાથી ઉપયોગ સહરી, પોતાના સ્વદ્રવ્યાદિક ચતુષ્ઠય વડે, પોતાના સ્વરૂપમા ઉપયોગ જોડવો આત્માના પ્રતિ પ્રદેશે અનતા ગુણ તથા અનતા પર્યાય છે, તેનું સ્થિર ઉપયોગે ધ્યાન ધરવું વળી તે ધ્યાનના પણ ઘણા ભેદ છે તેમા રૂપાતીત ધ્યાન મોટામા મોટું તે રૂપાતીત ધ્યાન તે ઉત્કૃષ્ટ

ટેલા આનંદની આગળ અવલરમણ સમુદ્ર પણ એક બિંદુ
સમાન છે પૂર્વોક્ત પ્રકારના આનંદનું સ્વરૂપ પદ દ્વારા કહે છે

પદ.

આનંદ કયા વેચાય ચતુર નર, આનંદ કયા વેચાય
એ દેશી

આનંદની નહિ હાટડીરે, આનંદ વાટ ન ધાટ,
આનંદ અથડાતો નહિરે, આનંદ પાટ ન ખાટ
ચતુર. ૧

ક્ષણિક વિષયાનંદમારે, રાગ્ય, મૂરખ લોક
જડમા આનંદ કલ્પીનેરે, જન્મ ગમાવે કોક
ચતુર ૨

બાલપણે અજ્ઞાનધીરે, રમવામા આનંદ
ક્ષણિક આનંદ તે સહિરે, ગયે ત્યા મતિમંદ ચતુર ૩
અજ્ઞાને જે ભક્તિમારે, માન્યો મન આનંદ
આનંદ સાચે તે નહિરે, મૂર્ખ મતિનો રૂંદ ચતુર ૪
ભેદજ્ઞાન દ્રષ્ટિ જગેરે, જાણે આતમ રૂપ
આતમમાં આનંદ છેરે, ટાળે ભવભય ધૂપ, ચતુર. ૫
જ્ઞાની જ્ઞાનથકી લહેરે, શાશ્વત સત્યાનંદ
યોગી આતમસમાધિમારે, પાવે આનંદકંદ ચતુર. ૬
આનંદ અનુભવ યોગથીરે, પ્રગટે ઘટમાં ભાષ,
સદગુરુ સગત આપશેરે, જ્ઞાનાનંદ વપાઈ. ચતુર ૭

આત્મ અનુભવ વિષુ જગ લોકા,

થાવે નહિ સુખ ભોગી

ચેતન૦ ૫

અનુભવયોગે આત્મ દર્શન, પામી લહત ખુમારી

પ્રુદ્ધિસાગર સાચી બહાલી,

અનુભવમિત્તસુ ચારી.

ચેતન૦ ૬

એ પ્રમાણે અનુભવ જ્ઞાન યોગે, આત્મદર્શન પ્રગટતા અન-
હદ આનંદની ખુમારી પ્રગટે છે હવે અનુભવની ખુમારીનો
સ્વાદ આખી આત્મા પોતાના ગુણપર્યાયના સ્વરૂપના ધ્યાન-
નમા એક સ્થિર ઉપયોગથી વર્તે, અને એમ સ્વગુણમા
રમણતા કરતો ક્ષપકચેણી આરોહી, શુકલ ધ્યાનનો દ્વિતીય
પાયો ચિતવતા, ઘટમા દેવલજ્ઞાનાદિ રત્નચી પ્રગટ કરે
સમભિરૂઢનયની અપેક્ષાએ ધાતીયા કર્મ ક્ષપાવી, સિદ્ધ
થાય અને અતે એવભૂતનયની અપેક્ષાએ અષ્ટકર્મનો સ-
પૂર્ણ ક્ષય કરી મિદ્ધશિલાની ઉપર એક યોજન અને
તે એક યોજનના ચોવીસ ભાગ કરીએ તેમા
ત્રેવીસ ભાગ નીચે મૂકીએ અને ચોવીસમા ભાગમા અવ-
ગાહના બ્રહ્મી સિદ્ધ થાય, પરમાત્મા થાય આત્માનો શુદ્ધ
પર્યાય તે જ મિદ્ધાવન્ધા જાણવી જેમ વૃક્ષ પોતે પોતાની
સાથે ઘસતા વૃક્ષમા અગ્નિ પ્રગટે છે, અને પોતે અગ્નિ થઈ જાય
છે, તેમ આત્મા પણ આત્માનું ધ્યાન કરતા, પરમાત્મારૂપ
થઈ જાય છે શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ કહે છે કે
જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે, તે સહી જિનવર હોવેરે
ભૂંગી ઇલીકાને ચટકાવે તે, ભૂંગી જગ ભેવેરે પટ૦ ૭

આનંદધન પ્યારે આય મિલો, તુમ બિરહકી પીર ટરે.

મત ૦ ૪

કોઈ પ્રેમના ફદમા ફસાયો નહિ પ્રેમના ફદમા ફસાયો તે ત્યાથી નીકળતો નથી જલની સાથે મીનનો પ્રેમ અને કમળનો એવો પ્રેમ છે કે તે બન્ને જળથી દૂર થતા, પોતાના પ્રાણ પ્રુએ છે એક બુદ્ધને માટે વારવાર આકાશ સાચુ બેઠું પ-પઈઓ પોકારે છે, તે મેઘના જલની સાથેજ પ્રેમ ધરાવે છે તેમ પતંગીયુ પ્રેમના વશે દીવામા જ પલાઈ મરી જાય છે તેમ મારે પણ આત્મારૂપ પ્રભુની સાથે પ્રેમ અવિ-હૃડ છે, માટે આનંદનો જે મમ્મુહ તેના આધાર ભૂત હે આત્મારૂપ પરમાત્મા તમે હવે મને મળો, તો અનાદિ કાળથી તમારા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિનો જે વિરહ તેથી થતું જ ન્મ, જરા, મરણતુ હુ.ખ તે રૂપ પીકા જરૂર ટળી જાય, એમ આનંદધનજી કહે છે હે આત્મ પ્રભુ ! તમારા વિના હું જીવી શકનાર નથી તમારો વિરહ મને બહુ સાલે છે ત-મારૂ દર્શન તે જ મર્વ પ્રચન્ત આશાનું મૂળ છે વળી તે જ મહાત્મા આત્માનુ ધ્યાન કરતા ગાવે છે કે—

૫૬

ચેતન અપ્પા કેસે લહોહી, સત્તા એક અખડ
અબાધિત

ઈહ સિદ્ધાંત પરવ બેઈ.

ચેતન ૦ ૧

અન્વય અરૂ વ્યતિરેક હેઉકે, સમજરૂપ ભ્રમખોધ

કર્મબંધ રાગાદિક વારી, શક્તિ શુદ્ધ સમારેરે
ઝીલો મમતા ગંગા જલમે, પામી ધ્રુવકી તારીરે
ઐ સાં ૩

નિજગુણ રમતો રામ ભયો જળ, આતમરામ
કહાયોરે

બુદ્ધિસાગર રોધી વટમા, નિજમા નિજ પરખા-
યોરે ઐ સાં ૪

જે કંઈ તત્ત્વ છે તે આત્માજ છે આત્મારૂપ ત્રણ બ્રુવનનો
રાજા મૂકીને અન્યરાજાને રાજા માનવો, તે કેટલી બધી
ભૂલ છે અન્ય કોઈ મોટો માણસ નજરે પડે તો તમે
તેની કેટલી આજીજી કરો છો તો સર્વથી મોટામા મોટો જે
આત્મા તેની સેવામા તો તમે મમજતા નથી, તે મોટી
ભૂલ છે હવે સમજો, પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણજો, અ
સખ્ય પ્રદેશ રૂપ પોતાના ઘરમા વાસ કરો, તેથી જ અભિન્ન
એવા આત્માની ઉપાસના સરળ થશે

इतीह भाग्येन्नित्यमग्राचामोर पदम् ॥

स्यत एव तदाप्नोति यतो नानर्तते पुन ॥ ९९ ॥

એહિ પરમ પદ ભાવિયે, વચન અગોચર સાર ॥

સહજ જ્યોતિતો પાઈયે, કિરિ નહિ ભવ

અવતાર ॥ ૮૩ ॥

વિવેચન — એ પ્રમાણે લિન્ન કે અલિન્ન ગમે તે પ્રકારે
આત્મસ્વરૂપની ભાવના નિત્ય દરેક પળે કરવી તેવી ભાવનાથી

વળી સાખ્યમતમા, ભૂતજ એટલે સહજ સિદ્ધ આત્મા નિર્લેપ છે સાખ્યમતમા કહ્યું છે કે, “પ્રકૃતિ કર્ત્રી પુરુષ-સ્તુ પુષ્કરપલાશવત્ નિર્લેપ ” પ્રકૃતિ કરે છે, પુરુષ તો ક-મળના પત્ર સમાન નિર્લેપ છે તે મતાનુસારે આત્મા પ્રથમથીજ શુદ્ધ અને મુક્ત માનવામા આવે તો, નિર્વાણ યત્નથી સિદ્ધ થતું નથી આવાંકમતવાળો, ભૂતથી આત્માની ઉત્પત્તિ માને છે, પણ તે અમત્ય છે ભૂત તો જડ છે, અને જડથી અત્યંત વસ્તુની ઉત્પત્તિ નથી મૃતક શરીરમા ચારભૂત દેખવામા આવે છે, પણ ત્યાં આત્મા નથી આત્મા તો જ્ઞાન શુદ્ધ છે, તે અરૂપી એવો આત્મા તે રૂપી એવા ચાર ભૂતનું કાર્ય નથી, માટે ચાર ભૂતથી આત્મા જુદો છે અન્યથા એટલે જુદી ગીતે-આ જ મતથી જુદી રીતે યોગથી આત્મસ્વરૂપ સ્વીકારવામા આવે તો, ચિત્તવૃત્તિ નિરોધરૂપે યોગથી નિર્વાણ સહેજે પ્રાપ્ત થાય છે અને સ્વસ્વરૂપમા રમતા એવા યોગીઓને છેદન ભેદન થતા પણ દુઃખ થતું નથી, કારણ કે, આનંદ સ્વરૂપ પોતાના આત્માના જ્ઞાનથી છેદનાદિથી જે ઉત્પન્ન થતું દુઃખ જ્ઞાન તેનો અભાવ છે, માટે સદા કાળ યોગી સુખ અનુભવે છે પાત જલ યોગના અષ્ટ અંગ કહે છે યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ, જે અંગ બાંધવા સહજ સમાધિથી આત્મા પરમાત્મા ઉપ થાય છે શ્રી વિનય-વિજયજી ઉપાધ્યાય યોગ દ્વારા આત્માનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે

પદ

સાધુભાઈ સોહે જનકા રાગી, જાકી સૂરત-
મૂલ વન લાગી. સા૦

નાશ થાય એમ માનેજ નહિ, માટે ઉભયત્ર આત્માનો નાશ ઘટતો નથી જાગ્રત અને સ્વપ્ન એ બે અવસ્થામાં પણ આત્મા અવિનાશી નિત્ય વર્તે ॥ વળી કહે છે કે સ્વપ્નામાં દેખેલા પદાર્થના સુખના નાશથી, લાઠ હાથ પામતુ નથી, તેમ જાગ્રત અવસ્થામાં દેખેલા પદાર્થના નાશથી, જ્ઞાનીને શોક થતો નથી હવે બીજી આત્માની ચાર પ્રકારની અવસ્થા છે, તે કહે છે (૧) નિદ્રાવસ્થા (૨) સ્વપ્નાવસ્થા (૩) જાગ્રત અવસ્થા (૪) ઉત્તર અવસ્થા તેમાં ભગ્ય તથા અભગ્ય સસારી જીવોને નિદ્રા તથા સ્વપ્ન એ બે અવસ્થા હોય, તેમજ ભગ્યને ભગ્યત્વપણાનો પરિપક્વકાલ તેરમે શુદ્ધ ઠાણે થાય, ત્યાં એ બે અવસ્થાનો નાશ થાય છે, અને જાગ્રત અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા ચૈદમ શુદ્ધઠાણના અન્તથી મિદ્ધમાં ઉત્તર અવસ્થા હોય છે, એમ આનંદધન ચૈવીસીમાં શ્રી મહિનાથના સ્તવનમાં છે તેમ વળી ચાર અવસ્થા બીજી કહે છે પ્રથમ બહુ શયન અવસ્થા, તે ઘોર નિદ્રા કે બાજી બીજી શયન અવસ્થા, તે ચતુર્થીમાં સ્વપ્ન બાજી ત્રીજી જાગ્રત અવસ્થા તે જાગવા સ્વપ્ન બાજી ચૈથી બહુ જાગરણ અવસ્થા બાજી એ ચાર અવસ્થામાં શુદ્ધ ઠાણ દર્શાવે છે બહુ શયનદશા તે પ્રથમ, બીજી અને ત્રીજી શુદ્ધઠાણે બાજી અને બીજી શયનદશા તે ચૈથ પાચમાં, અને છઠ્ઠા શુદ્ધઠાણે બાજી, અને ત્રીજી જાગરણ અવસ્થા તે સાતમાં, આઠમાં, નવમાં, દશમાં, અગીયારમાં, અને બારમાં શુદ્ધઠાણે બાજી અને ચૈથી બહુ જાગરણ અવસ્થા તે તેરમાં અને ચૈદમ શુદ્ધઠાણે બાજી.

દુ ખ પરિતાપેં નવિ ગલે, દુ ખ ભાવિત મુનિ જ્ઞાન ॥
 વજ ગલે નવિ દહનમે, ક ચનકે અનુમાન ॥ ૮૭ ॥
 તાતેં દુ ખસુ ભાવિયે, આપ શક્તિ અનુસાર ॥
 તો દઢતર હુઈ ઉલ્લસે, જ્ઞાન ચરણ આચાર ॥ ૮૮ ॥

વિચયેન — દુ ખના પરિતાપથી દુ ખભાવિત મુનિવરનું જ્ઞાન ગળી જતું નથી—નારા થતું નથી, જેમ અગ્નિમા વજ ગળતું નથી તેમ તથા જેમ કચન અગ્નિમા નાખતા, પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ ત્યાગતું નથી, ઉલ્લસે સાફ થાય છે, દીપ્તિમાન બને છે અને મેલ દૂર થાય છે, તેમ અનેક પ્રકારના પરિસહ રૂપ અગ્નિ સંયોગે પણ મુવણું મમાન મુનિવર પોતાનું સ્વરૂપ ત્યાગતા નથી, અને ઉલ્લસે તેમનું વાન વધે છે, માટે પોતાની શક્તિ અનુસાર શરીરશદ્દિ ઠંટ સહન કરી આત્માને ભાવવો કે જેથી મૃત્યુ સમયે શરીરમા ઘણી વેદના વતા પણ આત્મભાન ભૂવાય નહિ અને આત્માને ઉપયોગ સ્થિર વતેં એવું ધૈર્ય પ્રગટે એમ કરવાથી જ્ઞાન અને ચારિત્રનો દઢ ભાવ થાય છે

प्रयत्नादात्मनो वायुरिच्छाद्वेषप्रवर्तितात् ॥

वायो शरीरयन्त्रणि, वर्तन्ते स्मेषु कर्मसु ॥ ૧૦૩ ॥

વિવેચન — જો આત્મા શરીરથી નિરતર ભિન્ન છે તો, તેના ચલવાથી કેમ શરીર ચલાયમાન થાય છે ? અને તેના ઉભા રહેવાથી શરીર ઉભુ રહે છે તે કેમ ? એવી શકા કરનારને આ શ્લોક દ્વારા પ્રત્યુત્તર આપે છે—

આત્મસંબંધી પ્રયત્નથી શરીરમા વાયુ પેદા થાય છે.

મુરત્વાપરન પરબુદ્ધિમહ ધિય ચ,
સસારદુ સ્વજનની જનનાદિમુક્તઃ ।

જ્યોતિર્મય સુસ્વમૃષૈતિ પરાત્મનિષ્ઠ—

સ્તન્યાર્ગમેતદવિગમ્ય સમાવિત્તન્મ ॥ ૧૦૫ ॥

વિવેચન—જેનાથી સમાર દુ ખની ઉત્પત્તિ થાય એવી પગ્મા આત્મબુદ્ધિ, અને અહ પણાની બુદ્ધિ, તેનો ત્યાગ કરીને, સસારમાથી વિશેષ પ્રકારે મુક્ત થએલ અને પરમાત્માસ્વરૂપનો સવેદક, એવો જ્યોતિર્મય મુખને પામે છે, તેનોજ માર્ગ આસમાધિતત્ર જાણવું તે છે બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પગ્માત્મા એ ત્રણ પ્રકારના આત્માનું આ અથમા પ્રતિપાદન કયું છે પરમાત્મકળ સાધ્ય છે અંતરાત્મા સાધન છે બહિરાત્મા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે ને જગ્ય આ અથ જાણી સ્વસ્વરૂપનું સદધ્યાન કરે છે તે પરમપદને પ્રાપ્ત કરે છે

રનમે લરતે સુભટ જ્યુ', ગિને ન જ્ઞાન પ્રહાર ॥
મહુરજનકે હેત ત્યૂ, જ્ઞાની અમુખ પ્રચાર ॥૮૬॥
વ્યાપારી વ્યાપારમે, સુખકરિ માને દુખ ॥
ક્રિયાકષ્ટ સુખમે' ગિને, ત્યૂ વચ્છિત મુનિ સુખ ॥૮૭॥

વિવેચન—રણમા લડતા એવા સુભટો જાણના પ્રહાર ગણતા નથી અને મુદ્ધમાથી જતા નથી, તેમ આત્મારૂપ પ્રભુનો શત્રુ જે કર્મ, તેની સાથે લડતા જ્ઞાની દુ ખને ગણતો નથી યોતાનો આત્માગ્રપ પ્રભુ તેનું રજન ક્યારે

માટે ભલું કરી શકનાર નથી, કારણકે મારે લલુ
 માટે હું જ છું કર્મ જે શાતાવેદનીય વા અશાતાવેદ-
 ની રૂપ આપે તો, તે જ્યાં સુધી કર્મના સળધમાં
 સુધી લોગવવું પડશે પણ હવે કર્મની પણ મારે
 થી, કારણ કે કર્મ એ જડ છે, અને જડરૂપ કર્મના
 હું હુ ખી થાઉં છું, તો તેનો સગ્રહ હવે કેમ
 ની મિત્રતામાં કશે સાર નથી અનાદિગણથી એકે-
 ગતિમાં અનતિવાર હું કર્મના યોગે ભટક્યો અને
 યોગ હવે નાણી જોધને કર્મની માથે પ્રિય કેમ કરું,
 હવે નહિ કરે, હવે મેં મુનિપદ અગીકાર કર્યું,
 હું મોક્ષનો સાધક બન્યો ગૃહસ્થાવાસ, ધન, સ્ત્રી,
 છોડીને અણગાર થયો, તો હવે એક મોક્ષ વિના
 જ કોઈ જાતની સ્પૃહા નથી મોટા પાદશાહની
 રૂપરવા નથી જગતનો બાદશાહ પણ તે કર્મરાજનો
 , તેની હું કેમ પરવા રાખું ? તે મને શું આપનાર
 હવે પુરુષો ભલે નિદો, તેમ દોષી આત્માઓ દોષ જુઓ,
 તે મુનિરાજને કંઈ નથી જેવું તમાકુ મા, તેવા
 માયાના સગી અને માયાની બીજ માગનારા મસારી
 મમજો, તેથી ઈશ આત્મહત થતું નથી સાન્ય
 સારી જોડો મુનિરાજને શિષ્યક સમજે, ગાડા સમજે,
 શું તેથી મુનિરાજનું કનુ બગડતું નથી ગૃહસ્થાવાસ
 મુનિપદમાં આકાશ અને જમીન જેટલો ફેર છે મુનિ
 માટે છે એમ તીર્થ કરે લગવાને કહ્યું છે પરમાત્મ-
 પ લક્ષ્મી-મિલકત કેઈની સહીયારો નથી જે - ~

જડશુ રાચે પરમપદ સાધે, આતમ મુક્તિ ન મુજે;
 વિનય વિવેક વિચાર ડબ્યકા, ગુણ પર્યાય ન બુજે
 દેખો ૬

જસનાલે જમ મુની સતોપે, તપવાલે તપ શોષે,
 શુનવાલે પગુણકુ દોષે, મતવાલે મત યોષે
 દેખો ૭

શુભ ઉપદેશ સહજ ઉદયાગત, મોહ વિકલતા છૂટે,
 શ્રીનયવિજય સુજસ વિલાસી, અથલ અક્ષયનિધિ
 દૂટે દેખો ૮

પદનો અર્થ સુગમ છે ઉપાધ્યાયજીએ મમાજી જી-
 ચોની જેવી સ્થિતિ છે, તેવી વર્ણવી છે મુનિરાજની પદની
 સર્વ ઠરતા મોટામા મોટી છે, માટે તે પદનું પ્રહણ પર-
 માત્મપદ અર્થે દ્રવ્ય જોઈએ અને મુનિવગ્ધણ અગ્રીકાર કરી
 સર્વ પ્રકારના કષ્ટ જે આવે, તે મમભાવે સહન કરવા, એવા
 મુનિ પરમમુક્તિના મહાજ મુખ પામે છે વળી એની પરમ
 ચોગીની અવસ્થા આદર્શી કે જેથી મહાકાળ મુખ પ્રાપ્તિ થાય
 તે સખ વી શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય જ્ઞાન કરે છે કે -

પદ.

જેગી જો'મા હોય ફિરંગ, પરમ પુરુષસે પ્રીત કરૂં એરસે
 પ્રીત હરુ, જોગો ૧

નિરવિપયકી મુદ્રા પહેરુ, માવા ફિરાઈ મેરા મનકી,

परस्पर कोऽपि योगः, क्रियाज्ञानविशेषयोः ॥

स्त्रीपुंसयोरिवानन्द, प्रसूते परमात्मजम् ॥ १ ॥

भाग्य पशुपमं पुसा, व्यवसायोऽन्धसन्निभः ॥

यथासिद्धिस्तयोર્યોગે, તથા જ્ઞાનચરિત્રયોઃ ॥ ૨ ॥

જ્ઞાન અને ક્રિયા બેથી મોશોત્પત્તિ થાય છે આ ઠે-
કાણે મોક્ષમાર્ગના અભિમુખ કરનારી તે ક્રિયા જાણવી,
ધર્મધ્યાન રૂપ ક્રિયા જાણવી આર્તધ્યાન અને રોદ્રધ્યાન રૂપ
ક્રિયાનો ત્યાગ કરવો રાગદ્વેષથી રહિત થઈ, અતરમા ઉ-
પયોગ રાખી, જે ક્રિયા કરે તે સફળ થાય છે જ્ઞાનનો
મહિમા તો અનંત છે પ્રથમ જ્ઞાન અને પશ્ચાત્ ક્રિયા જાણ-
વી જ્ઞાન વિના આત્મસ્વરૂપ અને ક્રિયાસ્વરૂપ પણ જાણવામાં
આવતું નથી, તો પછી અજ્ઞાની સમ્યક્ ક્રિયા શી રીતે કરી
શકે, અલગત અજ્ઞાની સમ્યક્ ક્રિયા કરી શકતો નથી સૂ-
ત્ર મુખે જોખી ગયા અને તે સર્વ સૂત્ર મુખે કરી ગયા,
પણ તેનો ભાવાર્થ જાણી આત્મવનો ત્યાગ અને સ્વરનો
આદર કયો નહિ ત્યાં મુખી ક્રૂર તે શુદ્ધ પકિત સમાન
જાણવો જેમ એક ગૃહસ્થને ગેર પોપટ હતો, તેને સારી
રીતે બોલતા શીખવ્યું પોપટ બોલવામાં બહુ વાચાળ થયો
પોપટના ધણીએ વિચાર્યું કે કોઈ દિવસ લાગ જોઈ બિલાડી
પોપટને મારી નાખશે, માટે તેને એક સૂત્ર શીખવું કે
જેથી તે મરી જાય નહીં પોપટ જે પાજરામાં રહેતો હતો
ત્યાંથી ઉપરના ભાગમાં થઈને નારી જવાય એવી રીતે પા-
જરાની ગોઠવણ કરી હતી પોપટના ધણીએ સૂત્ર શીખવ્યું
‘ચિલ્લી આવે તર માગ જાના’ આ પાઠ પોપટે મુખે કયો,
પણ તેનો ભાવાર્થ સમજાયો નહિ એક દિવસ ખરેખર

કપટ ન જાણે રે આપણો, પરના ગુહ્ય તે જાણે રે;
ગુણનિધિ ગુરુ થકી બાહેરા, વિરલો નિજમુખ જાણે રે.

શ્રી જિન૦ ૨

બહુવિધ બાહ્ય ક્રિયા કરે, જ્ઞાનરહિત જેહ ટોણે રે,
શત જિમ અંધ અદેખતા, તેતો પડિયાછે ભોણે રે.

શ્રી જિન૦ ૩

જ્ઞાનનું આવું અદ્ભુત માહાત્મ્ય જાણી જ્ઞાનાભ્યાસ કરવો
આત્મજ્ઞાન તે જ જ્ઞાન જાણવું, બાકી સર્વ અજ્ઞાન છે આ-
ત્મજ્ઞાન વિના છવ શુ અહણુ કરે, વા શુ ત્યાગે, તેનો વિચાર
કરો, માટે છવાદિક નવતત્ત્વ જાણી, આત્મતત્ત્વ આદરવું
આત્મા આસવથી છૂટે એવી જે આત્મભાવમા પ્રવૃત્તિ
કરવી, તે જ ચારિત્ર જાણવું અને તે જ ક્રિયા જાણવી એવા
સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ક્રિયાનો આદર કરવો જ્ઞાનીની નિદા
તથા જ્ઞાનની આશાતના કળી નહિ જૈન ધર્મ ધુરાની ગ-
તિ જ્ઞાન વિના નથી જ્ઞાન વિના શાસન ચાલી શકતું નથી,
માટે આત્મજ્ઞાનનો ખપ કરવો એ હિતાવહ છે

ઈચ્છા શાસ્ત્ર સમર્થના, ત્રિવિધ યોગ હૈ માર ॥

ઈચ્છા નિજ શક્તિ કરી વિકલ યોગ વ્યવહાર

॥ ૯૨ ॥

શાસ્ત્રયોગ ગુણ ઠાણુકો, પૂરન વિધિ આચાર ॥

પદ અતીત અનુભવ કહ્યો, યોગ તૃતીય વિચાર

॥ ૯૩ ॥

- યોગ અભ્યાસ રૂપ ક્રિયા તે મોક્ષ સાધક છે, માટે તેનું
સ્વરૂપ દર્શાવે છે યોગ શબ્દથી મન, વચન, અને કાયાના

ત્રણ યોગનો વિચાર 'યોગદંટિ સમુચ્ચય' ગ્રંથથી વિશેષ પ્રકારે જાણવો.

રહે યથાબલ યોગમે, ગહે મકલ નય માર ॥
ભાવ જૈનતા સો લહે, ચહે ન મિથ્યાચાર ॥૮૪॥
મારગ અનુસારી ક્રિયા, છેદે સો મતિહીન ॥
કપટક્રિયા બલ જગ ઠગે, સોભી બવજલ મીના ॥૮૫॥

વિવેચન — યથાશક્તિ યોગબલમા રહી, જે સકલ નયનો સારગ્રહણ કરે છે, તે મિથ્યાચારને ઇચ્છતો નથી, અને તે જ ભાવજૈનતા પામે છે નામ જૈન, સ્થાપના જૈન, દ્રવ્ય જૈન અને ભાવ જૈન, તેમા ભાવ જૈનતા સુખમ્થાન રૂપ છે તે પૂર્વોક્ત લક્ષણલક્ષિત જીવ પામે છે.

મોક્ષમાર્ગને અનુસરનારી, અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમા સ્થિતિ કરાવનારી ક્રિયાનો જે છેદ કરે છે તે જીવ મતિહીન જાણવો. તેમજ કપટથી ક્રિયાના બલે જગતને ઠગે, તે પણ સાર મમુદ્રમા મત્સ્યની પેઠે પરિક્ષમણ કરે છે. કપટથી જે જે ક્રિયા કરવામા આવે છે તે નિષ્ફલ જાય છે જ્યાં સુધી મનમા કપટરૂપ કાળો નાગ બેઠેલો છે, ત્યાં સુધી તેમા ધર્મ પ્રવેશ કરી શકતો નથી જ્યાં સુધી મનમા કપટરૂપ અગ્નિ છે, ત્યાં સુધી તેમા ધર્મના અકુર ઉગી નીકળતા નથી ક્રિયા રૂપ ચક્રને ગ્રામ કરવામા કપટ તે રાહુ સમાન છે. જ્ઞાન રૂપ પર્વતને તોડવા કપટ વજ્ર સમાન છે, કામ રૂપ અગ્નિની વૃદ્ધિ કરવામા કપટ ઘૂત સમાન છે. મત રૂપ લક્ષ્મીનો ચોર પણ દબ જ છે. એકેક માસના ઉપવાસ કરે અને

ધર છે અને પરમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે દુષ્કર્મ છાયા છે.
જ્ઞાની નિરપક્ષપણે વર્તી પરમા પ્રવૃત્તિ કરતો નથી વસ્તુ
ગતે વસ્તુસ્વરૂપ પામતા જ્ઞાનીને વાદવિવાદ રહેતો નથી

ઉદાસીનતા સુરલતા, સમતારસ ફળ આપિ ॥
પરપેખનમે મતપરે, નિજમે શુણ્ણ નિજ રાખિ ॥૯૮॥
ઉદાસીનતા જ્ઞાન ફલ, પર પ્રવૃત્તિ હૈ મોહ ॥
શુભ જનો સો આદરો, ઉદિત વિવેક પ્રશેહ ॥૯૯॥

ભાવાર્થ—ઉદાસીનતા તે સુરલક્ષ્મી છે, તેનું ફળ
સમતારસ રૂપ જાણ્યું ઉદાસીનતા સેવી, સમતા ફળને
રસ છે બળ્ય ! તું આખું સમતાકળ રસના આગ્વાદનથી
તું અનંત સુખ પામીશ માટે છે બળ્ય ! પોતાના સ્વભા-
વમા રમી, પર પેખવામા પડીશ નહિ ઉદાસીનતા જ જ્ઞા-
નનું ફળ છે અને પરમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે જ મોહ છે
ઉદિતવિવેકપ્રશેહ જેને છે એવા બળ્યો બેમાથી સાફ જાણે
તે આદરો

દોષિક શતકે ઉધરયું, તન્ત્ર મમાધિ વિચાર ॥
ધરો એહ પુધ કઠમે, ભાર રતનકો હાર ॥ ૧૦૦॥
જ્ઞાન વિમાન ચારિત્ર પવિ, નંદન સહજ સમાધ ॥
મુનિ સુરપતિ સમતા સચી, રગે રમે અગાધ ॥ ૧૦૧॥
કવિ જશવિજયે એ રચ્યો, દોષિક શતક પ્રમાણ ॥
એહ ભાવ જો મન ધરે, સો પાવે કટ્યાણ ॥ ૧૦૨ ॥

વિવેચન

અનો ઉદાર દોષિક

મમતાસે લરતે દીન જાવે, સમતા નહિ કોઈ સાથ લરીરી;
મમતા હેતુ બહુતહે દુરમન, સમતાકો કોઈ નહિ
અરીરી ચેતન૦ ૩

મમતાકી દુરમતિ હે આલી, ડાયણ જગત અનર્થકરી
સમતાકી શુભ મતિ હે આલી, પર ઉપગાર ગુણસે
ભરીરી ચેતન૦ ૪

મમતા પુત ભયે કુલખંપણ ગોક વિયોગ મહા
મછરીરી,
સમતા સુત હોયગા કેવલ, ગહેગો દિવ્ય નિશાન
પુરીરી ચેતન૦ ૫

સમતા મગન હોયગો ચેતન, જે તું ધારીશ
શિખ ખરીરી,
મુજસવિલાસ લહેગો તો તું, ચિદાનન્દનપદવી
વગીરી: ચેતન૦ ૬

ભાવાર્થ પદનો મુગમ છે એવી સમતારૂપ ઈન્દ્રાણીની
સાથ મુનિરૂપ ઇન્દ્ર મહાકાળ અખડ મુખ લોગવે છે સ
મતાની સાથે રમતા ચેતન મગન થાય છે માટે હે ચેતન !
તું પણ સમતાનો સંગ કર સમતા સદા અખડ નવયૌ
વનને ચાહે છે સમતા ચેતનથી જી રીમાલી નથી, તેમ સ
મતાની પ્રાપ્તિ થતા, ચૌદ રાજલોકના છવ પણ કદી
રીસાતા નથી સમતાના સંગે જે આનન્દ ચેતનને મળે
છે, તેનું વર્ણન કદાપી કાળે થઈ શકનાર નથી સમતા છે

અનુભવીને એટલું આનન્દમા રહેવું રે
 મુખદુઃખ આવે ત્યારે મમભાવે મહેવું રે,
 કોઈને કાઈ ન કહેવું રે અનુભવી ૧

પરમાત્મા કૃપા જ શરીરમા રહેલા આત્માને માની
 અનુભવી શ્વાસોશ્વાસે આત્માનું અમરણ કરે છે 'સોડહ'
 એટલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રતનત્રયીનો ધારક અસંખ્ય
 પ્રદેશી પરમાત્મા તે જ હું છું, એમ અજપાત્રપે હંસ પો-
 તાના શ્વરૂપે નિર્મલ પ્રકાશે છે 'સોડહ સોડહ' એ પ્ર-
 માણે ધ્યાન ધરતો મહાજ મમાધિ ભાવને આત્મા પામે
 જો યોગવિદ્યાના જ્ઞાતા શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ યોગા-
 નુભવ પ્રમાણે, સોહ શબ્દથી ધ્યાન કરતા, આત્માની જેવા
 સ્થિતિ થાય છે તેવી પદ દ્વારા જણાવે છે—

૫૬.

સોડહ' સોડહ સોડહ સોડહ સોડહ' સોડહ રટના
 લગીરી—સે ડહ,
 ઇંગલા પિંગલા શુભમણા સાધકે, અઝણ પતિથિ પ્રેમ
 પગીરી,
 બકનાલ ખટચક બેઢકે, દગમદ્વારશુભજ્યોતિ જગીરી:
 સોડહ ૦ ૧

ખુલત કપાટ ઘાટ નિજ પાયો, જન્મ જરા ભય
 ભીત લગીરી;
 કાયશકલ દે ચિનામણિ લે કુમતી કુટિલકું સહજ
 , ઠગીરી: સોડહ' ૦ ૨

વિવેચન — જે કોઈ આત્માઓ સિદ્ધ થયા છે, તે ભેદ વિજ્ઞાનથી, અને જે કોઈ જીવ સંસારમાં બંધાયેલા છે, તે ભેદ, વિજ્ઞાનના અભાવથીજ જાણવા બંધાયેલા ભેદજ્ઞાન પામી, અદ્વૈતકાળમાં સંસારસમુદ્ર તરીકે જાય છે બંધાયેલા સ્વસ્વરૂપાભિમુખ થઈ અધ્યાત્મભાવનામાં જીવન ગાળે છે અને અધ્યાત્મચિંતન, અધ્યાત્મદશામાં રમણ, એ મોટામાં મોટો ધર્મ છે અતદ્વૈતથી જોતા આત્મિકધર્મ જ ખરેખર મોટો ધર્મ જણાય છે અર્થશ્રુતિ ધર્મ માર્ગ જોતા મઠલ સંસારી જીવો જુલ્યા છે શ્રી આનંદવનજી મહારાજ કહે છે કે —

અગમ નયણ કરી મારગ જોવતારે, જુલ્યો સયલ સંસાર,
જેણે નયણે કરી મારગ જોઈએ, નયણ તે
દિવ્ય વિચાર

પંથડો નિહાળુરે બીજા જિન તણેરે

સારાશ કે અધ્યાત્મદશા એ પરમપથનો ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ
જે અન્યત્ર પણ કહ્યું છે કે —

યાગજ્ઞીવ સદાકાલ, નયેદ યાત્મચિન્તયા ॥

કિંચિન્નાસર દયાતુ, કામાદીના મનાતપિ ॥ ૧ ॥

સદાકાલ સર્વજીવન અધ્યાત્મ-ચિંતનથી ગાળવું કા માદિ-શત્રુઓને હૃદયમાં પ્રવેશ કરવાનો જરા માત્ર પણ સમય આપવો નહિ કામ! તું કર્યા, કોષ! તું કર્યા એમ જોલી કામ, કોષને કાઢવા માટે જે પ્રયત્ન કરવો તે જોડો

અનન્તપ્રદેશી છે, અરૂપી છે, અક્રિય છે, અચેતન છે
 યોધુ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય લોકાકાશ વ્યાપી છે, અને તે-
 નામા વર્ણ, ગદ્ય, રસ અને સ્પર્શગુણ રહેલા છે તે રૂપી
 છે, અચેતન છે, સક્રિય છે, પુરણ, ગલન, સઠણ, પડણ, વિ-
 દેવસન સ્વભાવવાળું પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે પુદ્ગલ પરમાણુઓ
 અનન્ત છે પુદ્ગલ પરમાણુ ભેગા મળતા રક ધ થાય છે પુદ્-
 ગલ રક ધના બે ભેદ છે એક સચિત્ત પુદ્ગલ રક ધ અને બીજા
 અચિત્ત પુદ્ગલ રક ધ છે, તેમા જીવને લાગેલા જે રક ધો તે સચિત્ત
 રક ધ કહેવાય છે, અને જીવથી છૂટા જે રક ધો છે તે અ-
 ચિત્ત રક ધ કહેવાય છે પાચ્યુ જીવદ્રવ્ય છે ચારિત્રાદિ
 જીવના ગુણો જાણવા, લોકાકાશમા વ્યાપીને જીવદ્રવ્ય રહે
 છે તે અરૂપી છે, અચેતન છે, અક્રિય છે જીવદ્રવ્ય અનન્તા
 છે જીવના બે ભેદ છે (૧) સસારી અને (૨) સિદ્ધ જીવ
 જાણવા છઠ્ઠું કાલદ્રવ્ય છે, તે ઉપચારથી દ્રવ્ય જાણવું એ
 પદ્ધત્યમા અનન્ત ગુણપર્યાય રહે છે, તેનું વિસ્તારથી
 સ્વરૂપ જોવું હોય તો આગમસાર વિગેરે ગ્રંથો જોવા
 અત્ર તેનો વિસ્તાર કયો નથી એ પદ્ધત્યમા આત્મદ્રવ્ય ઉ-
 પાદેય છે અને બાહ્યના દ્રવ્ય હેય, એટલે ત્યાગ કરવા યોગ્ય
 છે તેમા પણ ધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાય તથા
 આકાશસ્તિકાય એ ત્રણ દ્રવ્યથી આત્મગુણનો ધાત થતો
 નથી, કર્મરૂપ જે પુદ્ગલદ્રવ્ય છે તેનાથી આત્માના ગુણનો
 ધાત થાય છે

શિષ્ય પ્રશ્ન—કર્મ રૂપ જે પુદ્ગલ રક ધો છે, તે તો
 અચેતન છે, તે તો કઈ સમજતા નથી, તો તે આત્મગુણોનો

જોગ લઈ પર આશ ધરત હે, યાહી જગમે' હાસી,
તુ જાને મે ગુનક સંચુ, ગુનતો જાવે નાસી.

ચેતન૦ ૪

મુદ્ગલકી તું આસ ધરત હે, સોતો સખાહિ વિનાશી,
તુંતો બિન્નરૂપ હે ઉનતે', ચિદાનન્દ અવિનાશી.

ચેતન૦ ૫

ધન ખરચે નર બહુત ગુમાને, કરવત લેવે કાશી,
તોભી હુ ખડો અન્ત ન આવે, જો આશા નહીં

ધાસી ચેતન૦ ૬

સુખજલ વિષમ વિષય મૃગતૃષ્ણા, હોત મૃદભતિ
ધ્યાસી, વિભ્રમભૂમિ ભઈ પર આસી, તું તો

સહજ વિલાસી ચેતન૦ ૭

યાકો પિતા મોહ હુ ખ બાતા, હોત વિષયરતિ માસી,
બવ સુત ભરતા અવિરતિ પ્રાની, મિથ્યાભતિ એ

હાંસી ચેતન૦ ૮

આસા છોર રહે જો જોગી, સો'હોવે શિવ વામી,
ઉનકો સુજસ બખાને જ્ઞાતા, અન્તરદષ્ટિ પ્રકાશી.

ચેતન૦ ૯

બાંધાર્યું મુગમ છે શ્રી ઉપાધ્યાયજીની વાણી અતિ
ગંભીર છે, બાહ્ય આશા ધરતા, પ્રાણી કદી સુખી થતો નથી,
જાજવાના જળની સમાન બાહ્ય પદાર્થો પોતાના કદી થયા

કર આસન ધર શુચિસમ મુદ્રા, ગહિ ગુરુગમ એ જ્ઞાન;
અંજપાળપ સોહં સમરેન શુભ, કર અનુભવ રસ
પાન આતમ ૪

આતમધ્યાન ભરતચક્રી લહો, ભવન આરીસા જ્ઞાન,
અિદાનન્દ શુભધ્યાન યોગે જન, પાવત પદ નિરવાણ
આતમ ૫

ભાવાર્થ સુગમ છે આ પદમા પિડસ્થ ધ્યાનની સિદ્ધિ
અર્થે ક્રમ દર્શાવ્યો છે રેચક, પૂરક અને કુલક એ ત્રણ
પ્રકારે પ્રાણાયામની સ્થિતિ છે આ પ્રમાણે આતમધ્યાન
કરતો હવે મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ કરે છે સાધ્યપદ મોક્ષપદ છે
આત્મા તે જ પરમાત્મા છે આત્માની પરમાત્મપદપ્રાપ્તિમા
આઠ કર્મ અતરાય કરનાર છે જેમ ઘાસની મોટી ગજા હોય તેમા
જરા લેશ માત્ર અગ્નિ મૂકવામા આવે, તો તે જળીને ભસ્મ થઈ
જાય છે, તેમ આઠ કર્મ પણ ધ્યાનાગ્નિથી જળીને ભસ્મ થઈ
જાય છે માટે જાણ્યો હવે ! આતમધ્યાનનો જહુ ખપ કળે
પરભાવથી પાછા હઠળે આયુષ્ય સ્થિતિનો ભરોસો નથી, દુનિ-
યામાની કોઈ વસ્તુ પરભવમા સાથે આવનાર નથી, એમ
નિશ્ચયથી માનજો રાજા, રક, શેઠ, લોગી, રોગી, આદિ સર્વ
શરીર છોડી પરગતિ ભજનારા થયા આત્મા રૂપ પરમાત્માનું
ભજન એટલે સેવન કરી લેવું સારમા સાર પરમાત્મસ્વરૂપનું
ભજન જાણવું નિશ્ચયનય હૃદયમા ધારણ કરવો અને વ્યવ-
હારનયથી વર્તવું શબ્દનય, સમભિરૂઢનય તથા એવજૂત-
નય તે નિશ્ચયનયના ભેદ છે અને નૈગમનય, સમ્રહનય, વ્ય-

ઇત્યાદિ સર્વ વ્યવહારની કરણીનું અવલબન લબ્ય જીવોએ
 કરવું સર્વ કરતા મુનિપણું અગીકાર કરવું એ મોટામા
 મોટો મોક્ષમાર્ગ છે અનેક પ્રકારે પાપની ઉપાધિનો વ્યવહાર છે,
 તે દીક્ષા અગીકાર કરવાથી દૂર થાય છે દીક્ષામહત્ત્વ કરી
 અનેક જીવો સંસાર સમુદ્ર તરી ગયા, અને તરી જશે કયા
 સૂર્ય ! અને કયા ખગોલ ! તેમ કયા મેરૂપર્વત ! અને કયા
 સરસવનો દાણો ! તેમજ કયા સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર ! અને
 કયા ખાગોચિયુ ! તેમજ કયા ઇન્દ્ર ! અને કયા વિદ્યાનો
 દીઠો ! તેમજ કયા નરક ! અને કયા સ્વર્ગ ! તેમજ કયા
 ચિતામણિ રત્ન ! અને કયા કાચનો કટકો ! એમા નેટલું
 અતર છે, તેટલુંજ ગૃહસ્થ અને મુનિપણામા અતર છે
 મુનિ થવા સદા કાળ લબ્ય જીવોએ હૃદયમા ભાવના ભાવવી
 જેના મનમા મુનિ થવાની ભાવના નથી, તે મનુ-
 શ્ય શ્રીવીતરાગદેવની વાણીમા શ્રદ્ધેધાળી નથી એમ
 સમજવું - શ્રીજિનેશ્વરના વચનની શ્રદ્ધા કરવી, શ્રીજિનના
 વચનમા શકા કરવી નહિ, શુદ્ધ શ્રદ્ધા રાખવી, શુરુગમ
 ભઈ પદ્મવ્યના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરવું, સદાકાળ ક્ષયોપશમ
 જ્ઞાન દ્વારા ધ્યાન પ્રવાહધારા હૃદયમા વહેવરાવવી પદ્મવ્યનું
 નયનિક્ષેપાથી જ્ઞાન થતા, નિશ્ચય સમકિત પ્રગટે છે,
 મોટે દ્રવ્યાનુયોગી ગીતાર્થના ચરણક્રમણ સેવવા આ કા
 લમા પશું એકાગ્રચિત્તથી પ્રમાદ પરિહરી, આત્મસાધન કર-
 વામા આવે તો અદ્યક્ષણમા મુકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે રાગ,
 દેવની ક્ષીણતા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વિશેષ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞા-
 નથી સહજાનંદ પ્રગટે છે અધ્યાત્મભાવનાથી આત્માને
 નિશ્ચય થાય છે અને કાળભય પણ મટી જાય છે.

શુભગમથી ધારી લેવો જે ભવ્ય અધ્યાત્મજ્ઞાની છે, તે સહ-
 જનનનો લોકતા અવશ્ય જને છે કેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાનના
 કૃષ્ણક-જ્ઞાતા થઈ, વ્યવહાર માર્ગ ઉપર અરુચિ ધરાવે છે
 અને સાધુ, સાધ્વી કરતા પણ પોતાને ગૃહસ્થાશ્રમી છતા
 મોટા સમજે છે, તે મિથ્યાજ્ઞાનમા પડ્યા છે જોમ જાણવું
 તથા કોઈક જોમ કહે કે સાધુ, સાધ્વી હાલ કયા છે ? તો
 તેના વચનથી સમજવું કે તે મહામિથ્યાત્વી છે, તેવી
 કુશ્રદ્ધાવાળાનો સંગ કરવો નહિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના
 અનુસારે હાલ પણ સાધુ, સાધ્વીનો માર્ગ વિગ્રમાન છે જે
 અધ્યાત્મી પૂર્ણ હોય તે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ
 તીર્થને અવશ્ય માને છે અને તીર્થકર મમાન લેજે છે
 પ્રસન્નચદ્રરાજર્ષિની પેઠે વેષ પણ ધર્મનું રક્ષણ કરનાર
 થાય છે જ્યારે પ્રસન્નચદ્રરાજર્ષિના મનમા દુધ્યાન થયું
 ત્યારે, અતે લડાઈ મનમા ને મનમા કરી, અતે શત્રુને મા-
 રવા સુકુટ ઉપાડ્યો, પણ મસ્તકે તો સુક હતા, તેથી પછી
 દીક્ષાવસ્થાની યાદી આવી અને પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા
 નિર્મલ ભાવના ભાવતા શુકલ ધ્યાનની પ્રાપ્તિથી કેવલજ્ઞાન
 પામ્યા તેમ અન્ય ભવ્ય જીવોને પણ વેષ ધર્મમા સ્થિર કહે
 છે, માટે દ્રવ્યથી પણ સુનિપણ પામવું મહાદુર્લભ છે, મોટા
 પુણ્યના ઉદયથી પમાય છે, માટે સાધુ સાધ્વીની ભક્તિ
 કરવી સારાશ કે અધ્યાત્મજ્ઞાન પામી વ્યવહારનો ઉચ્છેદ
 કરવો નહિ વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય છે તે ચદ્ર અને
 સૂર્યની માર્ક સદાકાળ વિજયવતા વતે છે આ સમાધિશતક
 થયતું પુન પુન- વાચન કરવું, મનન કરવું. આ શ્ર
 મનન યોગે - સમાધિભાવરૂપ સ્વભાવનો

આકરીના દૃષ્ટાંત પેઠે અત્ર સમજવું આત્માથી જીવોએ વરા-
 વ્યથી આત્માને ભાવવો આવકમત્ર તથા સુનિવૃત્તનો આદર
 કરવો સામાયિક, પૌપધ, પ્રતિકમણ, પ્રભુપૂજા કરવી શુર-
 વદન તથા શુરવૈયાવચ્ચ તથા શુરની ભક્તિ કરવી સાધુ
 તથા સાધવી આવક તથા આવિકાનું બહુ માન કરવું,
 તીર્થયાત્રાઓ કરવી, આમન હેતુઓનો ત્યાગ કરવો, સદ્શુ-
 રની પુનઃ પુનઃ સંગતિ કરવી, વ્યવહારધર્મ તથા નિશ્ચય-
 ધર્મનું જ્ઞાન કરવું, વ્યવહાર અને નિશ્ચય ધર્મનો આદર
 કરવો, જ્ઞાનદાન ભવ્ય જીવોને આપવું, જ્ઞાન ક્રિયાનું અવ-
 લગન કરવું ક્ષયોપશમભાવીય જ્ઞાનનું કૃણ ધ્યાન છે, અને
 ધ્યાનનું કૃણ તે અનુભવ જ્ઞાન તથા કેવલજ્ઞાનાદિ શુણ્ણી
 પ્રગટતા બાણવી નિશ્ચય ધર્મનું વર્ણન છે, તે નિશ્ચય ધ-
 ર્મનો આદર કરવાને માટે છે, પણ વ્યવહાર ધર્મના ખડન
 માટે નથી તેમ વ્યવહાર ધર્મનું વિશેષથી પ્રતિપાદન છે,
 તે વ્યવહાર ધર્મ જે આવક તથા સાધુઓનો ધર્મ છે તેના
 અગીકાર માટે છે, પણ તે વ્યવહાર ધર્મનું વર્ણન કઈ
 નિશ્ચય ધર્મના ખડનના અર્થે નથી વ્યવહાર તથા નિશ્ચય
 ધર્મની સુખ્યતા તથા ગોષ્ઠતા સાપેક્ષ બુદ્ધિથી પ્રત્યેક
 જીવના અધિકાર પ્રમાણે બાણવી વ્યવહાર ધર્મ છે, તે નિશ્ચય
 ધર્મનું કારણ છે સાપેક્ષ બુદ્ધિથી સર્વ સત્ય છે ઉપશમ-
 ભાવ તથા ક્ષયોપશમભાવ તથા ક્ષામિકભાવમા આત્મિક
 ધર્મ માનવો કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદયમ એ પાંચ
 કારણથી કાર્યની સમ્મતિ વર્તમા કહ્યું છે

શ્રી આત્મશક્તિપ્રકાશગ્રંથ

ૐ અર્હમ્,

મંગલમ્

નત્યા જિનાધીશ પાશ્વ, પાર્શ્વયક્ષેણ પૂજિતમ્ ॥
આત્મશક્તિપ્રકાશોઽય, ગ્રન્થો વિતન્વતે મયા ॥

સ્વસ્વરૂપથી અભિન્ન, અનંતગુણાધીશ સદ્ગુણ પર-
માત્માને આત્માપયોગ પૂર્વક માગત્ય પ્રસંગમા સહઅશ યજ્ઞ
હ, નમુ હ, સ્તુ હ, સ્મરુ હ

જગતના પ્રેમી બહુઓ તમને એક વસ્તુ જે તમારા
દેહમા વિદ્યામાન છે, તેની પ્રાપ્તિ થઇ નથી ત્યાં સુધી તમે
સત્ય, શાંતિ-આનંદ મેળવી શકવાના નથી

જેની વિદ્યામાનતાએ તમે હાલી ચાલી શકો છો,
હરો છો, જાઓ છો, પીવો છો, તે અમૃત્ય વસ્તુ

છે તે સર્વથી જેથી લઈ જરા આત્મશક્તિ તરફ આ-
નંદ અર્થે વૃત્તિ વાળો નક્કી તમો જે રૂપે છો, ત્યાં તમો
આવી જશો.

હું ખનો નાશ કરવા અર્થે તથા સુખને પ્રાપ્ત કરવા
અર્થે પ્રત્યેક મનુષ્યને આત્મશ્રદ્ધા કેળવવાની ઘણી અગ-
ત્ય છે. રક મનુષ્યની રકતાનું હું ખ, તેને ધન અપીને
ટાળવા તમો પ્રયત્ન કરો છો તો તે હું ખ ટળે છે ખરૂં,
પણ તે થોડા કાળ પર્યંતજ ભૂખ્યાને ભોજન આપી તમે
તૃપ્ત કરો છો તો તેની છુધાનું હું ખ ટળે છે ખરૂં, પણ તે
એક ટકતું કે એક દિવસનુંજ આત્મશ્રદ્ધાથી રહિત અતે
હું ખથી પીડિત રહેવાનો આમ હોવાથી ધનદાન, અન્ન-
દાન વિગેરે પદાર્થોનું દાન અક્ષય સુખને માટે નથી, પરંતુ
હરેક મનુષ્યના નિરતરના સર્વ પ્રકારના હું ખને ટાળ-
નારી આત્મશ્રદ્ધાને પ્રગટાવનારૂં જે કામ છે, તેનું દાનજ
સર્વોત્તમ દાન છે એવું દાન અર્પનારા પરમશુરને પુન
પુન નમસ્કાર થાઓ.

અમુક કામ તમે નહિ કરી શકો, એવું ટાટિયા
ભાગી નાખનાર વચન કોઈની આગળ બધુઓ વદ્યો નહીં
આત્મશ્રદ્ધા પ્રગટાવવી એ મોટામા મોટું દાન છે તો
આત્મશ્રદ્ધાનો નાશ કરવો એ મોટામા મોટું પાપ
છે ત્યાં જાઓ, જેની સાથે બેસો, જેની સાથે વાત કરો,
ત્યાં આત્મશ્રદ્ધાની પ્રગટવાના વચન વદો જેની સાથે સ-
ળધ થાય તેને આત્મશ્રદ્ધા પ્રગટે એમ નિર્વાણી વ્યાપાર ચ-
લાવો નહીં તમે જગતનો ઉદ્ધાર

નથી, અને અતૃપ્તિ અને અશાંતિની અગ્નિની મહાજ્વાલાઓ પ્રતિક્ષણે 'અંતર્યામી' તારૂં પાણીથી ભરેલા મારતી તમારું હૃદય બાળે છે, તેનો અનુભવ તમે નથી જોયો વાર તોમ છતાં અંતરમાં સુખ કે એ જ્ઞાન ભૂલી તમે કયા દોડો નથી મારતા ? આ શું જણાવે છે કે તમને આત્મશ્રદ્ધા નથી

આત્મસ્વરૂપ પ્રતિ વળવું આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, અને આત્મસ્વરૂપમાં રહેલું એ વિના વ્યવહારિક વા પાર-માર્થિક સુખનો ઉદય નથી

પણ આત્મસ્વરૂપ પ્રતિ વળવું શી રીતે ? આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું શી રીતે ? તેના કઈ ઉપાયો કહેશે ? આત્મજ્ઞાન સુખનું નિધાન છે એવું સાબળી સાબળીને હમારા જ્ઞાન બહેર મારી ગયા છે સઘળા મહાત્માઓ કહે છે કે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો 'પ્રાપ્ત કરો' એમ જાણા હાથ કરી કરીને કહે છે પ્રત્યેક અથોર્મા પણ તેમ લખાયું છે, પણ આત્માનું જ્ઞાન અમારા જેવાએ શી રીતે લેવું તેના કોઈ પણ ઉપાય બતાવે છે ?

ઉપાયમાં કહેવું પડ્યું—મનની શાંત અક્રિય અવસ્થા કરવી

શ્લોક

चित्तमेव हि ससारो, रागादिक्लेशासितम् ॥

तथैव तैयिनिर्मुक्त, भवात् इति कथ्यते ॥ ૧ ॥

અક્રિય થાઓ તમે પોતેજ પરમાત્મા છો એમ સ્વાનુભવથી બાજશે

વડ કરી રાખેા કોઈ ગમે તેવા અગત્યના કામ માટે મળવા આવે તો પણ તેને મળશે નહિ

જે સ્થાનમા તમેા બેસો તે સ્થાન સ્વચ્છ હવાવાળુ રાખજો અન્યજનોના શબ્દો સભળાય નહી તેવી સગવડ કરજો હશાગધૂપ વિગેરે કરજો પશ્ચાત્ પીછાનુ ગરમ વાપ રજો હૃદયમા ઉત્સાહની ભાગૃતિ કરી સદ્ગુરુનુ કેટલીક વખત સુધી સ્મરણ કરી પચાગનમસ્કાર મનોદ્વારા કરજો હવે તમે તમારા આત્મા પ્રતિ વૃત્તિ દોરજો આત્મસ્વરૂપનેા અનુભવ સર્વથા પ્રકારે અક્રિય થવાથી થાય છે અને સર્વથા પ્રકારે શરીર, ઇન્દ્રિયો અને મનને ક્રિયારહિત સ્થિર કરવા સ્થિર થતા મનમા વિચારો બુદ્ધા બુદ્ધા સપાસપ પ્રવેશ કરશે તેને આત્મપ્રતિ લક્ષ હેઈ વારજો જ્યારે તમે શરીરને કોઈ પણ ક્રિયા કરવા દેતા નથી, પણ તેને એકજ સ્થિતિમા લાગેા સમય પડી રહેવા દો છો, ત્યારે ઇન્દ્રિયો તથા મન આપોઆપ અર્ધ ક્રિયારહિત થઈ જાય છે, એ તમે જાણતાજ હશેા આથી શરીરને અક્રિય કરવા માટે પદ્માસન વા સિદ્ધાસન કે એવુ ખીજુ કોઈ આસન, યોગનુ તમને અનુકૂળ લાગે તે કરજો શરીર અવયવોને બહુ તગ ન રાખશેા, પણ સિદ્ધા ટટાર બેસતા છતા શરીરના સર્વ ગાત્રને શિથિલ કરજો કારણ કે શરીરની શિથિલ અવસ્થામા શરીરને વિશ્રાંતિ મળે છે આસન વાળીને પૂર્વાભિમુખ વા ઉત્તરાભિમુખ બેસજો શરીરની ક્રિયામાત્રથી રહિત થજો એક પણ અવયવને હલાવશેા નાહ નેત્રની દષ્ટિને બે જની મધ્યમા સ્થાપજો

ત્રણ કલાક સુધીની લક્ષવૃત્તિ ત્રિપુટીમા રહે એ ઠઈ એક દિવસમા બનવાનુ નથી ડેરીનો'ગોટલો વાગ્યો એટલે તુરત જો તુરત શાખીઆ ખાવા એવી બુદ્ધિ જો તમારી વર્તતી હોય તો આ માર્ગના તમે અધિકારી નથી પ્રતિદિન અભ્યાસ કરતા કરતા તમે મિનિટ જો મિનિટ વધવાના ટી ટોડીના સાહસની પેઠે તમો સાહસ મૂક્યો નહી તમારી આગળ જો ત્રાટકનુ માહાત્મ્ય અને તેનો અનુભવ હાલ હું જાણુતા છતાં પણ મૂકવાનો નથી, કારણ કે મારો અતરાતમા તે સ્વરૂપ લખી દેવાની ના કહે છે એ સ્વરૂપની વાર્તા તો શિશ્યની યોગ્યતા પ્રમાણે કહેવાય છે અને યોગ્યતા થઈ છે, તેને હવે દેશકાળ લાવથી કેટલા સાધન પ્રાપ્ત કરાવવા બેઠાએ તે શુરના હાથમા વાત છે શુર વિના પોતાની મેળે જે સાહસ ઉઠાવે છે તે ખરૂ તરવનુ રહસ્ય પામી શકતા નથી અને ઉલટા અષ્ટ થાય છે હવે આ વાત અહીંથી રહેવા દેઈ તમને હવે કરવા લાયક સત્ક્રિયા જણાવુ છું પૂર્વોક્તરીત્યા બ્રુમધ્યમા સ્થિર દૃષ્ટિ રાખી તમો ધ્યાન વૃદ્ધિ અર્થે પ્રયત્ન કર્યો નાસિકાદ્વારા શ્વાસ લેવાની ટેવ પાડ્યો નાસિકાદ્વારા શ્વાસોશ્વાસ ગ્રહનાર મૂકનાર પુરુષ આરોગ્ય તથા બળને પ્રાપ્ત કરે છે, અને મુખવાટે નિરતર શ્વાસ લેવા મૂકવાથી નિર્બલતાને શરણુ થવુ પડે છે અને અનેક વ્યાધીઓનો ઉત્પત્તિ પ્રસંગ પામે છે

પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરનારાઓએ નાકવાટે શ્વાસની ક્રિયા કરવાની છે અને બીજાઓને નથી, એમ નથી 'સર્વને માટે આ નિયમ છે કેઈ પણ મનુષ્ય પ્રાણાયામનો

ન ખાવી, આકાશમા અધર રહી લોકોને ઉપદેશ પણ પ્રાણુનો
 નિરોધ કરી આપતા હતા એ શુ સૂચવે છે ? તેઓ પ્રાણુ-
 યામ અનેક પ્રકારનો બાણતા હતા, અને દરેક નાડીઓના
 પ્રાણુને સ્તબ્ધ કરવાની સૂક્ષ્મ કળાઓ દઢ સાહસથી તેમણે
 પ્રાપ્ત કરી હતી શ્રી ચિદાનંદ વા કર્પૂરચંદ્ર મહારાજ
 પણ આત્મશક્તિ તરફ વળતા પ્રાણુયામની સારી ક્રિયા
 કરી શકતા હતા, અને તે યોગીરાજની પદવી પામ્યા છે
 તેમણે ચિદાનંદ સ્વરોહ્ય નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો છે તેની
 અદર સ્વર સંબંધી પોતાના અનુભવ પ્રમાણે માફ પ્યાન
 આપ્યું છે અને તેમાના લેખ સર્વ તે પ્રમાણે અનુભવથી
 ખગ પડે છે યોડા ઐકાથી જૈનોમાથી આધ્યાત્મિક વિદ્યા
 નબંદ થઈ અને થતી બચ છે જૈનોમા કોઈ તે સંબંધી
 કંઈ પ્રયત્ન કરે છે તો કેટલાક મૂખોનંદો એમ કહે છે કે
 આવું તો આપણામા નહોતું પણ તે બાણતા નથી કે કેવલ
 જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમા કયી બાબત અબાણી છે ? શુ પ્રાણુયામ
 કરવાની ક્રિયા જૈનોમા નથી, એમ કોઈ કહેશે ? ના શી રીતે
 કહી શકાય હજારો પુરાવા મોલુદ છે પ્રતિષ્ઠા વખતે વા
 મત્રના બાંધ વખતે અમુક પદ્માસન વા સિદ્ધાસન કરવું,
 એ પણ જૈનોના ગ્રંથથીજ સિદ્ધ થાય છે આત્મજ્ઞાન
 મેળવવાને માટે શરીર સ્વાસ્થ્યતાની પણ જરૂર છે અને તે
 શરીર સ્વાસ્થ્યતા માટે પ્રાણુયામ આદિની પણ જરૂર છે એવું
 સમજીને ઠલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર આચાર્યજીએ આપણા
 ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે માટે તેમની આજ્ઞા મસ્તકે-
 ચડાવવી હવે મૂળ પોઈટ ઉપર આવી તેનું વિવેચન કરીએ.

અટકાવે છે સુખમા આમાર્તું કશું જ નથી અને તેથી શ્વાસો-
શ્વાસ લેતા રોગના કારણો ઠેક ફેફસામા પ્રવેશી જાય છે.
કસરતની વખતે મનુષ્ય સુખથી હાફે તો હરકત જેવું નથી
અન્યથા હાનિકર છે

હવાને શુદ્ધ થવાનું જે નાસિકાયત્ર તે દ્વારા થઇને
હવા શ્વાસ નલીકામા પ્રવેશ કરતી નથી, ત્યા
સુધી તે ફેફસામા પ્રવેશ કરવાને કદી યોગ્ય થતી નથી
કોઈ પ્રસંગે નાસિકાયત્રને ગણકાર્યા વિના કયરો આગળ જાય
છે ત્યારે અતરની શક્તિ છીક લાવીને ફેફસાનું રક્ષણ કરે
છે, અને એક ધકકો મારીને મળને બહાર કાઢી નાખે છે

આપણા નિત્યના પીવાના જળમા અને જળની વરાળ
કરીને તે વરાળ બનાવેલા પાણીમા જેટલો લોહ પડે છે,
તેટલોજ લોહ બહારની હવામા અને નાસિકાદ્વારા શુદ્ધ થઇને
ફેફસાની અંદર ગયેલી હવામા છે એક સ્વચ્છ હવા છે,
બીજી અસ્વચ્છ હવા છે સુખથી શ્વાસ લેનાર અશુદ્ધ હવા
ગ્રહણ કરે છે અને નાનિકાથી શ્વાસ લેનાર શુદ્ધ હવા
ગ્રહણ કરે છે ટેટલાક લોકો નાસિકાના છિદ્ર ઢાંગ જળ પીવે
છે અભ્યાસ વધતા એક ઝારી જળથી ભરી તેનું નાળચું
નાકના છિદ્રમા મૂકી આખી ઝારી સુખપૂર્વક પી
શકાય છે આથી ચક્ષુના તથા મસ્તકના વિવિધ વ્યાધિઓ
નાશ પામે છે

સમજો કે હવે નાસિકા દ્વારા શ્વાસોશ્વાસ
લવનનો ઠેક ત્યારે હવે પ્રાણ

ફ્રદ્ધ ધીનો મહાવરો રાખજો મળ સાફ ઉતરે એટલુ અત્રે
જોવાનુ છે આ પ્રમાણે ક્રમ બાર મહિના સુધી પ્રથમ ગ્રહ-
સ્થાવાસમા હો તો ચલાવો

તમારી આ ક્રિયાની શરૂઆતમા સૂચના કે તમે મર્વ
હોવો ઉપર પ્રેમભાવના રાખતા રીખજો જગતમા કોઈ હાથી
હોય, કીડી હોય, મકોડી હોય કે નાનો સરખો છોડવો હોય
તો પણ તેના ઉપર નિરતર પ્રેમભાવ રાખવો જોઈએ શત્રુ
અને મિત્ર સર્વનુ હિત ધર્યો, પણ અહિત તો કોઇનુ નજ
ધર્યો અને અમરણમા રાખો કે— તમારા અત કરણના
હોયથી તમે શત્રુનુ બહુ ધર્યતા નથી શત્રુનુ બહુ શા
મટે ધર્યતા નથી, જો તમારૂં મન દોષીલુ રહે છે, અને તો
દોષીલા મનથી તમે રહિત શી રીતે થઈ શક્યો મર્વ દોષ,
મનના કાઢી નાખો આ સુધી તમારૂં મન દોષી છે ત્યાં સુધી તમે
પ્રેમઆન શી રીતે બની શકો, સર્વલવના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ વધાવો,
શુદ્ધ પ્રેમના લોગી બનો એ પ્રેમ દયામય છે તેથી તે શુદ્ધ
છે આવી ભાવના આવ્યા વિના મન નિર્મલ બનવાનુ નથી
અને નિર્મલ મન વિના ઉચ્ચ ક્રેણી પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી
સજ્જનો, આ પ્રેમ સ્વાર્થબુદ્ધિનો નથી માટે તે અહર્નિશ
સેવજો તમે પ્રભુનું ભજન કરો છો પ્રભુની ઉપાસના કરો
છો, પણ તમારૂં મન નિર્મલ થયા વિના તે પ્રભુભજન અને
ઉપાસનાથી જે મુખો પ્રાપ્ત થાય છે તે મેળવી શક્યા નથી
તમારૂં અત કરણ જેમ જેમ જૂતમાત્ર ઉપર દયાવાળુ અને
પ્રેમની લાગણીવાળુ થતુ જશે તેમ તેમ શરીરની
અદર રહેલા, અપત્મારૂં પરમેશ્વરની અધિક સમીપમા

આશા વૃષ્ણા યુ કરુ' શીદને કરવો શોક ॥
 મિશ્રજ તેથી આત્મા, નહિ મારામા રોગ ॥ ૨ ॥
 અલ્પ સ્વસ્પી હું સદા, મારામા વહુ સુખ ॥
 મનના ધર્મે ઘેરજેર, હોવે વિવિધ દુઃખ ॥ ૩ ॥
 સુરમય આત્મ હુ સદા, જયજય આત્મદેવ ॥
 અનંતશક્તિ સ્વામી તુ, તુહિ દેવાધિદેવ ॥ ૪ ॥

એમ ત્રણ વાર ચાર વાર ઠે વિશેષવાર મુખેથી ઉચ્ચાર
 કરી તેનો અર્થ ચિતવ્યો તમારી વૃત્તિમા ફેરફાર થશે
 અને તમે જાણો અતરંગમા નવીન શાંતિ અનુભવતા હશે
 એમ દેખાશે

ઉપરના વચનના ભાવમા જેટલો કાળ સંકટપ રહિત
 શાંત ગ્રહેવાય તેટલો કાળ રહેવું, પછી વૃત્તિની વ્યગ્રતા થતા
 પ્રાણાયામ પાંચ માત્ર મિનિટ કરવા તે પછી નિઃસંકટપાવ
 સ્થામા યથાશક્તિ પ્રવેશ કરવો જે નિઃસંકટપ અવસ્થા
 પૂર્વે નિદ્રા થવી અત્યંત કઠીન લાસતી હતી તે હવે આ
 પ્રકારે નિત્યભાવના કરતા કંઈક અશભા મળાતી હોય એમ
 અનુભવ થશે

અનંત જન્મેથી પોતાને જાહિરાત્મભાવ જેને દૃઢ
 થયો છે એવા સાધકને માસ વા બે માસના અભ્યાસથી
 જાહિરાત્મભાવનું વિસ્મગ્ન થઈ અતરાત્મભાવ અખડ બાંધત
 રહે એ જાનવું અશક્ય છે અનંત ભવના અધ્યાસથી દૃઢ
 થઈ ગયેલા જાહિરાત્મભાવના મસ્કારો અતરાત્મભાવની
 ભાવના કરતા છતાં પણ તેના હૃદયમા રહી રહીને સ્પુરે છે

કરવા ઉદ્યોગી થવું ઘટે છે અભ્યાસ અને તેની પુષ્ટિ કરનાર
 ચૈરાગ્ય વડે મનનો જય કરવો લેશ પણ કઠિન નથી શું
 તમારા હૃદયમા પાછો બહિરાત્મભાવ (સ્વાસારભાવ) સ્પુર્યો
 છે ? વિકારોનો હૃદયમા પ્રવેશ થયેલો અનુભવાય છે ?
 ચિંતા અને ભય વડે પાછા તમે વ્યાકુળ થયા છો ? કંઈ
 હરકત નથી પુન સાવધાન થાઓ, નેત્ર મીચો અને પુન
 આત્મભાવના કરો તમે જાણો જ છો કે એકના એકજ
 વિચારને પુન પુન મગજમા મનન કર્યાથી તે વિચારોના
 સંસ્કાર દૃઢ થતા જાય છે અને તે આત્મ વિચારથી ભિન્ન પ્રકારના
 વિચારોના સંસ્કાર દુર્બળ થતા જઈ પરિણામે નિર્મૂળ થઈ
 જાય છે આથી પરમાત્મસુખની ઇચ્છાના વિચારોને પુન પુન
 મનમા સ્પુરાવ્યા કરવા અને વિરોધી વિચાર સ્પુરે કે તેના
 પ્રતિ અલક્ષ કરી આપણો ઇચ્છેલો અનુકૂળ વિચાર સ્ફુરાવવો
 અને તેમા વૃત્તિને જોડવી, મનથી તેમા વૃત્તિ ન જોડાય તો
 આપણો પરમાત્મ વિચાર મોઢેથી બોલવો એક વાર, દશ વાર,
 સો વાર, હજાર વાર બોલવો વા મોડહ એટલે જ્ઞાન, જ્ઞાન
 અને ચારિત્ર શુભમય શરીરમા રહેલો આત્મા તે જ હું પરમાત્મા
 છું, અન્ય હું નથી એમ સોડહ પદનો ઝંકાર પૂર્વક સુખર્થી
 જાપ કરવો, અને અર્થ ચિંતવતા જવું, એટલે ચિંતવૃત્તિ
 અન્યત્ર જતી અટકશે, તમારું મન વિચારના કુદકા મારતું
 તમને લાગે તો મોડહનો મોટા સ્વરથી જાપ ચલાવવો મનહું
 કદી આમતેમ કુદે તો છો કુદે તમારે તેના સામું ન જોતા
 જપની મેલદ્રેન પુરપાટ છોડી મૂકવી પ્રિય બધું આવે
 આગ્રહ થોડો મામ જાગી રાખશે તો પછી ચિંતવૃત્તિના
 માયામા ગજ ઘાટ્યો છે કે તે તમારે તાબે નહીં થાય ? પ્રિય

કરવા ઉઘોગી થઈ પડે છે અભ્યાસ અને તેની પ્રુઠિ કરનાર
 સૈરામ્ય વડે મનનો જય કરવો લેશ પણ કઠિન નથી શું
 તમારા હૃદયમાં પાછો બહિરાત્મભાવ (સ સારભાવ) સ્પુર્યો
 છે ? વિકારોનો હૃદયમાં પ્રવેશ થયેલો અનુભવાય છે ?
 ચિંતા અને ભય વડે પાછા તમે બ્યાકુલ થયા છો ? કંઈ
 હરકત નથી પુન સાવધાન થાઓ, નેત્ર મીચો અને પુન
 આત્મભાવના કરો તમે જાણો જ છો કે એકના એકજ
 વિચારને પુન પુન મગજમાં મનન કર્યાથી તે વિચારોના
 સ સ્કાર દંઢ થતા જાય છે અને તે આત્મ વિચારથી ભિન્ન પ્રકારના
 વિચારોના સ સ્કાર દુર્બળ થતા જઈ પરિણામે નિર્મૂળ થઈ
 જાય છે આથી પરમાત્મમુખની ઇચ્છાના વિચારોને પુન પુન
 મનમાં સ્પુરાવ્યા કરવા અને વિરોધી વિચાર સ્પુરે કે તેના
 પ્રતિ અલક્ષ કરી આપણો ઇચ્છેલો અનુકૂળ વિચાર સ્ફુરાવવો
 અને તેમાં વૃત્તિને જોડવી, મનથી તેમાં વૃત્તિ ન જોડાય તો
 આપણો પરમાત્મ વિચાર મોઢથી જોલવો એક વાર, દશ વાર,
 સો વાર, હજાર વાર જોલવો વા નોડહ એટલે જ્ઞાન, જ્ઞાન
 અને ચારિત્ર શુભમય ગંગીમાં વહેલો આત્મા તે જ હું પરમાત્મા
 હું, અન્ય હું નથી એમ નોડહ પદનો ઝંકાર પૂર્વક મુખથી
 જાપ કરવો, અને અર્થ ચિંતવતા જવું, એટલે ચિંતવૃત્તિ
 અન્યત્ર જતી અટકશે, તમારું મન વિચારના કુફા મારતું
 તમને લાગે તો નોડહનો મોટા મ્વરથી જાપ ચલાવવો મનહું
 કહી આમતેમ કહે તો છો કહે તમારે તેના સામું ન જોતા
 જપની મેલદ્રેન પુરપાટ છોડી મૂકવી પ્રિય બધું ! આવો
 બામહ યોદો મામ જાગી રાખજો તો પછી ચિંતવૃત્તિના
 માથામાં ગજ ઘાડ્યો છે કે તે તમારે તાબે નહીં થાય ? પ્રિય

તમને અપૂર્વ શાન્તિ તથા સુખનું ભાન થશે તે શાન્તિ અને સુખ આત્માનુભવી જીવોજ પામી શકે છે

તમે આત્મ તરફ લક્ષ રાખી જનસગને અધિક ન સેવજો, કહ્યું છે કે —

હોયત મન તન ચપલતા, જનકે સગ નિમિત્ત,
જન સગી હોયે નહિ, તાતે મુનિ જગમિત્ત ॥ ૧ ॥

સહવિવેકી વાચકો, આ શિક્ષા ધ્યાનમાં રાખી આત્મધ્યાનમાં પરાયણ થજો, તમે એકાત જગ્યામાં સ્થિર થઈ તમારા આત્મસ્વરૂપના વિચારમાં તત્પર રહેજો અને જગલમાં વા શૂન્ય નિર્જનપ્રદેશમાં વિધિપૂર્વક બેસી દશ દિશામાં ભટકતા મનને તમારા લક્ષ્યસ્થાનમાં જ બંદ કરજો એટલે પોતાનાથી બે હાથને છેટે કાઢી પદાર્થ મૂકી વિકલ્પ સંકલ્પ કયાં વિના સ્થિર ચક્ષુથી જોઈ રહેજો, અને સ્થિર ચિત્ત એક કલાક પછી ત રહે ત્યાંસુધી અભ્યાસ કરજો અને ત્યારે બાહ્યપ્રદેશમાં ચિત્ત એક ઠેકાણે બધાઈ બંધ છે એમ નહીં થયું કે પછી તમે નાભિ, નાભાગ્ર, હૃદયના અગ્ર ભાગ, કુમધ્ય ભાગ ઉપર ચિત્તવૃત્તિ એકાગ્ર કરવા ત્યાં લક્ષ રાખજો

ઉતાવળ કર્યો નહિ હળવે હળવે તમે તે કાર્યમાં પ્રવર્તજો ધૈર્યથી નાભિ નાસાગ્રના ધ્યાનના પ્રત્યેક ક્રમને રૂઢી રીતે સાધજો, જે સાધકો પાયાને પાકો કરે છે અને તેને પાકો કરવામાં જતા યમયથી 'આકુળ વ્યાકુળ' થતા નથી 'તેઓ સુહૃદ ચિત્તભાવને અલ્પ સમયમાં જુએ

ખાદ્ય ત્રાટક આકાશમા કરતા ન ફાવે તો પ્રભુની મૂર્તિ સામુ એકી નજરથી દેખી ચિત્તવૃત્તિ રાખજો પ્રભુની એટલે તીર્થ કરની મૂર્તિના સામુ જોઈ ત્રાટક કરવાથી અનેક ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે પણ યાદ રાખવું કે બધા કાઈ હોય નહી ત્યા આ પ્રમાણે મૂર્તિના સામુ જોઈ પ્રભુ સ્વરૂપ મૂર્તિને ધાગી એકી નજરે હાલ્યા આલ્યા વિના જોઈ ગહેવું પ્રભુની એટલે તીર્થ કરની કાઈ પણ નાની વા મોટી છબીના ઉપર પણ વૃત્તિ ચિત્તર થવા ત્રાટક કરવો, અને પરમાત્માના ગુણોનું સ્મરણ કવવું ત્યારે શુ તમે મૂર્તિને પણ માનનારા છો ? હા અવશ્યજ પરમાત્મા-તીર્થ કરના સ્વરૂપનો ખોધ થવા મૂર્તિપૂજા એક દ્વાર છે અને તેથી તે દ્વાર રૂપ નથી પણ ગુણ રૂપ છે, જેઓ મૂર્તિપૂજાનું ખડન કરે છે તેઓ આત્મોન્નતિના શિખર ઉપર જવાના નીચેના પગથિયાને તોડી નાખી અત્પ સામર્થ્યવાળા મનુષ્યોને શિખર ઉપર આવવાના સમ્ભવોનો નાશ કરી નાખે છે આશ્ચર્ય જેવું એ છે કે-મૂર્તિપૂજાનું ખડન કરનારા પોતેજ નિરાકાર પરમાત્માનું ધ્યાન ચિતવન કરી શકવા સમર્થ હોતા નથી, જો તેઓ પ્રમાણિકપણે પોતાનું અત કરણ તપાસી જુઓ તો તેમને અપદ્ધ બાન થયા વિના રહે તેમ નથી, કે તેમની વૃત્તિ ધ્યાનકાળે નિરાકાર પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે લગાર પણ સળ પવાળી થયેલી હોતી નથી તેઓ ધ્યાન કરે છે ત્યારે તેઓના અત કરણમા જે સ્પષ્ટ વિકલ્પના તોફાનો ચાલતા હોય છે તે જ દર્શાવી આપે છે કે ધ્યાનના ક્રમથી ધ્યાનનો ક્રમ સિદ્ધ કર્યા વિના એકદમ નિરાકારનું ધ્યાન કરવાનો કુદરો માગવાથી તેઓની મેલી ટટવા

મૂઠવાથીજ પેટ ભરાય છે જેમ આત્મશ્રદ્ધા અધિક તેમ અધિક વિજય અને અધિક અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું જાય છે

હું સર્વ કરવાને સમર્થ છું, એ પ્રકારની આત્મ-શ્રદ્ધાને પ્રત્યેક ક્ષણે જાગ્રત રાખીને તમે તમારા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરો. તમે તમારા અભ્યાસમાં ખતથી ઉદ્ધમ કરો ઉદ્ધમથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે આપણે મનુષ્યનો અવતાર પામ્યા છીએ તે પણ શુભ ઉદ્ધમથી પામ્યા છીએ અને દેવલોકમાં જઈશું તે પણ શુભ ઉદ્ધમથીજ સમજવું પુણ્ય અને પાપ પણ શુભ વા અશુભ ઉદ્યોગનાજ ફળ છે

ઉદ્ધમેન હિ સિદ્ધ્યતિ, કાર્યાણિ-ઉદ્ધમથીજ સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થાય છે, તમે ઉદ્ધમ સેવતા સેવતા વચ્ચમાં થાકી જઈને કાર્ય પડતું મૂક્યો તો તેમાં તમારા પ્રયત્નનો જ દોષ છે માટે હું કરીશ કરીશ ને કરીશ એ પ્રકારની આત્મશ્રદ્ધા ધારણ કરી જાણેલું કટિ કસીને આચારમાં મૂકે તરવાતું ન જાણનાર મનુષ્ય નદીમાં કે તળાવમાં પ્રવેશતા ડરે છે, ત્યારે તેના મિત્રો જેમ તેને જળાત્કારથી નદીમાં ઘસડી જઈ પછી અદર છોડી દે છે અને હાથ હલાવવાની તેને ફરજ પાડી ક્રમે ક્રમે તરતા શીખવે છે, તેમ આત્મસ્વરૂપની ઋકિત સ્પષ્ટ કરતા ડરતી તમારી વૃત્તિને જળાત્કારથી તેમાં ઘસડી જાઓ અને આત્મશ્રદ્ધા પ્રગટાવી તેને ક્રિયા કરવાની ફરજ પાડે આ કાર્યમાં તમને પ્રીતિ હશે પણ અશ્રદ્ધાથી એટલે તે મારાથી કેમ થાય તેમ જાણી અટક્યા હશે

ચાર પ્રયત્નથી તેમને

તો આપોઆપ અનુભવજ્ઞાને આત્મા જણાશે તમને પરમે-
શ્વર તમારી પાસે છતાં-તમારા હૃદયમાં છતાં મનુષ્યગતિમાં
જણાવવાનો સભવ છતાં તમને જોવાની ગરજ નથી, જોવાની
નવરાશ નથી, તો તમારા આત્માને તમે દેખી શકવાના નથી
અને તમે તે આત્મામાં રહેલું અનન્ત સુખ લોગવી શકવાના
નથી નકકી એ ખરી વાત માનજો ગગા નદી ઉત્તરમાં છે,
ગગા ગ ગા એમ કરો છો અને દક્ષિણ દિશા તરફ ધર્યા
જાઓ છો, તો શી રીતે ગગા નદી દેખશો બાઈ સમજો,
સમજો તમારી ભૂલ તમારી મેળે સમજી દૂર ઠરો અન્ય ઠાઈ
કહેવા આવશે નહિ ખાવા પીવાની, હરવા કરવાની મિનાદિને
હળવા મળવાની, બ્યવહારના અમખ્ય કામો ઠરવાની, તમને
નવરાશ મળે છે, નાટકો ચેટકો જોવાની અને રમત ગમત
કરવાની તમને નવરાશ મળે છે, અને હૃદયમાં આત્મરૂપ
પરમાત્માને શોધવાની, જોવાની તમને નવરાશ મળતી
નથી બહુ સારૂ બહાર રૂંધાં કરો, મોજશોખ મારો, બહાર
સુખ શોધ્યા કરો, ચિન્તામણિ રત્નની ઉપેક્ષા ઠર્યાં કરો,
અને ધૂમાડાના બામકા બસો બસીને બહુ કમાણી કરી ત્યો
આખરે તમારી પેટી ખાલી ખ થયે છતે અને દરિદ્રતાનું
દુખ જણાયે છતે મનમંદિરમાં આત્માના દર્શન કરવા
પધારજો

દેહ દેવળમાં અસખ્યપ્રદેશી દેવ વસે છે, એવું તમે
શ્રદ્ધાપૂર્વક માનો છો તેની ખાતરી શી ? જો તમે માનતાજ
હો કે શરીરમાં પરમાત્મા છે તો ત્યાં તમે તેને શોધો.
પણ તમે ત્યાં નથી શોધતા એ શું દર્શાવે છે ? એજ કે

ખરેખર સુખ અતરમા છે, બાહ્ય પદાર્થમા સુખ નથી શાંતિ ખરેખર આત્મામા જ છે, બાહ્યમા નથી, જ્ઞાનવાન આત્મા સુખને પોતાનામા શોધે છે ત્યારે અજ્ઞાની સુખને જગતના દૃશ્ય પદાર્થમા શોધે છે

યાદ રાખો, કે સુખ આત્મામા છે, આત્મામાથી જ તે સુખને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન સેવવો એ કદી પણ નિષ્ફલ ન જાય એવો અમોઘ ઉપાય છે

સુઝ સુખસાધકો ! સમજો, કે હોજમા અથવા ટાકીમા બહારથી આણીને ભરેલું જળ થોડા દિવસમા ખાલી થઈ જાય છે, પરંતુ પાતાળ કોડીને કૂવામા કાઢેલું પાણી સદા અખૂટ રહે છે, લાગત તે પાણીને પાચ પાચ કોમ વડે કાઢવામા આવે તો પણ તે ખૂટતું નથી, આ શું વાત તમારા સમજવામા નથી સમજો છો તો પણ તે પ્રમાણે વર્તાતું નથી આ શું એાછી બેઠકારક વાત છે

આત્મા એ પાતાળી કૂવો છે, અને તેમાથી સુખ રૂપ જળ પ્રાપ્ત કરવાને જેઓ આતર પ્રયત્ન સેવે છે તેમને અનંત સુખ મળે છે આત્માનું સત્ય સુખ કદાપિ નષ્ટ થવાનું નથી

આ કથનનું તાત્પર્ય શું છે ? એજ કે આત્માસ્વરૂપ પ્રતિ અભિમુખતા સાધવી-આત્મસ્વરૂપમા સદગત થવું, વૃત્તિની એકાગ્રતા પૂર્વક આત્મધ્યાન કરવું, એ સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નોમા શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન છે. એ સિદ્ધાંત સત્ય ભાસતો હોય તો એ સિદ્ધાંત સ્વીકારો, અન્ધશ્રદ્ધાથી સ્વીકારતા નહીં.

શાંતિ, સુખ મળશે, અને તમારો આત્મા નવીનો, કર્મથી મક્કીન થશે મહી આનુ મહુ 'મનન' કરજો અને પ્રત્યેક ક્ષણે આ પ્રમાણે વર્તવાની ટેવ પાડવાથી તમારો આત્મા સહેજે હિતમ ગુણવાળો થશે અને તમે મોક્ષસુખ મગટાવશો, એમ તમને વિશ્વાસ આવશે.

તમે હુ ખી છો તો તેમાં અન્ય કંઈના જરા પણ દોષ નથી તમે પોતેજ તેવા હુ ખના વિચારો સેવી તમારી મેળેજ હુ ખ પેદા થયું છે, કારણ કે 'વિચાર સર્વ' શક્તિમાન છે અનેક પ્રકારના સારા ખૂરા વિચારના વિભાગને-કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા, અને શુકલલેશ્યા એમ છ લેશ્યા તરીકે શ્રી સર્વજ્ઞ ત્રીથંકર ભગવાન કહે છે, અને તે વિચારથીજ પુણ્યપાપ બધાયું છે, અને બધાય છે પ્રિય સાધકો! સમજો, કે પ્રસન્નચદ્રરાજવિં કે જે દીક્ષા અંગીકાર કરી વીરપ્રભુના સમયમાં કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા, તેમના મનમાં પ્રસંગવશાત્ અન્યજનના શબ્દ શ્રવણથી ખગળ વિચાર આવ્યો અને જેમ જેમ તે અન્ય પ્રાણીઓને નાશ કરવાના પાપી વિચાર કરવા માડ્યા, કે તુરતજ તેઓ પ્રથમ નરક આદિ સાતે નરકના દળિયા ઉપાર્જન કરવા લાગ્યા આ પ્રસંગે વીરપ્રભુને એલિંક રાજાએ પૂછ્યું કે પ્રસન્નચદ્ર મરે તો ક્યાં જાય ? ત્યારે શ્રી વીરપ્રભુએ પહુલી નરક, બીજી નરક, ચાપત્ત ! સાતમી નરક બતાવી પ્રસન્નચદ્ર-રાજવિં લકાઈના વિચારમાંથી સારા વિચારોની સાવનામાં ત્યડ્યા એટલે તેમને 'નરકગતિ ચોગ્ય' બાધેલા

યથે તેમ અત્ર સમજવું, કે પાપના વિચારો, સેવશો, તો
 પાપી બનેા તેમા અન્યનો ચો દોષ ? પુણ્યના વિચારો
 સેવો તો પુણ્યશાલી બનેા, નરકગતિ ચોગ્ય સેવ્યાના વિચારો
 સેવો તો નરકમા જાઓ તેમા બીજાનો ચો દોષ ? તમારી
 ત્રેળેજ પોતે વિચારો સેવ્યા છે માટે તેના અનુસાર ક્ષણ
 ભોગવવાજ પડશે, તેમા શુ આશ્ચર્ય ? જ્ઞાનતુ આચ્છાદન
 કરે તેને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે જ્ઞાન છે તે હીપક સમાન
 છે જ્ઞાન પચ પ્રકાર છે, મતિજ્ઞાન, યુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન,
 મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન, એ જ્ઞાનતુ આચ્છાદન,
 જ્ઞાનીની નિંદા કરવાથી યાંય છે જ્ઞાનીના ઉપર કલક
 ચઠાવવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે, આત્મજ્ઞાન આપ્યું
 હોય એવા શુદ્ધ મહારાજના ઉપર દ્વેષ કરવાથી, વા તેમનો
 અવિનય કરવાથી, તેમના ઉપર ક્રોધ કરવાથી, તેમની
 બદબોઈ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે, વા તેવા
 આત્મજ્ઞાની શુદ્ધ પાયેથી જ્ઞાન લઈ બીજાની પાને હું બણ્યો
 શુ એમ કહેવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે અને બણેલું
 જ્ઞાન ક્ષણભૂત થતું નથી, જ્ઞાનીની નિંદા કરનાર, ઉત્સુક
 ભાષણ કરનાર, જ્ઞાનીનો અવિનય કરનાર, મનુષ્ય
 જ્ઞાનાવરણીયકર્મ સમુપાર્જન કરે છે, વળી જ્ઞાનીને
 એમ કહે કે એને તો એક અક્ષરે પણ આપકતો નથી વા
 તેનામા અમુક પ્રકારના દોષો છે, તેણે તો અમુક કામ કંથુ
 હતું તેના સંસાર તો ખરો છે એમ બીજાની આગેજ
 કહી જ્ઞાનીની હેલેના નિંદા કરે છે, તે જ્ઞાનાવરણીયકર્મ
 ઉપાર્જન કરી મુદ્ધ અજ્ઞાની બને છે આત્મામા રહેલું

કહ્યું કે વાઘની પેઠે તમે તાડુકો કરો છો, અને સામા પાચ પચાસ ગાંજોના ગોળા છોડો છો, તેમા કેળી હાંનિ થઈ, એ તમારા લક્ષમા આવે છે ? મિત્રના ઉપર દેષ, કરવાથી તથા મિત્રના ઉપર અદેખાઈના વિચારોથી ખરી રીતે નેતા કેવું બગડે છે, તે હવે તમને, સ્પષ્ટ જણાય છે, પાચ દશ જણા લેગા થઈ નકામા વાતોના તડાકા મારી આડાઅવળા મનમા આવે તેવા કુવિચારો કરો છો, તેમા કેવું બગડે છે ? સમજો કે તેમા તમારું બગડે છે, માલ વિનાના ગંપાટો ઠોકવાથી હગધડા વિનાનું અગડબગડ લક્ષવાથી તમારું જ બગડે છે, અને તમેજ હુ ખી થાઓ છો, એમ નકકી સમજજો, લીબડાનું ગાંડ વાળી લી બોળીજ પામવાના, આખોની આશા રાખશે નહીં આ કથન આરસી જેવું તમને સ્પષ્ટ ભાસ્યા વિના રહેશે નહીં

અને એજ ઉપરથી વિચારતા માણુમ પડશે કે જાગૃત આવરથાના સર્વકાળમા શુદ્ધ વિચાર કરવાની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે, આત્મધર્મના વિચારમા નિરંતર નિમગ્ન રહેવાથી કેવા લાભ થવાનો સ્ખલવ છે ? સારા શુભોને ધારણ કરવાથી સર્વમા આત્મખુદિ ધારણ કરવાથી અને કોઈ જીવના અતઃકચ્છને નહિ હુ ખવવાથી, ધ્યાનનો ઉપદેશ દેવાથી, અભયદાન, સુપાત્રદાનનું અર્પણ કરવાથી, ક્ષમા, નિર્દોષતા, પ્રહયર્થ, વિવેક, કષ્ટજ્વાલિને સેવી નિરંતર મનની સ્વસ્થતા રક્ષવાથી કેવા દૈવી સુખો મળવાનો તમને સંભવ છે ? એ સર્વ તમને હવે સ્પષ્ટ સમજાશે, અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સાધુ એ પચપરમેષ્ઠીપદ જવકર

તથા સત્તામા રહેલા અશુભ 'કર્મ'દલિકને' દ્રવ્ય પાપ કહે છે, અને તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાર્ત્ત, ભાવ, યોગે ઉદયમા આવી અશાતા વેદનીય રૂપ અશુભ કૃણ દેખાડે છે તેને ભાવપાપ કહે છે વળી પુણ્ય અને પાપની ચતુર્ભંગી ઉત્પત્ત થાય છે તે દર્શાવે છે ૧ પુણ્યાનુબધી પુણ્ય ૨ પુણ્યાનુબધી પાપ, ૩ પાપાનુબધી પુણ્ય ૪ પાપાનુબધી પાપ

૧ પુણ્યાનુબધી પુણ્ય-જે પુણ્યના ફળીયા ભોગવતાં તે પુણ્યના યોગે શુભ મનવચનને કાયાના યોગે કરી આત્મા પાછુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરે તેને પુણ્યાનુબધી પુણ્ય કહે છે જેમ કુમારપાળરાજ, ધન્ના શાલીભદ્ર, સીતાસતી, સપ્રતિરાજ, વગેરેના કષ્ટાત ભણુવા તેમ હાલ પશુ જે મોટા ગૃહસ્થ, ખાનદાન, નગર શેઠના પુત્ર-વગેરે પૂર્વ જન્મના પુણ્યયોગે શાતા ભોળાવે છે, અને જે શુદ્ધ ધર્મની શ્રદ્ધા પામી પાછા શુભ કાર્ય કરે છે, તેઓ પુણ્ય બાધે છે માટે તે પુણ્યાનુબધી પુણ્ય જાણવું જેઓ દીક્ષા અંગીકાર કરે છે તેમને પશુ પુણ્યનુબધીપુણ્ય સ્થભયોગે જાધાય છે અને શાસ્ત્રમા પશુ કહ્યું છે કે મહાપુણ્યની સામગ્રીયોગે મનુષ્ય જન્મની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમા પશુ મહાપુણ્યવત હોય તે સત્યધર્મ શ્રવણ કરી શકે છે અને તેમા પશુ મહા પુણ્ય હોય તો સત્ય ધર્મની શ્રદ્ધા થાય છે, અને તેના કરતાં પશુ મહાપુણ્ય જેને હોય તે વિરતિપણુ અંગીકાર કરે છે અને સર્વ કરતાં અનંત પુણ્યની રાશિ 'લેગી થઈ હોય તો ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું ઉદયમા આવે છે' અને તેના કરતાં પશુ અનંત પુણ્ય રાશિની સામગ્રી સંપ્રાપ્ત થઈ હોય તો ભાવચારિત્ર ઉદયમા આવે છે

કરતા તે નહિ નીકળી શકે તો તેને કાપીને પણ બહાર કાઢવામાં આવે છે, કોઈ જીવ અથ જન્મે છે, કોઈ જીવ બહાર જન્મે છે, તે સર્વ, કર્મનો વિષાક છે, કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી, અશુભ કર્મનો ઉદય થતા રામચદ્રજીને વનવાસ જવું પડ્યું, અને વળી સીતાને માથે કલકતું આળ ચડ્યું તે પણ અશુભ કર્મના ઉદયથી જાણવું મુંજરાળને અશુભ કર્મનો ઉદય થતા ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવી પડી વળી શુભકર્મનો ઉદય થતા રક તે પણ રાજા બની યજ્ઞ છે, વળી શુભ કર્મનો ઉદય થતા નિર્ધન હોવા છતાં તેને એવી બુદ્ધિ થાય કે આલો આપણે પત્થરની ખાણ ખોદીએ અને તે પત્થરની ખાણ ખોદતા એકદમ રત્ન હાથમાં આવી નાંચ અને તે વેચી કરોડાધિપતિ બને, એ સર્વ બનવું શક્ય છે, એમ નિર્ધન પણ ચિતવતો સામાયિક, પૌષ્ઠ પ્રતિકરણ, સદ્ગુણ વૈયાવૃત્ય, અભયદાન, સુપાત્રદાન મનથી પણ શુભ વિચાર ભાવનાભાવતો વિચરે છે, તે પ્રમાણે વર્તે છે, તેને પુણ્યાનુબધી પાપ કહેવાંય છે, હાલ હું બ લોગવતો હોય, ગરીબ-નિર્ધન હોય પણ તે ધર્મ કરે છે, તેથી પુણ્ય બાંધે છે અને બીજા ભવમાં પુણ્યના ફળ લોગવશે, ઇતિ દ્વિતીયભગમં.

૩ 'માયાનુબધી પુણ્ય જે જીવ હાલ પુણ્યના ઉદયે રાજ્યકલ્પિ લોગવે છે મોટા મોટા વેપાર કરી કરોડો રૂપૈયા ખેંદા કરી મોટા બગલા વાડીઓ બાંધે છે, અને ગાડીમાં બેસી, ધમ્ધમ, ગાડી ચલાવે છે, અને તાનમાં માનમાં તાડીદાડના ખ્યાલા, ગટગટાવે છે, હજારો જીવોને

નથી અને તે કૃણ લોગવણુ પડશે વળી વિચારવું કે કોઈ
 કસાઈ બંધરીને સારો સારો ખોરાક ખવરાવે છે અને તેથી
 તે મસ્તાન બની ગઈ છે પણ સમજવું કે તેનું મસ્તાન
 પાણી થોડા દિવસનું છે, થોડા દિવસમાં કસાઈ, ગળુ રેશી નાખશે.
 નક્કી સમજાવે તેમ કોઈ અધર્મી પાપી ચોરી, બરી કરતો હોય
 અને સુખ લોગવતો હોય પણ સમજવું કે પુણ્યનો ઉદય
 મટતા અને વળી મરતા બંધરીનો જેવા હાલ થયા વિના
 રહેવાના નથી એમ નક્કીસમજાવે અને સમજાવે હૃદયમાં
 ઉતારાવે એવા પાપી જીવો સુખ લોગવી પાપ કરી નરકમાં
 વા તિથિની ગતિમાં જશે ત્યાં બચકર હુ ખો લોગવવા
 પડશે શાસ્ત્રમાં આવા પ્રકારના પુણ્યને પાપાનુબધી પુણ્ય
 કહે છે, એ પાપાનુબધી પુણ્યના લોકતા દ્રશ્યની જીવો, વા
 અભિનય જીવો હોય છે માટે તેવા જીવોના કૃત્યને
 વખાણવા નહિ અને તેવા જીવોના કૃત્યને વખાણવાના
 વિચારથી આત્મા અશુભકર્મ સમુપાર્જન કરી આવતાં
 જન્મમાં હુ ખનો લોકતા બને છે માટે તેનું આચરણ થઈ
 ગયું હોય તો પશ્ચાત્તાપ કરવો સદ્ગુરુ પાસે આલોચના
 લેવી એ ત્રીજા ભગ ઉપર ઘણું વિવેચન કરવા યોગ્ય છે
 પણ અત્ર પ્રસંગોપાત્ત દુકમાં દિગ્દર્શન કર્યું છે ઇતિ
 તૃતીયભગમ્

૪ પાપાનુબધી પાપ—જે પાપના ઉદયથી અશાતા
 વેદનીય લોગવતા છતાં પણ તે ચક્રી પાપ બાધવામાં
 આવે તેને પાપાનુબધી પાપ કહે છે, જેમકે ખરાબ નીચ-
 કુળ-અવતાર તેમાં પણ આવતું પીવાનું મળે નહીં ની

શુદ્ધ ધર્મ મા તન્મય થઈ 'જેવું, જોઈ બેઠિતનું ઉચ્ચ શિખર છે, આવી સંધારણું અનન્ય લક્ષિતેજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પ્રગટાવે છે, અને 'સર્વજ્ઞ પદ આપે છે

વિદ્યા અને જ્ઞાન ક્યારી ઉત્પન્ન થાય છે ? શાઓ સૂત્રો ક્યારી ક્યારી નીકળ્યા ? જ્ઞાનીઓએ શાઓ અને અનેક પ્રકારની તત્ત્વ વિદ્યાઓના વિચારો પ્રગટ કયા મૂલમાંથી કયો ? તે તમે જાણો છો ? તમને કહું છું કે—તે સર્વતુ, મૂળ આત્મા જ છે, આત્મા વિના અન્ય કોઈ વસ્તુ નથી આત્મામાંથી જ દેવલજ્ઞાન દેવલદર્શન અને અનન્ત વીર્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અઘ્ઘાવીશ લગિધઓ પણ આત્મામાંથી જ પ્રગટે છે, અનેક પ્રકારના ચમત્કાર પણ આત્મામાંથી જ પ્રગટે છે મેરૂ પર્વતને ધ્રુજાવે, ધરણીને હલાવે, તારામંડળને અધ પતન કરાવે એવા પ્રકારનું સામર્થ્ય પણ આત્મામાં જ છે, તેમ સાબળાયું વા 'વાચ્યું છે કે ચોવીસમા વીર્ય કર શ્રી વીરપ્રભુને ઇદ્ર મહારાજ મેરૂ પર્વત ઉપર સ્નાન મહોત્સવ કરાવવા લેઈ ગયા, ત્યાં અનેક કળશે 'કરી પ્રભુને સ્નાન કરાવતા ઇન્દ્રના મનમાં વિચાર આવ્યો કે શ્રી વીર પરમાત્મા નાના બાલ છે તે આટલા બધા કળશેનું જળ શી રીતે સહન કરશે ? જોઈ ઇદ્રના મનમાં સશય થતાં તે વિચાર શ્રી વીરપ્રભુએ અવધિજ્ઞાનથી જાણી લીધો અને જમણા યગના અંગુઠા વડે મેરૂ પર્વતને હલાવ્યો, તેથી મેરૂ પર્વત હાલ્યો શિખર પંડિતો એવા થઈ ગયા, આ ઉપાત કાણે કીધો તે ઇદ્રે અવધિજ્ઞાનથી જાણી.

જોઈઓ તોમની સ્તવની

તો પણ શુદ્ધપરમાત્માસ્વરૂપ પ્રગટવાનું નથી ભલે માક્ષાત્
 તીર્થ કર લગવાનું પોતે શુદ્ધ મળે તો પણ તમે પોતે શુદ્ધ
 ઉપદેશનો સ્વીકાર કરોને તે ઉપદેશને આચરણમાં ખરા
 પ્રેમભાવથી નહીં ઉતારો ત્યાં સુધી તમારા મનમાં ભલે તમે
 રાજ થાઓ કે અમે તત્ત્વ પામ્યા, કૃતાર્થ થયા, પણ
 તમે કૃતાર્થ થયા નહીં જરા અતરમા જુઓ તો ખરા,
 તમાગમાં મોહના કેટલા વિકારો ભર્યા છે, અને એ તમને
 શુભ ગીતે કેવી પીડા આપે તમો તે રાગ દેવાદિને પુન
 પુન સેવન કરો છો, તેનાથી નિવત્યો વિના તમો આત્માની
 તરફ વળવાના નથી, તમો રાગ દેવતરફ દૃષ્ટિ આપ્યા વિના
 આત્મભગવાનનું સ્મરણ કરો હું નિરાકાર અરૂપી સાશ્વત
 અનંતજ્ઞાન દર્શનનો અધિષ્ઠાતા છું, માફ સ્વરૂપ અલક્ષ્ય છે,
 નામ રૂપથી હું ન્યારો છું એવી ભાવના ક્ષણે ક્ષણે હરધડીએ
 કરતા રહો, તમારી સુરતા આત્મભગવાનના ખાતા પીતા
 જોલતા ચાલતા ન્હાતા ધોતા રાખ્યા કરો આત્માને વિષે
 કેવી રીતે સુરતા રાખી તે નીચેના પદથી માલમ પડશે

પદ

પસે જિનચરણે ચિત્તલાબોરે મના, પસે અરિહત કે ગુણ
 ગાઓરે મના—પસે૦

ઝડર ભરતકે કારણેરે, ગૌઆ વનમે જાય,
 ચારો ચરે ચિહુવિશે ફિરે, વાકી સુરત વાલુદ્યા-
 માયરે ?

ચાર પાંચ સાહેલીયા રે, દિલ્મિલ પાની જાય,
 તાલી રીયે રાઢ્ઢહ હસે, વાકી સુરત ગગરીયા માયરે ૨

જેમકે-પેટને ભરવા માટે વાછરડાવાળી ગાયો વગડામાં
 ચરવા ભય છે અને તે ગાયો વગડામાં ચારે દિશાએ ફરતી
 જ્યાં ત્યાંથી ધામ ચરે છે, દોડે છે પણ તે ગાયોની અંતર-
 ચિત્તવૃત્તિની સુરતા તો ઘાસખાતા-ચાલતા પાણી પીતા
 પોતાના વાછરડામાજ લાગી રહી છે મારૂ વાછરડું શું કરવું
 હશે તે મારા વિના જૂઓ પાડવું હશે તે જૂખ્યુ થયું હશે
 તે મને સભારવું હશે એ વાછરડાને કેમ હશે એમ ચિન્ત-
 વતી ગાય પોતાની સુરતા વાછરડામાં અન્ય કાંઈ કરતા
 હતા પણ રાખે છે તેમ આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે,
 હે ભગ્ય શ્રેયસાધકો! તમે પણ વ્યવહારના, વેપારના, કુંઠા
 નના, નોકરીના, રાજ્યના, નિશાળના, ખેતીના, મીલના
 વિગેરે હરેક કાંઈ કરતા છતાં પણ તમારી સુરતા તમારા
 શરીરમાં રહેલા જિનસ્પર્શ આત્મામાં રાખો એટલે અનેક
 પ્રકારના વ્યવહારના કાંઈ કરતા છતાં પણ અંતરથી તે
 સર્વકાર્યથી ન્યારા રહી તમે આત્મામાં પુન પુન
 સુરતા સાધો તો તમારા આત્મરૂપ પરમેશ્વર પ્રસન્ન
 થાય, અને સમયે સમયે અનંતસુખના વિલાસી બનેા
 વળી આનંદધનજી મહારાજ આત્માની સાથે કેવી રીતે
 સુરતા સાધવી તેના ઉપર દૃષ્ટાંત આપી જણાવે છે કે
 ચારપાચ સાહેબીયા રે—ચાગ પાચ સરખે સરખી ઉમરની
 જુવાન સાહેલીઓ માથે ગગરીઓ મૂકી માથે પાણી ભરવા
 ભય છે, અને પાણી ભરીને હસતી હસતી પરસ્પર તાળોઓ
 દેતી ચાલે છે, પછી વાતો કરતી ચાલે છે, પણ તેની સુરતાતો
 વાતો કરતા, ચાલતા, હસતા, તાળી દેતા ગાજરમાજ લાગી
 રહી છે રખેને મારી ગાગર પડી ભય એમ ખબર રાખતી

સુરતા લગાડો નહીં તમે કલ્યાણમય બનશો, ‘નાણુ મળશે
 પણ ટાણુ નહીં મળે’ મનુષ્યબવના આયુષ્યની એક ક્ષણ
 પણ અમૂલ્ય છે તેને નકામી ગાળશો નહીં પુનઃ પુનઃ
 આવો મમય મળવાનો નથી નહીં એતો તો ‘ધાત્રી મતિ
 તાત્રી ગતિ’ જેવી મતિ તેવી ગતિ મમલ લેને,
 આકાશમાથી ઉતરીને તમને કોઈ કહેવા આવવાનું નથી,
 ખરા બપોરે શુ દેખી શકાય તેમ નથી, છતાં ઘુઠગાદ
 ન દેખે તેમા સૂર્યનો શો દોષ ? કંઈ જ નહિ મસુદ્ર
 પામવા છતાં કાણો ઘડો ભરાય નહિ, તેમા મસુદ્રનો શો
 દોષ, કંઈ નહિ ઘડાનો જ દોષ ગણાય વળી કહ્યું છે કે—

ગાથા,

પક્ષે વસતમાસે, પક્ષાદ પાવતિ સ્વલ્પણરાદ ॥

જ ન ફરીરે પક્ષ, તા કિં શોસો વસતસ્ત ॥

‘વસત ઋતુ પ્રાપ્ત થયે છતે સકલ વનરાણી પાંદડા
 પામે છે, અને ફેરડા ઉપર પાંદડું નહિ તેમા વસત
 ઋતુનો શો દોષ, કંઈ નહીં’ તેમ અત્ર પણ આ પ્રમાણે
 આત્માનું સ્વરૂપ સાબળી મોક્ષનું સ્વરૂપ માલગી આપણે સર્વ
 સુખના નિધાન એવા આત્મામા ક્ષણે ક્ષણે સુરતા ન રાખીએ
 અને આત્મ સ્વરૂપને બૂલી જઈએ તેમા આપણો જ દોષ છે
 માટે તે દોષને દૂર કરવા આત્મસ્વરૂપને પામવાની ઉત્કટ
 ઇચ્છાવાળા બનો, અને સારમા સાર વસ્તુ, ધનમા ધન, મિત્રમા
 મિત્ર સ્વામીમા સ્વામી, સત્યમા સત્ય, આધારમા આધાર,
 શરણુમા શરણુ આત્માને જ ગણી તેમા તમારા પ્રેમ ભાવથી
 સુરતા લગાડો નકરૂં તમારા જન્મની આર્થિકતા, થશે.

સાધી આત્મશક્તિ પ્રગટાવે, અને નિરજન નિરાકાર અખડાનદના લોકતા બનેા એમ શ્રી આનંદધનજીની હિત શિક્ષા છે વળી તેઓશ્રી જણાવે છે કે -

જેમ કામી પુરુષ, જીવાન સીને દેખી કામી બને છે તેને વારવાર યાદ કરે છે, વારવાર કામના અર્થે તેને મળવા ઇચ્છે છે તેના વિના તે સર્વત્ર શૂન્ય દેખે છે તેના મનમાં ધારેલી સીનાજી વિચારે રમ્યા કરે છે સારમાં માર તે સીને ગણે છે તેના માટે તનમનધન કુરજાન કરે છે ગમે તે ઠેકાણે હોય, ખાતો પીતો હોય, વાતો કરતો હોય, ઠાંધ પણ કામકાજ કરતો હોય તો પણ તે પુરુષની સુરતા કામના વિષયમાં કામીનીના ઉપર જ લાગી રહી હોય છે તેમ તમે પણ સારમાં સાર વસ્તુ આત્માને ગણી, પ્રાપ્તિમાં પ્રાપ્તિ ગણી, આદેયમાં આદેય ગણી તે આત્મામાં સુરતા લગાડો વળી વારવાર આત્મધર્મને સ્મર્યા કરો વળી આત્માથી પુરુષોને હિત શિક્ષા કે આ જગતમાં સર્વ પ્રકારની પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને ક્ષણિક અસત્ય ગણી સત્ય પણ આત્મામાં ધારણ કરો તન મન ધનને પણ આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ અર્થે કુરજાન કરો વારવાર આત્મધર્મના ધ્યાનમાં પ્રવર્ત્યા કરો જેમ તે કામી પુરુષની સુરતા કામીની ઉપર અકરથી લાગી રહેલી હોય છે તેમ તમે પણ આત્મસ્વરૂપ ઉપર હરત કરતા સુરતા રાખ્યા કરો, કામી પુરુષની સીના ઉપર જે સુરતા છે તે સુરતાથી તેને વાસ્તવિક સુખલાભ મળતો નથી, અને સાત ધાતુથી બરપૂર વિષ્ટાની કાચળી જેવી અપવિત્ર એવી સીના ઉપર રાગ કરવો તેથી

તમાની જોશો આવી રીતે સુરતા સાધ્યા વિના કત્યાણુ થવાનું નથી શુકલધ્યાનના પાયામાં સુરતાનો અતર્ભાવ થાય છે ધર્મધ્યાનમાં પણ સુરતાનો અતર્ભાવ થાય છે સાધ્યની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતા સુગતાના, શુભકાણુની અપેક્ષાએ અનેક જીવ આશ્રયી અસખ્યાત લોક પડે છે મર્વમાં આત્મમ્નરૂપની સુરતા સુખનો અવધિ છે આત્મમ્વરૂપમાં સુરતા સાધવાને એક કષ્ટાત કહે છે એક સોની દુકાનમાં બેઠા બેઠા મોનાની વસ્તુઓમાં ઝીણી ઢોરણી કરતો હતો તેની સુરતા એવી તો ત્યાં પરોવાઈ કે ત્યાંથી રાત્રીનું મૈન્ય ગયું તો પણ તેણે જાણ્યું નહિ શું ત્યારે અમે ગૃહસ્થવાસમાં આવું ચિત્ત રાખીએ તો સમારના કાર્યો શી રીતે થાય ? તેના ઉત્તરમાં હું તમને જણાવું છું કે સમારના કાર્યો કરતા પણ તમારો સુરતા આત્મામાં સાધ્યા કરો દેવ પાડશે કે તમને આ કાર્ય સહેલું લાગશે તેમ વળી સાજ, સવાર, રાત્રીમાં આ મહા કાર્ય માટે કેટલોક વખત નિયત કરો, અને તમારું કાર્ય સિદ્ધ થાય તેવા ઉપાયો પ્રતિજ્ઞિ આચારમાં મૂકતા રહો એટલે તમે આ ધર્મધુરને મુખેથી વહન કરી શકશો પ્રયત્નમાં ખરા પ્રેમથી બેઠાઓ પ્રયત્નને સેવ્યા વિના જીવન્મુક્તિ વા સિદ્ધિ પણ મળતું હોય તો સર્વજીવો મુક્ત થાત શ્રી સદ્ગુરુ સાહાય, સાનિધ્ય અથવા કૃપા પણ માધકને કૃપાની પ્રાપ્તિ કરાવવામાં તેના પોતાના પ્રયત્નની અપેક્ષા રાખે છે ઉપદેશના દાનથી અને પુન પુન વિવિધ વચ્ચનોથી શિષ્યમાં ઉત્સાહ ભાવ જાગ્રત કરવો પ્રયત્નની અતિ વિકટતાથી હારી જતા હૃદયને ધૈર્ય સથા શોધનું અર્પણ કરવું, વિગેરે કાર્ય કરવા એજ સદ્ગુરુની

તેના પ્રતિ પણ જેઓ પરમ પ્રેમ દર્શાવતા નથી, પરંતુ તેનું ખરાબ કરવા તત્પર થાય છે તેઓ આત્મધર્મના અદ્ભુત સામર્થ્યને કદી પણ પ્રાપ્ત કરતા નથી

પ્રિય સાધકો! ચરમ જિનેશ્વર શ્રી વીરપ્રભુએ ચક્ર દર્શાવ્યો નાગ જે પોતાને કરડ્યો તેના ઉપર કેવી કર્ણા દર્શાવી હતી? સગમદેવતા ઉપર પણ તેમણે કેવી કર્ણા દર્શાવી હતી? તેમનું આ માત્ર પણ અહિત મનચક્રી ચિત્રાંબુ નહોતું અહો તેમની કેવી કૃપા! કેવો જ્ઞાતૃભાવ! એવી દર્શાવી તેઓશ્રીએ કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું એવી કૈવલ્યજ્ઞાનશક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને આપણે પણ તેમના પગલે ચાલવું જોઈએ વીરપ્રભુના પ્રત્યેક આચરણ જો સમજાય તો તે આપણી આત્મોન્નતિમા હેતુભૂત છે તથા ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ કે જેઓ કમઠ જોગી પાસે ગયા, ત્યાં સમભાવ રાખી સર્પ બળતો હતો, તેને મહામત્ર નવ-કાર સ્વસેવક પાસે સભળાવ્યો અને ધરણેદ્ર બનાવ્યો વળી તેઓશ્રી જ્યારે દીક્ષા અંગીકાર કરી વગડામા વડ હેઠળ કાઉગ્ગધ્યાને રહ્યા હતા તે સમયમા કમઠ યોગીનો જીવ મરીને મેઘમાળી દેવતા તરીકે થયો હતો તે અપધિ-જ્ઞાનથી પાર્શ્વપ્રભુને કાઉસગ્ગધ્યાને જાણી વરભાવથી ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો પ્રભુની નાસિકા સુધી જળ આવે તેટલું મેઘનું જળ વર્ષાવું, તો પણ પાર્શ્વપ્રભુ સમભાવે રહ્યા, જરા માત્ર મન ચક્રી પણ મેઘમાળીનું અહિત ઈચ્છ્યું નહીં તેઓ ધારે તો મેઘમાળી દેવતાને શિક્ષા આપવા સમર્થ, હતા પરંતુ

મોટા મહાત્માઓની દયા. કન

આત્માને સદાકાળની શાંતિ વરી છે, માટે તમારા ઉપર
 પૂર્ણ વૈરભાવ રાખતો હોય તેનું પણ પુરુષ ઇચ્છશે નહીં
 તેનાથી સાવચેતીથી ચાલવું 'એ તો નીતિનો માર્ગ છે
 સર્વનું હિત ઇચ્છે, સર્વ સુખી થાઓ, એજ ભાવના અત-
 કરણ સ્કુરાળ્યા કરશે પ્રાણી માત્ર ઉપર પ્રેમ કરવાથી
 અને તેમનું યથાશક્તિ હિત કરવાથી, તેમને સદુપદેશ દ્વારા
 સમ્યક્માર્ગે ચડાવવાથી તેમનું જેટલું હિત આપણે કરવા
 તત્પર થઈએ છીએ, તેના કરતા તેમ કરવાથી અનતગણુ આપણું
 હિત કટ્યાણુ કરોએ છીએ, તે લક્ષ્યમા રાખીએ, કારણ કે જે
 પ્રમાણુમા તમે અન્ય પ્રાણીઓનું હિત કરવા ઇચ્છો છો
 તેના કરતા વિશેષ પ્રમાણુમા તમારો નિર્મળ આત્મા
 પગ્માત્મા રૂપ થયો હોય તોજ તમારી તેવા પ્રકારની પ્રવૃ-
 ત્તિ થાય, તે વિના થઈ શકે નહીં તે ધ્યાનમા રાખીએ
 તેથી સર્વ પ્રાણી માત્ર ઉપર પ્રેમ, દયા, કૃષ્ણા, સદુપદેશ
 કરવાથી પોતે પોતાનો જ મહાસ્વાર્થ માધીએ છીએ આત્મા-
 નુંજ ઉત્કૃષ્ટપદ આપણે મેળવવા સન્મુખ થયા છીએ એમ
 તમને જરૂર જણાશે આ વચનને અનુભવી જોશો એટલે
 ખાતરી થશે આત્મધર્મના સ્વભાવથી વિરૂદ્ધ સ્વભાવને અનુ-
 સરવાથી આપણે આત્મધર્મથી વધારે દૂર થઈ જઈએ છીએ
 આમ હોવાથી પ્રાણી માત્ર ઉપર પ્રેમ કરવો અને તેમનું
 યથાશક્તિ પ્રતિદિન હિત સાધવા પ્રયત્ન કરવો એજ પોતાનો
 મહાસ્વાર્થ છે અને એજ પરમકલ્યાણનો માર્ગ છે બાળક,
 યુવાન,
 અથવા મિત્રી, સન્યાસી, સ્ત્રી, પુરુષ,
 નિર્ધન, પડિત સગર

ભ્રાતૃભાવ નહિ સાધો, ત્યાં સુધી અધ્યાત્મવિદ્યાનો એકઠો ઠાઠતા પણ તમને નથી આવડ્યો, એ નહીં અવધારને આ ત્રણ વસ્તુઓ સાધવી ઘણી સરળ છે આવા વિશુદ્ધ પ્રેમ, દયા, ને ભ્રાતૃભાવથી ત્રણ ભુવન પણ આધીન થાય છે જ્યાં જાય ત્યાં તેના પ્રતિ સર્વે સાનુકૂળપણે વર્તે છે સિદ્ધ પ્રમુખ હિંસક પશુઓ પણ મહાયોગી પુરુષોના નિવાસપ્રદેશમાં પોતાનો હિંસક સ્વભાવ છોડી દે છે એવો ઉલ્લેખ શાસ્ત્રોમાં છે, અને તે યોગી મહાત્માઓને જોતા માલુમ પડે છે મન, વચન, અને કાયા એ ત્રિયોગથી ભૂત માત્રનું હિંત ઇચ્છનાર પ્રતિ અને ઠાઈતું પણ અહિંત ન સાધનાર પ્રતિ પ્રાણી માત્રની વૈર ભુદ્ધિ છૂટી જાય છે નિર્દોષ-શુદ્ધ પ્રેમથી વર્તન કરે એણે જ વર્તન અધ્યાત્મભળને પુષ્ટિપ્રદ છે તમે પ્રેમથી સતત શુદ્ધાચરણનું અવલંબન કરો શુદ્ધ વિચારને અખડપણે હૃદયમાં જાગ્રત રાખો પ્રાણી માત્ર ઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમ તેમ પેતાના શરીરમાં રહેલા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના ધારક આત્મપ્રભુ ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ રાખવાનો અભ્યાસ કરશો તો એક પણ દોષ થવાનો અભવ આવશે નહિ

આત્મપ્રેમી અમત્ય બોલી ઠાઈને ઠગતો નથી વળી આત્મપ્રભુનો પ્રેમી અન્યથી અપરાધ થતા છતાં પણ તેના ઉપર ક્રોધ કરતો નથી તેમ ઉશ્કેરાતો નથી આત્માનો પ્રેમી અન્યના દોષો દેખતા તેઓની નિંદા કરવા જરા માત્ર હલાવતો નથી. જ્ઞાના એક નાના વિચારને પ્રવેશવા સ્થ નથી જો તમારે બનવું હો. ત્યાગ કરો.

ભાવનાના સ્વસ્કારો ઉત્પન્ન થાય છે જેમ સૂકર-સૂવર પોતાનું મુખ કાઢવ, વિષ્ટામા રાખે છે, અને કવચિત ઉચ્ચ જીએ છે, તેમ દુનિયામા અનેક અજ્ઞાન મનુષ્યોને અન્યોના દોષો દેખવાની તથા અન્યના ખોતરણા કાઢવાની કુટેવ પછી ગઈ હોય છે તેવા મનુષ્યો નિરતર કાળી બાજુને જ જીએ છે, પણ ઉજળી બાજુ એટલે શુણ્ણને કદી દેખતા નથી પરંતુ આમ કરવાથી તેમને પોતાને જ હાનિ થાય છે દોષો અને ખોતરણુ એજ તેમના ચિત્તનનો વિષય થઈ પડતા-ધ્યાનનો વિષય થઈ પડતા મનુષ્ય જેનું ધ્યાન-ચિત્તન કરે છે તેવોજ તે થાય છે એ નિયમાનુસારે પૂર્વોક્ત દોષો તેઓમા કેટલાક વખત પછી પ્રગટ થાય છે ગમે તેવો સદ્ગુણી મનુષ્ય હોય તો પણ તે અન્યના દોષોને દેખે છે અને નિંદામા તત્પર થાય છે, તો તેના સદ્ગુણો એક પછી એક એમ સર્વ નષ્ટ થઈ જાય છે, તેથી ઉલ્લટ ગમે તેવો દોષવાન મનુષ્ય હોય અને બીજાના શુણ્ણ તરફ દ્રષ્ટિ રાખે છે અને કદી કોઈની નિંદા કરતો નથી અને પરમા પરમાણુ જેવડો શુણ્ણ હોય તો પણ પર્વતના મમાન લેખી તેની મુતિ કંઈ છે, તો તેવો પુરૂષ મદ્ગુણી બને છે, માટે દોષ દેખી તમે કોઈની જરા પણ નિંદાને મન, વચન, કાયાથી કરશો નહીં અને એ પ્રમાણે નિંદાનો મર્વથા ત્યાગ કરવાથી તમે અધ્યાત્મજ્ઞાનના અધિકારી થશો, અને તમે સુખેથી આત્મસન્મુખગમન કરશો.

ધનવટેજ બીજાઓનું હિત થાય છે એમ તમે કદી

પ્રદેશે અનંત સુખ અનાદિઅનંતમે જાણે રહ્યું છે તેના પ્રતિ દૃષ્ટિ રાખી તે આત્માનું ધ્યાન કરો, તે આત્માની પ્રાપ્તિ માટે શુદ્ધ વ્યવહારના આચરણુ સેવો, આત્માનો અનુભવ કરો. ટૈનત્યજ્ઞાન ગરજો! અનુભવ તમને પરમાત્માના દર્શન કરાવશે નિશ્ચય કરાવશે વળી તમને અનુભવ મિત્ર, પરમાનંદની વાનગી ગળાડશે માટે આત્માના શુદ્ધ વિચારરૂપ ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનને સેવો ખાત્રીથી સમજાવે છે તમે અનંત સુખના મહોદધિ જનશે.

તમને શુદ્ધ વિચાર કે જે ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન રૂપ છે તે એવો કઠીન હાગે કે ? અને શુદ્ધાચારણુ આચરણુ દુષ્કર હાગે છે ? શા માટે ફેાકટ બીજો છે ? જે સરલ માર્ગ છે તેને જ્ઞાતિયો કઠિન શા માટે સમજે છે ? આત્મારૂપ મિહ બનીને અણકર્મરૂપ સસલાથી બીતા તમને શરમ નથી આવતી ? લજ્જા પામે કેમ છે નિર્બળ મનન બની જાયો છે સ્થિર થાયો ! ! ધૈર્ય અવલભો ! ! પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારો પોતાના આત્મસ્વરૂપના વિચાર તરફ વળવું એ તો સ્વાભાવીક સરલ માર્ગ છે આત્મા શિવાય પરભાવ સંબધી અશુદ્ધ વિચાર કરવા એ તો અયોગ્ય છે જેમ અગ્નિમા ઉષ્ણતાનો સ્વાભાવિક શુષ્ક છે જળમા શીતતાનો સ્વાભાવિક શુષ્ક છે, તેમ અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યમય પોતાના આત્માના સ્વરૂપમા ધ્યાન કરવું પોતાના આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમા સ્થિર દૃષ્ટિથી લયલીન થવું તે તમારો સ્વાભાવિક શુદ્ધ ધર્મ છે એના સંબધી મન, મનન, તે સર્વ શુદ્ધ

કાર લેદાયો છે, એવી ધ્યાનરૂપ બન્યોતિ જેને પ્રગટ થઈ
છે, એવો શરીરને વિષે રહેલો ધ્યાનીનો આત્મા, શોભી રહ્યો
છે વળી ધ્યાનીની વિચિત્ર દશા જતાવે છે

શ્લોક --

યા નિશા સકલમૃતગણાના,
ધ્યાનિનો દિનમહોત્સવ સ પપ ।
યત્ર જાગ્રતિ ચ સેઽભિનિવિષ્ટા,
ધ્યાનિનો ભવતિ તત્ર સુપુતિ ॥ ૧ ॥

સકલ પ્રાણી સમૂહને જે રાત્રી છે, તે જ ધ્યાનીઓને
દિવસનો મહોત્સવ છે અને સસારી જીવો જે વેળાએ પર-
ભાવ પરિણુતિમા જાગે છે, તે વેળાએ પરભાવ પરિણુ-
તિમા ધ્યાની મુનિરાજો ઉઘે છે કામાતુર પ્રાણી વિષયની
પ્રાપ્તિ અર્થે અશુદ્ધ વિચાર સેવતો જ્યારે કદથંના પામી
ખિન્ન થાય છે, ત્યારે આત્મધ્યાની પરમાત્મદર્શનની ઇચ્છા
વાળો થયો છતો આત્મધ્યાનમા તૃપ્તિ માનીને તેમાજ
સુખી થયો છતો રાગ-દ્રેષના વિચારોનું સેવન કરતો નથી
આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરનાર કર્મથી બધાતો નથી આત્મ-
ધ્યાની મુનીદ્રને ઇદ્ર, ચદ્ર, નાગેદ્ર અને રાજાની શ્રેણિ, નમસ્કાર
કરે તો પણ આત્મધ્યાની તેથી ખુશી થતો નથી, અને કોઈ
તેનો તિરસ્કાર કરે છે તો પણ તેથી તે નાખુશ થતો નથી
કોઈ કહે છે કે ચદ્રમા અમૃત રહ્યું છે, કોઈ નાગ લોકમા
અમૃત રહ્યું છે એમ કહે છે, કોઈ દ્રુધમા અમૃત રહ્યું છે એમ
માને છે, પણ આત્મજ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે તે સ્થાને અમૃત
નથી ખરૂં અમૃત કે જેની પ્રાપ્તિથી જન્મ, જરાં અને મરણના

માટે હવે સુષો ! સવાલાખ ટકાની કણ જાય છે એક
 ઘડી જેનું મૂલ્ય થાય નહિ, એવી એક ઘડી પણ મનુષ્ય
 અવતારની દુર્લભ છે, માટે તે લેજે લગાડો ! કયા બાહિ
 રમા તમે સુખની વ્રાન્તિથી ભરો છો ? નહીં જાણો કે
 સત્યસુખ જડ-બાહ્યપદાર્થોમા નથી અને એવો વ્રાન્તિથી
 બાહ્ય વસ્તુમા સુખની આશાએ બુદ્ધ્યા, ભવમા બુદ્ધ્યા, અને
 મનુષ્યભવ હાર્યા, જેમ ઝાઝવાના દેખાતા જળથી તૃપ્તા
 ભાગતી નથી, ખારા જળથી જેમ તૃપ્તા ભાગતી નથી તેમ
 બાહ્યવસ્તુઓ કે જે સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ધર, હાટ, હવેલા, ગાડી,
 વાડી, લાડી, તાડી, વિગેરે છે તેમા સુખની આશાથી એવ
 પ્રયત્ન કરે છે, પણ અતે ત્યારે તે વસ્તુઓથી સુખ થતું નથી
 અને તે વસ્તુઓ પોતાની સાથે પરભવમા આવતી નથી એમ
 જાણે છે ત્યારે પોતાની બુદ્ધ સમજે છે પ્રિયસાધકો !
 સાંસારિક પદાર્થોનો અનુભવ કરતા હવે તમને ખરી ખાતરી
 થઈ હશે કે બાહ્ય વસ્તુઓમા સુખ નથી સુખ તો આત્મામા
 ■ માટે હવે તમે સુખ આત્મામા શોધો ધ્યાન દ્વારા આત્મામા
 સુખ શોધતા તમને સત્ય સુખ સપ્રાપ્ત થશે આ વચન ધ્રુવના
 તારાની પેઠે હૃદયમા સ્થિર કરજો અને આત્માની
 સન્મુખ, વળજો પ્રિય બાઈ ! તમને આત્માના
 સ્વરૂપની વાટે વળતા અને આત્મધ્યાનના રસ્તામા
 ચાલતા મિત્રોની મુલાકાત થશે શું મિત્રોની હા મિત્રોની
 મુલાકાત ત્યારે તે મિત્રોના નામ શા છે ? સાલજો ક્રોધ,
 માન, માયા અને લોભ, એ ચારનો ચોકડી કહેવાય છે, તે
 તમારી પાસે આવી તમને રસ્તામાથી પાછા, વાળશે પણ

અનુભવમિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે, અનુભવમિત્રનું મામથ્ય શ્રી આન-
દધનશ્રી મહારાજ વર્ણન કરતા છતાં કહે છે કે —

સ્તવન

ધીરજિનેશ્વર પરમેશ્વર જયો, જગજીવન જિનમૂપ,
અનુભવમિત્તે ચિત્તે દ્વિતકરી, શાસ્ત્રો જાસ સરૂપ
ધીર જિનેશ્વર૦ (૧)

જેહ અગોચર માણસ ઘચનને, જેહ અતીન્દ્રિયરૂપ,
અનુભવમિત્તે વિગતે શક્તિશુ, માણ્યો તાસ મ્યરૂપ
ધીરજિનેશ્વર૦ (૨)

નયનિલેપે જેહ ન જાણીળ, નવિ જિહ્વા પ્રમરે પ્રમાણ,
શુદ્ધસ્વરૂપે ગ્રહ્ય તે વાગ્યવે, કેવલ અનુભવમાણ
ધીરજિનેશ્વર૦ (૩)

બલપ અગોચર અનુપમ અર્થનો, પુણ કહી જાણેરે મેવ,
સદ્ગજ વિશુદ્ધશુ અનુભવનયણ જે, શાસ્ત્ર તે સઘઢારે છેવ
ધીરજિનેશ્વર૦ (૪)

દીસી દેવાડી શાસ્ત્ર સર્વ રહે, ન લહે અગોચર યાત,
કારજ સાધક યાધક રહિત ય, અનુભવમિત્તવિપ્લ્યાત
ધીરજિનેશ્વર૦ (૫)

અહો ચતુરાહ અનુભવમિત્તની, અહો તસ મિત્તપ્રતીત,
અતરજામી સ્વામી સમીપ તે, રાસી મિત્તશુ રીત
ધીરજિનેશ્વર૦ (૬)

અનુભવસંગે રંગે પ્રમુ મીલ્યા, સફલ ફલ્યા સઘી કાજ,
નિજપદ સપદ જે તે અનુભવે, આનંદધન મહારાજ
ધીરજિનેશ્વર૦ (૭)

આધાર્ય પ્રથમ સાલ બન ધ્યાને શ્રી વીરપ્રભુને ઉદેશીને

કરવાનો છે . શબ્દ છે તે પુદ્ગલ પરમાણુઓનો બનેલો સ્કંધરૂપ
 પર્થાય છે તે શબ્દ ત્રણ પ્રકારનો છે, સચિતશબ્દ, અચિત-
 શબ્દ, સચિત અચિત્તમિશ્રશબ્દ એ શબ્દના બીજા પણ ભેદો
 થાય છે તે રૂપી શબ્દને શ્રવણે દ્રિય શ્રવણ કરે છે, અને
 આત્મા તો પુદ્ગલ દ્રવ્યથી ન્યારો છે, તેથી કાનથી પણ
 આત્મા ગ્રાહ્ય થઈ શકે નહીં અને ઇદ્રિયથી પણ જે ગ્રાહ્ય થાય
 નહીં એવા અતીદ્રિય આત્માને કેાણ દેખાડી શકે? કેાની
 મદદથી તે દેખાય ? ત્યારે આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે
 ‘અનુભવમિત્તે વિગતે શક્તિશ્ચ બાજ્યો તાસસ્વરૂપ,’ મતિજ્ઞાન,
 અને અમ્યદ્વ્યુતજ્ઞાન તે ચક્રી અખંડ ઉપયોગપણે કરેલું જે
 આત્મધ્યાન તે ચક્રી થયેલો જે આત્માનો નિશ્ચય, નિર્ધાર-પ્રતીત
 તેને અનુભવજ્ઞાન કહે છે તે અનુભવ જ્ઞાનરૂપ મિત્ર પરમાત્માની
 વાટે વળતા વચ્ચે પૂર્વોક્ત મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનના ઉપ-
 યોગથી ધ્વાન કરતા રમતામા મળ્યો તેણે વિગતે ઠરી એટલે
 હેતુ લક્ષણ પ્રમાણુ ગુણપયાયથી જેવું જેવું આત્મસ્વરૂપ
 હતું તેવું બાજ્યું અને તેથી હું પોતેજ પરમાત્મા છું,
 મારી અદર અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત-
 ચારિત્ર, અનંતવીર્ય ગુણ, આદિઅનંત ગુણભર્યા છે, એવો
 મને તે અનુભવમિત્રે નિશ્ચય કરાવ્યો. એ નિશ્ચય સામાન્ય
 નહીં પણ ચોલમજીકના રગ જેવો કરાવ્યો, સાક્ષાત્ પરમા-
 ત્મારૂપ મારા આત્માને મેં જાણ્યો, જાણ્યો. અહો ! કેટલો
 આનંદ, મારા સર્વ કાર્ય ફળ્યા, અહો અનુભવમિત્ર ! તે
 તો અપૂર્વ મિત્રતાનો હક્ક બતાવ્યો તે સર્વથી અલોકિક
 છે, કેમકે જેના ધર્મમા નયનો પણ પ્રવેશ નથી, એટલે

ઇન્દ્રિય દ્વારા કોઈ પણ ચિન્હ-નિશાન દેખીને જે
 જ્ઞાન થાય તે અનુમાન જાણવું જેમ ધુમાડો દેખીને અ-
 નુમાન થાય છે અમુક ઘરમા અગ્નિ છે વળી પોતે નદીના
 કીકે વસે છે, પોતાના દેશમા વર્ષા થઈ નથી, અને એવામા
 ધમધોધાર નદીમા પાણીનું પૂર આવ્યું દેખીને અનુમાન
 થાય છે અમુક દેશમા મેઘવૃષ્ટિ થઈ છે જો તે દેશમા
 મેઘવૃષ્ટિ થઈ ન હોય તો નદીમા પાણીનું પૂર આવે
 નહીં પ્રત્યક્ષ આજથી પાણીનું પૂર દેખાય છે, માટે અવશ્ય
 તે દેશમા વૃષ્ટિ થઈ છે એવું જે જ્ઞાન થાય છે, તે અનુ-
 માન પ્રમાણથી સમજવું. તેમ હરેક શરીરમા આત્માઓ
 રહેલા છે, તે અનુમાનથી જણાય છે, જેમ ઇન્દ્રિયોથી સુખ
 દુઃખની ચેષ્ટા કરનાર આત્મા શરીરમા છે જ્યાં સુધી
 આત્મા શરીરમા છે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો દ્વારા સુખ-દુઃખની
 ચેષ્ટા થાય છે મૃતક શરીરમા ઇન્દ્રિયો અવવા શરીર દ્વારા
 સુખ-દુઃખની ચેષ્ટા થતી નથી, વા મૃતક શરીરમા પ્રત્યેક
 ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના કામથી રહિત થાય છે તેથી તેમા
 આત્મા નથી જે શરીરમા આત્મા છે, ત્યાં ઇન્દ્રિયો દ્વારા
 તથા શરીર દ્વારા સુખ દુઃખની ચેષ્ટા થાય છે માટે ઇન્દ્રિયો
 તથા શરીરની સુખ-દુઃખાદિ ચેષ્ટાથી શરીરમા આત્માને
 સિદ્ધ કર્યો, માટે તે અનુમાન પ્રમાણ સમજવું તથા
 દેવલોક, નરક, નિગોહ વગેરેના વિચારોને સૂત્ર સિદ્ધાંતથી
 જાણીએ છીએ, તે આગમ પ્રમાણ જાણવું તેમ કોઈ વ-
 સ્તુની ઉપમા આપીને વસ્તુને જાણખાવવી તે ઉપમાન પ્રમાણ
 જાણવું

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ' તો હાલના' વખતમા નથી દેવળજ્ઞાન તથા દેવળદર્શન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ બાલુવા અવધિનાન અને મન' પર્યાવજ્ઞાન દેશ પ્રત્યક્ષ છે હાલ' તો ' અનુમાન, આગમ, ઉપમાન, એ ત્રણ પ્રમાણુ આ ક્ષેત્રમા વર્તતા જીવોને પ્રવર્તે છે આત્માનુ સ્વરૂપ સાક્ષાત્ બાલુવામા દેવળજ્ઞાન રૂપ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ તો નથી બાકીના ત્રણ પ્રમાણુ મતિ-જ્ઞાન અને યતજ્ઞાનાવલગીપણે વર્તે છે અને મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન તો પરોક્ષ પ્રમાણુ છે, માટે તેનાથી આત્માનુ સ્વરૂપ સાક્ષાત્ અનુભવાતુ નથી, પણ મતિજ્ઞાન અને શ્રુત જ્ઞાનથી જન્ય અને દેવળજ્ઞાનનું હેતુ એવું અનુભવજ્ઞાન છે, તેથી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ બામે છે, એવું અનુભવજ્ઞાન બાલુવું નેયાયિકોએ ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહ્યું છે, પણ તે તો પરોક્ષ જ્ઞાન છે ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનનો મતિજ્ઞાનમા તથા શ્રુતજ્ઞાનમા સમાવેશ થાય છે મતિ અને શ્રુતથી આત્માનુ સ્વરૂપ કંઈક બાકી શકાય છે, પણ તે પરોક્ષપણે છે આત્માથી જીવને સાધક અવસ્થામા પણ પ્રત્યક્ષની જેમ આત્મજ્ઞાન કરાવનાર તથા નિશ્ચય, કરાવનાર દેવળજ્ઞાનના સરખું અનુભવજ્ઞાન છે અનુભવજ્ઞાનનો એવો મહા અદ્ભુત પ્રભાવ છે તે અનુ ભવજ્ઞાન બાલે જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય હૃદયમા ઊગ્યો હોય એવું ચોક્કસ રહ્યું છે

નય તથા નિક્ષેપા પણ આત્માનુ પરોક્ષપણે જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધા કરાવી આપનાર છે, માટે તે પ્રત્યક્ષપણે જ જેમ તેમ બાસમાન તથા નિર્ધાર કરાવી આપનાર નય,

સમજવા, કારણ કે સઘળા શાસ્ત્રો આત્માનો અનુભવ થવામાં કારણ છે, અને શુદ્ધ અનુભવજ્ઞાન કાર્ય છે કારણ રૂપ શાસ્ત્રો વાંચ્યા પછી આત્માનું શુદ્ધ અનુભવજ્ઞાન રૂપ કાર્ય પ્રગટ્યુ નહીં તો તે ખેદરૂપ જાણવા જેમ ગાયને ઘાસ ખવરાવવામાં આવે છે, તે દૂધની આશાએ, પણ ઘાસથી દૂધ રૂપ કાર્ય સંકળ ન થયું તો ઘાસ ખવરાવવું તે ખેદને પ્રગટાવે છે, તેમ અત્ર સમજવું માટે અનુભવજ્ઞાન છે તે ઘત સમાન છે જેને શુદ્ધ અનુભવજ્ઞાન પ્રગટ્યુ છે તે સિદ્ધાત્માની પેઠે પ્રત્યક્ષ સુખ ભોગવે છે—

વળી અનુભવજ્ઞાનની સ્તુતિ કૃતા કહે છે કે—

‘ત્રિસિ દેખાડી શાસ્ત્ર સર્વે રહે’ સર્વ શાસ્ત્ર, આત્મરૂપનો રસ્તો દેખાડે છે બંધ પ્રાણીઓ જે તમારે આત્માનો ખપ હોય તો અમુક રસ્તે જાઓ એમ દિગ્દર્શન કરાવી આધાર રહે છે, પણ તે અગોચર વાતને પામી શકતા નથી એટલે સર્વ શાસ્ત્ર પ્રત્યક્ષપણે આત્મસ્વરૂપ જણાવવા તથા દેખાડવા સમર્થ નથી, પણ કાર્યનો એટલે ક્ષાયિકભાવે અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્યનો ઉત્પાદક અને કોઈ પણ પ્રકારની બાધા રહિત અનુભવજ્ઞાન રૂપ મિત્ર જે તે પ્રત્યક્ષપણે જ જેમ તેમ આત્મસ્વરૂપ જણાવવા તથા દેખાડવા સમર્થ છે, અને જગતમાં પ્રસિદ્ધ એવો અનુભવજ્ઞાનરૂપ મિત્ર છે અહો તેની કેવી દક્ષતા ? અહો અનુભવજ્ઞાન રૂપમિત્રની કેવી ચતુરાઈ ? કેવું ડહાપણ ? અને તેની કેવી પ્રતીતિ ? અતરજાતી જે શરીરમાં રહેલો અસ—

‘એટલે,’ અને તેને આગળ કરી આત્મસ્વરૂપના માર્ગે પોતાના નિર્ભય દેશમાં ચાલશે ચાલતા ચાલતા નીચે લખેલી હિતશિક્ષાનું સ્મરણ કરશે

સ્વસ્થ ચિત્તે ચાલતું ત્યા, મોહ ઘાટી મેદવો
ઘાટ અવઘટ ઉતરીને, આત્મસત્તા વેદવી જીવણ ૧

ચિત્તનિજ ઉપયોગમાટી, રાત્રી દિવસ ચાગ્જે,
પામી પ્રેમે દેશ તારો, નિજસ્વરૂપે મ્હારજે જીવણ ૨

સ્વસ્થચિત્તથી એટલે જેટલી પરવસતુ છે તેનાથી ચિત્ત ખેંચીને એક આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જ ચિત્ત સ્થાપીને અપ્રમાદદશાએ ઉપયોગ રાખી સ્વસ્વરૂપ પ્રતિ ક્ષત્રે ક્ષણે સાધકદશાએ જવાનું છે અને હે બળ્યાત્મા ! ચાલતા મોહ રાજાના લગ્નકરની અવઘટધાટી લેદીને જવાનું છે, માટે પોતાના સ્વરૂપમાં લક્ષ્ય રાખી મન વચન અને કાયાના યોગનો વેપાર કંધી નિર્વિઘ્નપદશાને શ્રદ્ધા ચાલજે, એટલે મોહધાટી લેદાઇ જશે હવે એવો મોહનો અવરત ઘાટ ઉતારીને એટલે તેનો પારપામીને શુદ્ધ આત્મમત્તા પોતાની જેવી છે તેની તારે વેદવી વળી શિક્ષા આપતા કહે છે કે પોતાના આત્માના ઉપયોગમાં તુ ચિત્ત રાખજે, કારણ કે ચિત્ત મક્કંટ સમાન છે ઘડીમાં પાતાળમાં તો ઘડીમાં આકાશમાં એવી તેની ચચળ સ્થિતિ છે અગ્નિ કરતા વાયુની તીવ્ર ગતિ છે, વાયુ કરતા વીજળીની અતિવેગવાળી ગતિ છે અને વીજળી કરતા પણ મનની ઘણીજ વેગવાળી ગતિ છે ત્યારે એવા મનને ગી રીતે વશ કરવું ? સી રીતે શુદ્ધિ કરવાથી પોતાના પશ્ચમાં રહે તેના

રૂપ માનતા અનિત્ય થાય, નાશવત થાય અને ત્રિકાલમા એકસ્વરૂપ રહે નહિ માટે આત્મા અનાદિ કાળથી છે એમ સ્વીકારતા કોઈ જાતનો દોષ આવતો નથી, આત્મા અનંત છે, એટલે આત્માનો કદિ અંત નથી, નાશ નથી માટે આત્મા અનાદિ અનંત કહેવાય છે આત્મા પોતાના અમર્ય-પ્રદેશે કરી ત્રણે કાળમા એક સ્વરૂપ છે અનંતકાળ ગયો તો પણ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાથી એક પ્રદેશ પણ ખરો નથી, વર્તમાન કાળે ખરતો નથી, અને ભવિષ્યકાળે એક પ્રદેશ પણ ખરશે નહિ તેમ આત્માના અનંત ગુણો છે, તેમાથી એક ગુણ જૂતકાળે ખરો નથી અને ભવિષ્યકાળે એક ગુણ પણ આત્માનો ખરશે નહિ, માટે આત્મા અક્ષર કહેવાય છે વળી આત્મામા કોઈ પણ જાતનો રૂપી અક્ષર નથી માટે અનક્ષર કહેવાય છે અક્ષરરૂપ જે જ્ઞાન તેથી આત્માની ઝોળખોણ થાય છે, પણ તે રૂપી અક્ષરો અરૂપી એવા આત્મસ્વરૂપમા પ્રવેશ કરી શકતા નથી, માટે કહ્યું છે કે —

પદ

શાન્દિક તાર્કિકપંદિત છાકે, તે પળ ત્યા જઈ થાકે,
શબ્દતીર પળ જ્યા નહીં પહોંચે, શબ્દવેધીના તારે
મયા અનુભવ રંગ મર્જીઠારે, उसकी यात न बचने याती ॥

વળી આત્મા, આકાશની પેઠે અસંગી છે વ્યવહારે જોતા આત્મા ક્ષીર-નીરની પેઠે પુદ્ગલની સાથે પરિણમી રહેા છે, તો પણ નિશ્ચયનયથી જોતા પોતાના સ્વરૂપે સત્તાથી અસંગી છે અને સિદ્ધના જીવો તો સદાકાળ પોતાના

થાય તે સ્ત્રીવેદ એટલે પુરૂષ લોગવવાની ઇચ્છા જેનાથી
 થાય તે નપુસકવેદ એટલે સ્ત્રીપુરૂષ ઉભય લોગવવાની ઇચ્છા
 જેનાથી થાય તે એ ત્રણ પ્રકારના વેદથી પણ રહિત,
 નિશ્ચયનયથી જોતા આત્મા છે, માટે આત્મા અવેદી જાણવો
 વળી સત્તાથી જોતા અરોગી, અછેદી, અજેદી, અકપાઈ,
 અસખાઈ, અલેખી, અશરીરી, અણાહારી, આબ્યાબાધ, અનવગા
 હી અગુરૂલધુપરિણામી, અતી દ્રિય, અપ્રાણી, અયોની, અસ સારી,
 અમર, અબ્યાપી, અનાશ્રિત, અકષ, અવિરૂદ્ધ, અનાસ્રવ,
 અિદ્ધન, આન દધન, અશોકી, લોકલોકશાયક, સત્સ્વરૂપી
 એવો આત્મા જાણવો પણ સંસાર અવસ્થામાં ઠમના
 યોગે મવં ઋદ્ધિ તિરોભાવે રહી છે, તેથી આવિભાવે પોતાની
 શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી વળી જેમ તલમાં તેલ
 બ્યાપીને રહ્યું છે કુલમાં સુગંધ જેમ બ્યાપીને રહી છે,
 શેલડીમાં જેમ રસ બ્યાપીને રહ્યો છે, તેમ આત્મા આ
 દેખાતી કાયામાં અસંખ્યપ્રદેશરૂપ વ્યક્તિથી બ્યાપી રહ્યો છે
 વળી તે આત્માને ચાર પ્રમાણથી તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભા
 વથી જાણે એવી રીતે પદ્મદ્રવ્યમાંથી પોતાના આત્માને
 ઉપાદેય જાણે, અનાદિકાળથી પુરૂષાણ દ્રવ્યના પર્માણરૂપ
 અષ્ટ ઠમ આત્માને લાગ્યા છે, એને તેથી પોતાનું સ્વરૂપ
 ભૂલી ગયો છે, અને તેથી આત્મા રાગ, દેવના યોગે પરભાવ
 રગી તથા પરભાવ મગી થયો છે, તેથી પોતાનું સ્વરૂપ
 ભૂલી ગયો છે પણ કાળલબ્ધિયોગે મદ્ગુરૂ દ્વારા જ્યારે
 જ્ઞાન ગ્રંથુ ત્યારે જાણ્યું કે હું આત્મા એક છું, અને સર્વ
 સંસારભાવથી અરો છું હું આજ સુધી અજ્ઞાનથી પરંવસ્તુમાં

કરવાનો અતર ઉપાય છે હવે તે એક જ આત્મસ્વરૂપમા
સ્થાપન કરેલું મન કેલું થાય છે તે જણાવે છે

આલ વ્યેકપદાર્થે, યદા ન કિંચિદ્વિચિન્તયેદન્યમ્ ।

અનુપનતેન્ધનર્વાદ્વિચ્છેદુપશન્ત સ્યાત્તદાચેત ॥ ૧ ॥

શોકમદ્મદનમત્સરફલહ્રદાગ્રહવિપાર્દ્વરાણિ ।

ક્ષીયન્તે શાન્તહૃદામનુભવ પચાત્ર સાક્ષાત્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — આત્માના શુષ્કપર્યાયનુ અવલંબન કરીને
આત્મારૂપ એક પદાર્થમા સ્થિર થએલું મન જ્યારે અન્ય
પદાર્થોનું ચિતવન નથી કરતું, ત્યારે તે પોતાની મેળે
શાંત થઈ જાય છે જેમ કાષ્ટ વિનાની અગ્નિ પોતાની મેળેજ
જ્વાલવાઈ જાય છે તેમ અત્ર સમજવું

વળી એવી રીતે શાંત મન થતા શોક, અહંકાર, કામ,
મત્સર, કલેશ, કદાચહ, વિષાદ અને વૈર તે પોતાની મેળે
ક્ષય પામે છે જે મહાત્માઓએ આત્મામાજ મનને લાગાવી
ઘણી મહેનતે મનને શાંત કર્યું છે, તેમને સાક્ષાત્ તેનો
અનુભવ વર્તે છે, એમ નક્કી બાણુ વળી તે મન શાંત
થઈ જતા આત્માની કેવી સ્થિતિ થાય છે તે બતાવે છે

શ્લોક —

શાન્તે મનસિ જ્યોતિ, પ્રકાશતે શાન્તમાત્મન સહજમ્ ।

મસ્મીભવત્યવિદ્યા, મોહધ્વાન્ત વિલયમેતિ ॥ ૨ ॥

એવી રીતે મન શાંત થયે છતે આત્માની અનંત
આનંદ, સુખદાયક શાંત જ્યોતિ સહેજે પ્રકાશે છે, અને
અવિદ્યા બળીને ભસ્મીભૂત થાય છે, અને મોહરૂપ અધકાર-
નાશ પામે ૨ ૨ અતરમા જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય

નહિ મોક્ષ માર્ગની ખરી કુચીઓ તો ગુરૂની પાસે રહે
 છે આથી હવે તે વધારે શુ જાણતા હશે ? એમ નિશ્ચય
 કરી જેમશો નહિ જેમ વૈદ્ય ચોગીને રોગની પરીક્ષા કરી
 ઔષધ આપે છે, દરદીના મોજોની પરીક્ષા કરી જુદી જુદી
 દવા આપે છે, તેમ સદ્ગુરૂ તે વધ મમાન છે તે તમારી
 અતરની નાહી તપાસીને તમને આપવા હાયક ઉપદેશ રૂપ
 ઔષધ આપશે તમારા સારાને માટે આપશે, માટે તમે
 તેમની વિશેષ ભક્તિ કરજો, અને તેમની મેવામા
 રહેજો, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલજો વૈદ્યનું નામ ધરાવી
 જેમ ફોગટીયા વૈદ્ય, ઉટવૈદ્ય કરી લોકોને ઠગે છે, તેમ
 તમે પણ તે જાખતની માવચેતી રાખજો માથે એક જ્ઞાની
 સદ્ગુરૂની આજ્ઞા ધારજો તમને જેમ જેમ યોગ્યતા પ્રાપ્ત
 થશે તેમ તેમ તમને અધ્યાત્મમાર્ગની કુચીઓ અર્ધા
 કરશે યોગ્યતાની ઘણી જરૂર છે તમે સદ્ગુરૂને દેખી
 તુરત ખેઠા હો તો ઉભા થઈ વદન કરજો ખાતા પણ જો
 સદ્ગુરૂ મહારાજ પધારે તો ઉભા થઈ હાથ જોડી યથા-
 યોગ્ય વિનય સાચવજો પોતાનાજ ગામમા સદ્ગુરૂ પધાર્યા
 હોય તો તેમના દર્શન કરી, તેમને શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે
 ત્રણ પ્રદક્ષણા દઈ ખમાસમણા તથા અભુક્તિઓ અભિભૂતર
 પૂર્વક વદન કરજો જ્યારે ગુરૂ મહારાજ પાને જાઓ ત્યારે
 વદનની વિધિ સાચવજો (ધર્મસ્ય મૂલ વિનય) ધર્મનું
 મૂળ વિનય છે જેમ તમારામા વિગેષ વિનય તેમ તમે
 યોગ્યતાના વિશેષ અધિકારી થશો તમે સદ્ગુરૂ મહારાજ
 પાસે આવી અક્કડ ને અક્કડ રહી ઉભા ઉભા બે હાથ જોડી

મરણ સાચવતા રહો છો અને કહો છો કે, શેઠ સાહેબ !!
 અમારા ઉપર મહેરબાની રાખતા રહેજો અમે તમારાથીજ
 જીવનારા છીએ નોકરી ને તમે કરતા હો છો તો તમારો
 ઉપરી તમારા ઉપર પ્રસન્ન રહે, તે માટે તમે કેટલું બધું
 લક્ષ રાખો છો ? વળી તમારો સાહેબ અધ્ધલનો ખારદાન
 છતા, ગમાર અને ઢાલામાર જેવો મનમા બાજુતા છતા, તેને
 નમી નમીને સલામ કરો છો આપ સાહેબ, મુરખી માહેબ
 નેકનામદાર વિગેરે શબ્દો વદી તેને સબોધો છો પ્રસંગ
 આવતા પગાર વધારવા તેને પગે લાગીને વીનવો ઠો તમે
 પેલો લાટ સાહેબ આવનાર હોય છે તો હે હે લાટ
 સાહેબ આવવાના છે એમ જાણી તેને જોવા ડેવા દોડો
 છો, અને તમારી સલામ તે લે અગર ના લે તો પણ તમે
 કેવા સલામો કરવા ઝુઠી પડો છો આવા સામન્ય પુરુષોની
 આવી શુભામી કરતા તમે અચકાતા નથી, અને જે
 જ્ઞાનના મહોદધિ છે, સર્વ પ્રકારની ચોચતાવાળા છે, અને જે
 આપણા અપરાધો હોવા છતા નિરતર દમ્ભાદંટિથી જુએ છે,
 અને જે આપણા માતાપિતા કરતા પણ અનવધિ ઉપરકારના
 કર્તા છે, અને જે બાવધર્મના દાતાર છે, તેવા શુદ્ધમહા-
 રાજની ધર્મના માટે આજીજી કરતા શરમ આવે, તેવા
 સદ્શુદ્ધ મહારાજને પગે લાગી વીનવતા શરમ આવે આ
 શુ તમે ઓછું કરો છો ? શુ તમને આવી રીતે વર્તતા
 આત્મકલ્યાણની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે વાર નહીં થશે નહીં,
 એમ નહીં સમજીને લોડના લોડ, રાજના રાજ, સાહે-
 બના સાહેબ, તમે શુદ્ધ મહારાજને માનજો, અને તેમની
 અતરની આત્મા તમે સર્વ પ્રાપ્ત કરી શકવા

૩/ આત્મજ્ઞાન અર્પવા આવશે, ગુરુનું, શરીર પણ તમારા જેવું ઔદારિક દેખીને તેમા દેવગુદ્ધિ નથી અથવાતી ? એ ગુરુગુદ્ધિ નથી, તથાપિ તેમા તમારો જ દોષ છે સમજો કે દેવતા કરતા પણ ગુરુ ઉપદેશદાનમા મોટા છે તેમા ગુરુમહારાજે સમકિત દાન આપ્યું તેથી તે મોટામા મોટા છે વળી તીથ કરદેવે ગુરુની ખાખતમા પણ તમને આગળ જણાવ્યું છે, કે સમકિતદાયક ગુરુ તે જ દેવ સમજવા તેમને ઉપદાર ઝડી વાળી શકાતો નથી કહ્યું છે કે—

સમક્ષિતદાયકગુરુ તળા, પચ્ચુઘયાર ન થાય,
મનકોહામોહી કરે, કરતા કોટિ ઉપાય ॥

આમ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય જણાવે છે પુનઃ પુનઃ તે વાક્યનું મનન કરે સત્ય માર્ગને જે જતાવી મોક્ષપુરીમા પહોંચાડે એવા ગુરુનો ઉપકાર કોઈ જીવ કોઈ પણ ઉપાયે વાળી શકનાર નથી શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજ પાર્શ્વમણિ સમાન છે સાગરની, સૂર્યની, ચંદ્રની, કટપવૃક્ષની ઉપમા શ્રી મદ્ગુરુ મહારાજને આપી છે માટે સદ્ગુરુની શ્રદ્ધા વડે તમે તમારા આત્મિક કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરજો, શાત ચિત્તથી પ્રવર્તજો અર્પૂર્ મહોદયનું કારણ આ કાર્ય છે, એમ સમજો તમે પ્રવર્તજો તમારા આત્મોત્તતિના કાર્યમા શનૈ શનૈ ક્રમવાર પ્રવૃત્તિ કરજો તમને પ્રથમ તો આ કાર્યમા પ્રવર્તવું અઘરું લાગશે, પણ દરરોજ પ્રયત્નમા જોડાતાં તમારા કાર્યમા તમને પ્રેમ થશે, અને જેમ જેમ તમને આત્મસ્વરૂપમા પ્રેમ વધે તેમ તેમ તમે જાણજો કે હું હવે સસારથી દૂર થતો જાઉં છું, - અને આત્મસ્વરૂપ તરફ

અભ્યાસ કરવા બેઠા કે સુરત તમે એમ એ ની પરીક્ષા પસાર કરવાના નથી બી વાંચુ કે સુરત કંઈ અકુશ ઉગી નીકળતા નથી, હળવે હળવે પ્રયત્ન કરતા અનુક્રમે કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે આત્મવિદ્યાના નિયમને નિરતર યાદ કરે કે આત્મસ્વરૂપનો વિચાર કરતાં તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ તમારા લક્ષ્યમાં ન આવે, તો પણ તેનોજ વિચાર કરવાથી આત્મ સ્વરૂપ સમજવાનું બળ અતઃકરણમાં પ્રગટે છે, અને એને એ પ્રમાણે ધ્યાનનો પ્રયત્ન ચાલુ રહેતા જે અગમ્ય હોય છે તેનું કંઈક સ્વરૂપ ગમ્ય થાય છે, અને અતઃ પ્રયત્ન સંકળતાનેજ પામે છે, અને અતઃકરણથી દૃઢ પ્રત્યયપૂર્વક ભાવના કરજો કે આ દેખાતો દેશ તે મારો નથી જે આ દેશ બાહ્ય અણુથી દેખાય છે તેથી આત્માનો દેશ ન્યારો છે આત્માનો દેશ તો લક્ષ્યમાં આવે એવો નથી, એટલે તે અલખ છે અનુભવજ્ઞાનથી તે અમઞ્ચપ્રદેશરૂપ વ્યક્તિવાળો આત્મતત્ત્વ દેશ છે તેનો પ્રયત્ન ઉપજે છે તમારા દેશમાં સાત ભયમાનો કોઈ ભય નથી, માટે તે દેશનું પુન પુનઃ સ્મરણ કરજો તે મળી નીચેનું પદ સ્મરી જાઓ

પદ

(અજપાજાપે સુરતા ચાલી-પ રાગ)

અલ્પદેશમે વાસ હમારા, માયાસે હમ હૈ ન્યારા,
નિર્મલજ્યોતિ નિરાકાર હમ, હૃદયમ હમ ધ્રુવકા તારા ॥૧॥
સુરતાસંગે ક્ષણ ક્ષણ રહેના, દુનિયાદારી દૂરકરણી,
સોદ્ધજાપવા ધ્યાન લગાના, મોક્ષમહેલની નિસ્સરણી
પઢના ગણના સયહી જૂઠા, જર નહિ આતમ પીછામા,

મમતાના યોગે એકબીજાનું ખડન કરતા આત્મસ્વ-
રૂપના અભાવે અજ્ઞાનમય કલેશને પામે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાન
થી ઉત્પન્ન થયેલા વિવેકવડે, જેટલે સ્વપરની બહેચણ કરી
આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે, અર્થાત્ યદ્યર્થપણે અધ્યાત્મ-
શાસ્ત્રનું અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા અધ્યાત્મ શાસ્ત્રવેત્તા
ખરેખર રસનિધિના-સત્યસુખના લેક્તા બને છે જેમ ચંદ-
નના ભારને ગથેડા ઉપાડી બલેશ પામે છે પણ ચંદનનો
લોગ શીતલતા ને મુગ ધીનો અનુભવ તો કોઈ બાગ્યવત-રસજ
પામે છે, એમ આધ્યાત્મશાસ્ત્રની તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનની શ્રેષ્ઠતા
જાતાવી, વળી શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મ-
શાસ્ત્રનો વિશેષ મહિમા સ્તવતા કહે છે કે —

શ્લોક

ધનિર્ના પુત્રદારાદિ, યથા સસારદુઃખયે ।
તથા પાહિત્યદત્તાના, શામ્ત્રમધ્યાત્મચર્જિતમ્ ॥૧॥
અધ્યેતવ્યા તદધ્યાત્મ, -શાસ્ત્ર માત્ર પુન પુન
અનુષ્ટેયસ્તદર્થધ્વ, દેયો યોગસ્ય કસ્યચિત્ ॥૨॥

ભાવાર્થ — ધનવત ગૃહસ્થોને જેમ પુત્ર, સ્ત્રી પરિ-
વારાદિક સસારની વૃદ્ધિ માટે થાય છે તેમ અધ્યાત્મશાસ્ત્રજ્ઞાન
વર્ણત અભિમાની પડિતોનો બ્યાકરણ, ન્યાયાદિક શાસ્ત્રાભ્યાસ
પણ સસારની વૃદ્ધિ અર્થે છે તે માટે તમારે અધ્યાત્મશાસ્ત્રનો
અભ્યાસ કરવો, વારવાર અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના રહસ્યની હૃદયમા
ભાવના કરવી, અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અર્થનું તમારે વારવાર
ચિંતવન કરવું અને અધ્યાત્મજ્ઞાન યોગ્ય જે પુરૂષ હોય
તેને યાનીઓએ આત્મજ્ઞાન આપવું જે કોઈ યોગ્ય સદ્ગુણી

અનુમરનારી ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરવો નહીં જેમ તેમ ધમાધ-
મમા પ્રવર્તવું નહીં આત્મધર્મમાધ્ય જાણી પુદ્ગળમમતાને
પરિહરવી આત્મધર્મમાં રૂચિ થયા વિના પુદ્ગળ ઉપર થતી
મમતા ત્યાગી શકાતી નથી /તમે શુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચારશો તો
માણુમ પડશે કે જે વસ્તુ પ્રિય લાગે છે, તેની રૂચિ થાય છે
આત્મજ્ઞાન થવાથી આત્માજ પ્રિય લાગે છે અને તેનું જ્યા
સુધી જ્ઞાન થયું નથી ત્યા સુધી જડ વસ્તુ પ્રિય લાગે છે
સર્વ જડ વસ્તુઓ ક્ષણિક છે, જેમ જ્યારે ખરેખર અતકરણમા
શ્રદ્ધા થાય છે, ત્યારે તે વસ્તુઓના તરફ થતી પ્રવૃત્તિ દૂર
થાય છે અને આત્મધર્મ પ્રગટ કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે અને
પોતાના શુદ્ધ આત્મધર્મમા પ્રવૃત્તિ થવાથી સમતાભાવ પ્રગટે
છે અને અનુક્રમે આત્મા પરમાત્મપદ સાધ્ય કરે છે શરીર,
મન, વાણીથી બિન્નપણે વર્તતો આત્મા, ક્ષણે ક્ષણે અનતસુખ
લોગવે છે અને મર્વપ્રકારના કર્મથી રહિત થઈ મોક્ષપદ
પ્રાપ્ત કરે છે હે બલ્યઆત્મન!! મનુષ્યજન્મનો અમૂલ્ય
ઝોક સમયે પણ માયામા ફસી ફાગટ જુમાવીશ નહિ

આત્મશક્તિપ્રકાશ, અથ અત્ય મગલમ્—

શ્લોક

પેથાપુરે શુભે ગ્રામે, વિહિત માસકલ્પકમ્ ।

આત્મશક્તિપ્રકાશસ્ય, સમારમ્મ કૃત શુભ ॥૧॥

નેત્રરમનવેલાડબ્દે, વૈશાખે શુક્લપક્ષકે

તૃતીયાયા સમાપ્તોર્થ, બુદ્ધયધિમુનિના, કૃત ॥૨॥

આત્મશક્તિપ્રકાશગ્રન્થ સમાપ્ત

॥શુભમૂયાત્ ॥

સ ૧૯૬૨ વૈશાખ સુદિ

અનુસરનારી ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરવો નહીં જેમ તેમ ધર્માધ-
 મમા પ્રવર્તવું નહીં આત્મધર્મમાધ્ય જાણી પુણ્યજનમમતાને
 પરિહરવી આત્મધર્મમાં રૂચિ થયાં વિના પુણ્યજ ઉપર થતી
 મમતા ત્યાગી શકાતી નથી તમે શુદ્ધબુદ્ધિથી વિચારશો તો
 માહુમ પડશે કે જે વસ્તુ પ્રિય લાગે છે, તેની રૂચિ થાય છે
 આત્મજ્ઞાન થવાથી આત્માજ પ્રિય લાગે છે અને તેનું જ્યા
 સુધી જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી જડ-વસ્તુ પ્રિય લાગે છે
 સર્વ જડ વસ્તુઓ ક્ષણિક છે, એમ જ્યારે ખરેખર અતકરણમા
 શ્રદ્ધા થાય છે, ત્યારે તે વસ્તુઓના તરફ થતી પ્રવૃત્તિ દૂર
 થાય છે અને આત્મધર્મ પ્રગટ કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે અને
 પોતાના શુદ્ધ આત્મધર્મમાં પ્રવૃત્તિ થવાથી સમતાભાવ પ્રગટે
 છે અને અનુક્રમે આત્મા પરમાત્મપદ સાધ્ય કરે છે શરીર,
 મન, વાણીથી વિજયપણે વર્તતો આત્મા, ક્ષણે ક્ષણે અનંતસુખ
 લોગવે છે અને સર્વપ્રકારના કર્મથી રહિત થઈ મોક્ષપદ
 પ્રાપ્ત કરે છે હે બળ્યઆત્મનું !! મનુષ્યજન્મનો અમૂલ્ય
 એક સમય પણ માયામા ફસી ફાગટ ગુમાવીશ નહિ
 આત્મશક્તિપ્રકાશ અથ અત્ય મંગલમ્—

શ્લોક

પેપાપુરે શુભે ગ્રામે, વિહિત માસકલ્પકમ ।

આત્મશક્તિપ્રકાશસ્ય, સમારમ્મ કૃત શુભ ॥૧॥

મેત્રરસનયેલાડબ્દે, વૈશાખે શુક્લપક્ષકે

તૃતીયાયા સમાપ્તોર્થ, બુદ્ધચન્દ્રિમુનિના કૃત ॥૨॥

આત્મશક્તિપ્રકાશપ્રત્ય સમાપ્ત

॥શુભમૂયાત્ ॥

રચના, વિ સ, ૧૯૬૨ વૈશાખ સુદિ, ત્રીજ પેપાપુર

તેમજ કપિલોદિકને વિષે દ્વેષ નથી, પરંતુ જેનું શુકિતમત-
શાસ્ત્રસમત-અવિરૂદ્ધ વચન હોય તે। દેવનો સ્વીકાર
કરવો ૨

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

‘સ્વાગમ રાગમાત્રેણ, કેપમાત્રાત્ પરાગમમ્ ।

ન શ્રયામસ્ત્યજામો વા, કિન્તુ મધ્યસ્થયા દશા ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — માત્ર રાગથી પોતાનો આગમનો અમે આશ્રય
કરતા નથી અને દ્વેષમાત્રથી પર આગમનો ત્યાગ કરતા નથી,
પરંતુ મધ્યસ્થ દષ્ટિ વડે સ્વીકાર અને અનાદર કરીએ છીએ. ૩

શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય

સ્પાદાદો વર્તતે યસ્મિન્, પક્ષપાતો ન વિચતે ।

નાસ્ત્યન્યપીઠન કિંચિત્, જૈનધર્મઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — જેની અદર સ્પાદાદ અને પક્ષપાત રહેલા
હોય તેમજ પક્ષપાત ન દેખાતો હોય અને કિંચિત્, માત્ર પક્ષ
અન્ય પ્રાણીઓનું પીઠન ન હોય તે જૈન ધર્મ કહેવાય છે ૪

મહાવ્રતધરા ધીરા-મૈત્ર્યમાત્રોપજીવિન ।

સામાયિકસ્યા ધર્મોપ-દેશકા ગુરવો મતા ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ — પચ મહાવ્રતને ધારણ કરનાર, મૈત્ર્યવાન,
બેતોલીસ હોય રહિત એવી ભિક્ષા માત્રથી જીવન ઠરનારા,
આઠ પ્રકારના સામાયિક વ્રતમા રહેલા અને ધર્મના ઉપદેશ
કરનારા હોય તેઓને શુદ્ધો માનેલા છે ૫

ભાવાર્થ — કૂર કર્મોમા, તેમજ દેવ અને ગુરુઓની નિ દા
કરનારાઓમા અને પોતાની પ્રસથા-કરનારાઓ વિષે નિ શક-
પણે જે ઉપેક્ષા કરવી તેને માધ્ય-મ્ય-ભાવના કહી છે ૧૦
યોગશાસ્ત્ર

તદેવ હિ તપઃ કાર્યં, દુર્યાન યત્ર નો ભવેત્ ।

ચેન યોગા ન હીયન્તે, હીયન્તે નેન્દ્રિયાણિચ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ — જેની અહર દુર્યાન-આત્મ અને ઐદ્રધ્યાન ન
થાય, વગી જેથી યોગો હુણાય નહી અને ઈન્દ્રિયો પણ ક્ષીણ
ન થાય, તેવીજ ખરેખર તપશ્ચર્યા કરવી ૧૧

મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી

જ્ઞાનક્રિયાભક્તિતપઃપ્રયોજન,

સમસ્તિ સ્વલ્લેકમિદં જગત્રયે ।

મનઃસમાધૌ હિ સમસ્તકર્મણા,

નિર્મૂળનાદાત્મગુણમ્પ્રકાશનમ્ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ — તથે સ્તોકમા જ્ઞાન, ક્રિયા, ભક્તિ અને તપ-
શ્ચર્યાનુ પ્રયોજન માત્ર આ એકજ છે કે ચિત્તની સમાધિ
થયે છે તે સમસ્ત કર્મનો નાશ થવાથી આત્મિક ગુણોનો
પ્રકાશ થાય છે ૧૨

અનન્નદેશજાયા-અનન્નાહારચક્રિસરીરા ।

જિણવયણે પયન્ના-સન્ને તે પન્ધુઆ ભણિઆ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ — અન્ય અન્ય દેશોમા જન્મેલા, અન્ય
અન્ય આહારથી વૃદ્ધિ પામેલા શરીરવાળા અને જિન ભગવાનના
વચ્ચનોને માનનારૂ હોય તે સર્વે પન્ધુઓ કહ્યા, છે ૧૩

બાદ સપત્તિઓથી નિસ્પૃહ બને છે દેવેદ્ર અને ચક્રવર્તી-
ઓથી પણ તેઓ અધિક સુખી હોય છે (નિઃસ્પૃહસ્ય
તૃણવત્ જગદ્ ભાસતે) નિસ્પૃહતાનું મૂળ કારણ આત્મ-
ભાવના છે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર યુક્ત હું આત્મા
અદ્વિતીય—એક છું, પુરૂષભાવથી ભિન્ન છું, નિશ્ચયનયથી
અને સમ્રહનયની અપેક્ષાએ હું શુદ્ધ છું, ભુદ્ધ છું અને
પરિપૂર્ણ છું મારું શુદ્ધ સ્વરૂપ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર-
મય છે નિશ્ચયનયે વિપાક કર્મથી ભ્રુદો છું, હું અમખ્યાત
પ્રદેશી આત્મા છું કાયા, માયા આદિ વિનશ્વર ધર્મોથી
અલગ છું, હું સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુસક વેદ રહિત—અવેદી
છું વળી હું અરૂપી, અમૂર્ત, અવિનાશી અને અખંડ
જ્યોતિ સમ્યક્દાનક સ્વરૂપ છું આધિ, વ્યાધિ અને ઉપા-
ધિથી મુક્ત છું, તેમજ શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ છું છતાં હું
અનાદિ કાળથી મિથ્યા પ્રવૃત્તિને લોધી વ્યવહારથી હું ખ
લોગવું છું મારા જન્મ—મરણનું કારણ તો અજ્ઞાનતા છે
'ખરેખર આત્માનો શત્રુ અજ્ઞાન છે' અજ્ઞાનતાથી કરેલાં
કર્મો અજ્ઞાનતાએ લોગવ્યા તેથી સસાર વધાર્યો મે
મારી બૂલ જાણી નહીં તેથી હું ખના પ્રસંગો લોગવ્યા.
જ્ઞાનની ખલિકારી છે, કહ્યું ॥ ૬—

જ્ઞાન સમાન ધન નહીં, સમતા સમુ નહીં સુખ,

જીવન સમી આશા નહીં, લોભ સમુ નહીં હું ખ ॥૧૧॥

જ્ઞાની પુરુષો શ્વાસોશ્વાસમા કઠિન કર્મોનો નાશ કરે
છે નિશ્ચયથી હું અક્રોધી, અમાની, અમાયી, અલોભી,
અદ્રેષી, અપેદી, અહેદી, અલેદી એવો સિદ્ધ સ્વરૂપી છું.
જ્ઞાની પુરુષોએ સત્તાએ આત્માને સિદ્ધ સમાન કહ્યો છે.

લીથ"કર ગોત્ર બાધ્યું, દમયતી આદિ મહા સતીઓએ
સમ્બત્વની પ્રાપ્તિ અને સુખો મેળવ્યા

વીતરાગના ધ્યાનથી વીતરાગતા પ્રાપ્ત થાય છે

“નાત્યદ્યત્ત શ્રુવનભૂષણમૂત ! નાથ !,

ભૂતૈર્ગુણૈર્મુવિ ભરન્તમભિષ્ણુવન્ત ।

તુલ્યા ભવન્તિ ભવતો નન્નુ તૈન કિં વા,

ભૂત્યાગ્રિત ય ઇહ નાત્મસમ કરોતિ” । ૧૧ ॥

મક્તમરસ્તોત્ર શ્લો. ૧૦

ભાવાર્થ — જગતના અલકારમૂત-મમાન એવા હે
નાથ ! સત્ય-શ્રેષ્ઠ શુણો વડે આ દુનિયામા આપની
સ્તુતિ કરતા બધાતમાઓ આપના મરખા થાય છે, એમા
સશય નથી અથવા તેથી શુ ? આ લોકમાને પ્રભુ આગ્રિ-
તજનને સમૃદ્ધિવડે પોતાના સમાન શુ નથી કરતા ?
અર્થાત્ કરે છે, એમ જાણી જિન ધર્મ અને શુણી પુરુષોના
મથનમા જ તું આદર કરે

“સદ્ગુણેન્વાદર કાર્યઃ, કઠના શિક્ષણે તથા ।

અર્હત્પણીતધર્મે ચ, વિગ્રાયા વિનયે નયે ॥૧ ॥”

“શ્રેષ્ઠ શુણોમા સર્વોત્તમ ધર્મકળાઓ શીખવામા તેમજ
અરિહતે પ્રરૂપેલ ધર્મમા, વિદ્યા, વિનય અને નીતિમા આદર
કરવો યોગ્ય છે”

વળી શુદ્ધ ભાવથી ભાવના કર, શુદ્ધ પ્રેમ તારામાજ
તુ રાખ તેથી તારૂ કટયાણુ થયે સાચા સુખનુ ધારણુ
પણુ એજ છે બાકી દેવળ વિટબનાની જાળ છે સ સારમા

એવા જ્ઞાની તણા માર્ગે, કોઈ કાળેય ઉદ્ધરો ” ॥ ૧ ॥

નયની અપેક્ષાએ નવતત્ત્વ, ચાર, નિરોધ, પ્રમાણ, પદ્મવ્ય અને સમજાગી એ સર્વ બાણવા યોગ્ય વસ્તુને બાણીશ તો તહારે સ્વરૂપ સ્વયમેવ તહને સમજાશે તહારાથી તું શુદ્ધ દર્શન પામ્યો નથી ત્યાં સુધી, સુદેવ, સુશુર અને સુધર્મની સાચી સેવા ભક્તિ અને આરાધના થઈ નહીં શકે સમ્યક્ત્વ વિનાની ક્રિયા એકડા વિનાના મીડાની માફક નિષ્ફલ નીવડે છે સમકિતથીજ સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સદ્ગુણની પ્રાપ્તિથી સમદષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થાય છે

સમદષ્ટિ આત્માજ મૈત્રી, પ્રમોદ, આદિ ચાર ભાવનાઓને વસ્તુતઃ ભાવી શકે છે એ ચાર ભાવનાનું સ્વરૂપ એકજ શ્લોકમા દર્શાવે છે

“પરહિતચિન્તા મૈત્રી, પરદુઃખવિનાશિની કરુણા ।

પરમુત્સાહદિર્મુદિતા, પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા” ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“અન્ય લોકોના હિતનું ચિંતવન કરવું તે મૈત્રી ભાવના તેમજ પરના દુઃખને વિનાશ કરનારી ચિંતા તે કરુણા ભાવના, પર-અન્ય પ્રાણીઓના સુખમા સંતોષ માનવો તે મુદિતા ભાવના, અને પારકા દોષોનું વિસ્મરણ કરવું તે ઉપેક્ષા ભાવના, એમ ચાર પ્રકારનું ભાવના સ્વરૂપ બાણુવું ૧ “સર્વ મિત્ર કરી ચિંતવો સાહેલડીરે, કોઈ ન બાણે શત્રુ તો, રાગદ્રેષ એમ પરિહરી સાહેલડીરે, કીજે જન્મ પવિત્ર તો”

સમપરિણામી આત્મા હમેશા ઉચ્ચ દશા પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના બાળ્યા કરે છે તેમજ યોગશાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે -

શુભને વિષે શદ્ધ મૃગોના ટોળાના અધિપતિઓ કયારે
સુધશે ? ૪

ક્ષત્રૌ મિત્રે તૃણે સૈણે, સ્વર્ણેઽશ્મનિ મળૌ મૃદિ ।

ભવે મોક્ષે મવિષ્યામિ, નિર્વિશેષગતિઃ કદા ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ—શત્રુ અને મિત્રમાં, તૃણ અને શ્રી સમૂહમાં
મુલ્યુ અને પાપાણુમાં, મૃદુ અને મૃતિકામાં તેમજ
સસાર અને મોક્ષમાં સમાન પુદ્ધિવાળો હું કયારે
થઈશ ॥ ૫ ॥

“કથિત્કાલઃ સ ભાવી જિનવચનરતો યત્ર યુક્તો યતીન્દ્રિ-

ર્ગામાદૌ માસરુપ સ્વજનજનસમો મુક્તલોપાઽભિમાનઃ ।

પુણ્યા પુણ્યાઽતિશાયિમધ્વરગુણયુતૈર્જ્ઞાનિભિઃ સેવિતા તા,

મિક્ષા નિઃસગચેતા પ્રશમરમરતોઽહ મ્રમિષ્યામ્યજસમ્” ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—તેવા પ્રકારનો કોઈ મમય આવશે ? કે
જેની અદર જીનેશ્વર હજવાન કથિત વચનો—આગમ સિદ્ધા-
ન્તોમાં પ્રીતિવાળો, તેમજ સ્વજન અને અન્યજનના મમાન
દૃષ્ટિવાળો, લોભ અને અભિમાનથી રહિત, પૌદ્ગલિક મગ
રહિત છે ચિત્ત જેનું અને પ્રશમ-શાતરસમાં રકત-પ્રીતિ,
માન એવો હું આગાદિકને વિષે મુનીન્દ્રો માથે માસ હતપ
કરીને પુણ્યના અતિશયવાળા ઉત્તમ ગુણો વડે યુક્ત એવા
જ્ઞાની મહાત્માઓએ જેવેલી-આદર કરેલી પવિત્ર તે પ્રસિદ્ધ
જિજ્ઞાસુ, પ્રત્યે અર્થાત્ મિક્ષા મળે હોયેલા જામણ કયારે
કરીશ ? ૬

આવી સુદર ભાવના ભવવાથી આત્મજ્ઞાન, આત્મધર્મ અને સાચો આત્માનુભવ પ્રાપ્ત થયે એટલું જ નહીં, પણ સત્યસુખ-નિઃપ્રાધિક સુખની પ્રાપ્તિ થયે, માટે હે ચેતન ! ક્ષણમાત્ર તું પ્રમાદ કરીશ નહીં, સદા તું શુદ્ધ ઉપયોગમા રહેજે બહિરાત્મા, અતરાત્મા અને પરમાત્મા એ ત્રણ પ્રકારના આત્માના સ્વરૂપ છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમા મ્હારાપણાની બુદ્ધિ તથા શરીર, કુદુંબ, ધન, ધાન્ય આદિક આત્માથી ભિન્ન વસ્તુઓમા આસક્તિ રાખે તે બહિરાત્મા છે તેમજ જે પ્રાણી શરીર ઉપર આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરે છે, એના સુખમા આનંદ માની મોજમજમા પૂણંતયા રસ લે છે, એને પોતાનું સર્વંદા માને છે એના ઉપર માયા મમતા રાખી એમાજ સદા બધાયેલો રહે છે, તે બહિરાત્મા સમજવો શરીર અને ઘરથી એટલે તમામ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા અલગ છે, તેમજ પ્રાણથી રહિત, અરૂપી, અવિનાશી, નિર્લય, શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા શરીરમા રહેલો છતાં બહિરાત્માના દ્રષ્ટાતરીકે આસક્તિ રહિત જે છે તે અતરાત્મા બાણવો કયાદિક પરવસ્તુ-પૌદ્ગલિક ઉપર મમત્વ ન રાખતા તેના સાક્ષી રૂપે દ્રષ્ટા તરીકે રહે તેને અતર આત્મા સમજવો યથાખ્યાત ચારિત્ર પાળી ચાર ધાર્તિકર્મ ખપાવી ક્ષીણ મોહી બની કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે પરમાત્મા બાણવો સકળ ઉપાધિના ત્યાગ પુર્વક જ્ઞાનાનંદમા મદા રમણ કરે અને અર્તીદ્રિય ગુણનું સર્વોત્તમ સ્થાનક થાય તે જ પરમાત્મા સમજવો યોગીરાજ આનંદઘનજી શ્રીસુમતિનાથના સ્તવનમા કથે છે કે—

મિથ્યાદર્શનના અધિકારી થાય છે; એ 'હારણથી' સ્વાભાવથી
અમર્યગ્ચારિત્ર 'અને અમર્યદર્શનજનક ઉત્કૃષ્ટ અને
મર્યમમા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી શુભદ્રેષી
ભાવના રાખવી નહિ ॥ ૨ ॥

સ્વાભાવિક વિવેકદષ્ટિ જેને પ્રાપ્ત થાય છે તે જ ખરેખર
અનભાગમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તે જ સર્વદા દેખાતો ગણાય
છે પોતે ઉન્માદે જતો મથી તેમ બીજાઓને જતાં નિષારે
છે જેમ કે—

एक हि चक्षुरमलं सहजो विवेक—

स्तद्विद्वિरेव सह सर्वसतिर्द्वितीयम् ।

एतद्दृश्यं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्य—

स्तस्याऽपमार्गचलने खलु कोऽपराधः ॥૧॥

ભાવાર્થ—મનુષ્યોને સ્વાભાવિક વિવેક એ જ એક
નિર્મળ નેર છે અને તે વિવેકવાળા પુરૂષો સાથે સહવાસ
કર્યો તે બીજી નેર છે આ જગતમાં આ બંને નેત્રો જેને
નથી તે પુરૂષ વસ્તુતઃ અધ છે અને તે અવળે રસ્તે ગમને
કરે તેમાં તેના ખરેખર કંઈ પણ અપરાધ ગણાય નહિ ૧

સાચો વિવેક જ્યારે પ્રગટ થાય છે ત્યારે શ્રમણપણું
પ્રાપ્ત થાય છે શ્રમણજીવનની મહત્તા અને પ્રશ્નસા અનેક
શાસ્ત્રોમાં દષ્ટિગોચર થાય છે જેમ કે—

समसत्त्वध्रुवगो-समसुहृदुखो पससनिदसमो ।

विदमरणे समो समणो ॥૧॥

વ્યવહારથી ગૃહસ્થને. પુણ્ય તત્ત્વ પ્રિય છે, પરંતુ સાધુને તેની ઇચ્છા કરવી ઘટે નહિ. જો ગૃહસ્થ પોતાના નિત્ય નિયમોને આરાધે અને પોતાનું કર્તવ્ય સમજી ઉપયોગ પૂર્વક 'ધર્મ-સેવના' કરે તો ચારિત્ર મેળવવા યોગ્ય બને છે. ચારિત્રધારી બની મોક્ષ મેળવે છે. ગૃહસ્થપણમાં ધર્મ સેવનાર દેવ પણ થાય છે. પોતાના પટ કર્મો હંમેશા ગૃહસ્થે પણ કરવા જેમઠે—

દેવપૂજા શુભાસ્તિઃ, સ્વધ્યાયઃ સયમસ્તપઃ ।

દાનં ચેતિ ગૃહસ્થાના, પટ્કર્માણિ દિને દિને ॥૧॥

ભાવાર્થ—“દેવપૂજા, શુદ્ધિ મેવા, સ્વધ્યાય, ધાર્મિક શાસ્ત્રનું અધ્યયન, સયમ-વૈરાગ્ય ભાવના, તપશ્ચર્યા અને દાન એ કર્મો ગૃહસ્થોને પ્રતિ દિવસ કરવાના હતા છે.”

ન કયં દીપ્તદ્ધરણ, ન કયં સાહમ્મિજાણ વચ્છલ્લ ।,

દિઅયમિ વીયરાઓ, ન ધારિઓ હારિઓ જમ્મો ॥૨॥

ભાવાર્થ—દીન જનોનો જેણે ઉદ્ધાર ન કર્યો, તેમજ સાધર્મિક જનોનું જેણે વાત્સલ્ય (મેવાભક્તિ) ન કર્યું અને હૃદયમાં જેણે વીતરાગ લગવાનું ધારણું નથી કર્યું તેણે પોતાનો જન્મ કેવળ વ્યર્થ ગુમાવ્યો. બાળુવો ૨

સ્વાભાવિક શુભ ધ્યાને તેની મેવના થાય તો તેમાં-તે ઉપર આમકિત ભાવ કરવો નહીં, તે જ ઉત્તમ જીવન બનાવવામાં હિતકારી છે. પુણ્યથી દેવદેવેદ્ર ચક્રવર્તીપણાની પદવીઓ મળે-છે, છતાં સાધુજીવનની ઉત્તમતા એથી વધારે છે. ઉપાધ્યાયજીના વચનો તરફ ધ્યાન આપીએ દે—

લજ્ઞાતીર્થે કુલયુવતયો-યોગિનો જ્ઞાનતીર્થે,

નીતી તીર્થે ધરણિપતયઃ કલ્મષં ક્ષાલયન્તિ ॥૧॥

ભાવાર્થ—વિદ્વાન્ પુરૂષો વિદ્યારૂપ તીર્થમા, સાધુઓ સત્ય
રૂપ તીર્થમા, મહિન શુદ્ધિવાળા પુરૂષો સેવાભક્તિરૂપ તીર્થમા,
ધનવાન્ હોઠો દાનરૂપ તીર્થમા, કુનીન સ્ત્રીઓ લજ્ઞા-મયોદા-
રૂપ તીર્થમા, યોગીઓ જ્ઞાનરૂપ તીર્થમા અને રાજાઓ
નીતિરૂપ તીર્થમા પાપને ધોઈ નાખે છે ૧

દાન, શીલ, તપ અને ભાવના એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ
તીર્થકર દેવોએ કહેલો છે એ ધર્મ આચરનાર પરમ જ્ઞાની
અને આત્મયોગી બને છે અનુકૂલ અને પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોને
તે હઠતાથી સહન કરે છે, એવી પરમ દયા પ્રાપ્ત થાય તે
માટે પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે, જેથી આત્મયોગીપણું સિદ્ધ
થાય છે અને આત્મયોગીઓ જગતની ધમાલ વચ્ચે સ્થિર-
નદમા રહે છે કહ્યું છે કે-

चण्डालः किमपि द्विजातिरथवा रुद्रोऽपि क तच्छ्रद्धा,

किंवा तत्त्वनिविष्टनिर्मलमतिर्योगीश्वरः कश्चिन्निश्चि ।

इत्युत्પन्नविस्त्वजल्पमुखरैઃ સંભાવ્યમાના યત્ન—

न क्रुद्धाः पथि नैव तुष्टमनसो यान्ति ऋते दंतिनः ॥१॥

ભાવાર્થ—શું આ ચંડાળ ભવિષ્ય કે? અથવા કે
પ્રાણી છે? કિંવા શુદ્ધ છે? અથવા નિષ્કલ્મષ છે?
અથવા તત્ત્વવેદી શુદ્ધ આત્મકરણવાર છે, કિંવા ક્રુદ્ધ
યોગીશ્વર નહીં. મુનિવિધ પ્રકારના નિષ્કલ્મષ
વાચાળ નહીં. યોગી સંભાવ્યમાન હોય છે.

સમત્વ દષ્ટિ રાખવાથી અભુમમાણી અને દંદપ્રહારી બને મહા
હત્યારા હતા છતાં તેમણે શ્રમજીત્વ સ્વીકારી સમભાવ ધારણ
કરી, છ માસમા કેવળ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તેમ જ ચીલાતી ચોર
અને ચડકોશીક જેવા કૂર સ્વભાવવાળા હોવા છતાં તેમણે
સમભાવમા આવી સ્વર્ગમુખ મેળવ્યું ગજસુકુમાલના મસ્તક
ઉપર સોમલ વ્રાહ્મણે માટીની ગાળ બાધી ધગધગતા અગારા
મૂકયા છતાં પણ સમભાવના બળે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત
થયું અવતીસુકુમાળ, મુનિએ સમભાવથી એકરાત્રી ચારિત્ર
પાળી દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યું સુકેશલમુનિ, ખલકમુનિ, મેતારજ
મુનિ, આદિ મહાપુરુષોએ ઘોર ઉપસર્ગો સહન કરી આત્મ-
સિદ્ધિ મેળવી છે તે પણ સમભાવનો જ મહિમા છે દમદત્ત
રાજર્ષિ, સમતા સામાયિકમા રહેલા હતા તે સમયે પાડવોએ
ભાવપૂર્વક વહન, પૂજન કર્યું અને કૌરવોએ પથરાઓથી ઢાકી
હીધા તો પણ તે મહામુનિ સમભાવમા રહ્યા તો તે પરમ મુખના
ભાગી થયા હે આત્મન્ ! તુ આવા અનેક મહાપુરુષોના
જીવનઆદર્શો વિચારી અદ્વિતીયે પણ આવા પ્રકારતુ ઉત્તમ
જીવન જીવવા પ્રયત્ન કર સ સારનો મોહ મૂકી સ્વભાવમા રહી
આત્મસ્વરૂપની તુ વિચારણા કર શ્રી મહાવીરબ્રહ્મણે સાડાબાર
(૧૨૥) વર્ષ અને એક પક્ષ-પખવાડિયા સુધી મૌન રહી અનેક
અતુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો સહન કરી પરમ પૂર્ણ જ્ઞાન-કેવળ
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવ્ય આત્માઓને જે આત્મશુદ્ધિને ઉપદેશ
કર્યો હતો તે ઉપદેશ સુધર્માસ્વામીએ આચારાગ આદિ ત્રિદાન્ત
રૂપે ઉપદેશ કર્યો અનેક નિર્ગ્રંથ મહાપુરુષોએ તેમજ આચાર્ય-
મહારાજાઓએ તદનુસાર ઉપદેશગ્રંથો દ્વારા ઉપદેશ આપ્યો તે

આત્મદર્શન

[ટહસિીત] ૧

સિદ્ધાંત જેના સર્વદા વિજ્ઞાનના શુભથી ભય
 દેવેન્દ્ર ભજતા ભાવથી, જેને ભજે ભકતો રૂઢા
 જે આસુખ્ય તેજસ્વી ને, વીતરાગ ભૂતિ વિશ્વમા
 એ દિવ્ય વીર્ય કર તણા ચરણે નમું અતિ હર્ષમ
 આત્મા અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ આ જગમા કરે
 પચાંચ રૂપ અનિત્ય તે, ને દ્રવ્યરૂપથી નિત્ય છે
 ના પુરૂષ સ્ત્રી નપુ સઠે, સઘણ દીસે અજ્ઞાનથી
 કરી દૂર સઘણા કર્મ પામે, સ્થાન મિદિ જ્ઞાનવી
 આત્મા ગણુ મુજ એક શાશ્વત, સુખદુ ખો સમજે બા
 જ્ઞાન કર્શન ચુકત જે છે, બાદ્ય સુખહીન તે સદા
 કર્મે થતા સયોગ સહુ, અચળ અને હુ ખદાવિ છે
 ત્યજ મોહતું જીવ! સર્વ મમજી, મોક્ષ માર્ગ સ્વીકારી
 નિગોહમા સાથે હતા હુતું ઉભય પરમાત્મા
 અવ્યકત મહતા યાતના માથેજ મહુ પરિતાપમા
 પરિભ્રમણ કીધુ વિશ્વમા ચિગ્કાળ સહુ માથે ભર્મ
 વિકાસ કરી આત્માતણા તપી તપળન્યો તું સચર્મ
 પ્રભુતા મળી પુરૂષાર્થથી હું પરિભ્રમણ કરતો રહ્યો
 જન્મ મરણના હુ ખોમા ચક્રસમ ગતિને 'વયે'
 ભૂત્યો સ્વરૂપ હું શુદ્ધ ને મિથ્યાત્વળળ આપી રહ્યો
 કાચો કચો અતિશુદ્ધ ને પછીદાર પામ્યો નરક

- ને આ સ્થિતિમા અન્ય-વાચ્યા આ હૃદયમા છે ખીલ,
 ભિગાર તુજ શરણે હવે હું દોષ મુજ સંઘળા તણ,
 તુજ સ્વરૂપમા એક-થાવા લાખ ચત્નો આદર,
 પરમેષ્ઠિ સહુમા શ્રેષ્ઠ તુ શિર સદા ચરણે 'ધર' ૧૨
- જન્મ મૃત્યુ અનંત કરીને સર્વને જોયા હવે,
 વિશ્વાસ તેથી તુજ વિષે સાચો બન્યો છે આ ભવે,
 દર્શન કરૂં તુજ સર્વમા, પશુ, પક્ષી, પદ્મવ, પુષ્પમા,
 તારા વિનાની બાદ્ય વસ્તુ, ના ગણુ મુજ પ્રેમમા ૧૩
- ધ્યાવતા અતર તણ ભવિ, પામતા તુજ રૂપને,
 પરમાત્મપદ કેરી દશાપછી પામવી સહેજે બને,
 પામે હથોડા દેહને અગ્નિ વિષે બળતુ રહે,
 એ હેમ સમ અતિ શુદ્ધ થાતા દિવ્યદર્શન ઉર વહે ૧૪
- અન્યના વચનો સુણી, ત્હારા વિષે મમતા વધે,
 તોયે કદી ત્હારા વિના, નવ અન્ય આકર્ષી શકે,
 તુજ જ્ઞાન છે સાગર સમુ, નવ પાર પામી કો' શકે,
 સમદર્શી વચનો અન્યના, તુજ જ્ઞાન સાગર બિન્દુ છે ૧૫
- જે દૃષ્ટિએ જગ સુખ ગણે, તે સુખ કદી સાચુ નથી,
 દહેરો મળે જે મહાજસુખની દર્શને તે દહ બની,
 તન્મય બનુ' રમણે પળેપળ, શુદ્ધિસાગરચિતને,
 અણતપદ અભિલાષી મુનિ-હેમેન્દ્ર રટતો અતરે ૧૬

વિકાગે વિરામે પુનિત શુભ સગે, અવરના,
 અને વ્રતિ સર્વે શિથિલ જનતી સત લજને ,૫
 સ્મૃતિ હૈયે ધારે મનુજ વૈતરાણી પ્રભુ તણી,
 ઉપાસી માટે તો પ્રતિક શુભ એ સાધન ગણે
 યથા ક્રમે ભેરે- જમર ઇયજે તો પલટતી,
 વપુ પોતા દેહ ઇયજા જમરી રૂપ જનતી ૬

તથા એ ધ્યાનેથી જનહૃદયને દીવ્ય કરતો,
 ટળે સર્વે ભેદો પ્રભુમય બને માનવ પછી,
 શીજે રૂઝા મત્રો શુભ પથ ,અહો એ હૃદયથી,
 ન ભેદોને જુએ સરવ સમ ભેદ અતિ રીઝે ૭

જુએ પ્રેમે સર્વે જરૂં પણ ધૂણાથી નવ વહે,
 જુદા મળધો છે જગતજનથી ચોછત મહુ
 પતિ પત્ની વચ્ચે પ્રણય વર્ણવે રમ્ય રસીલો,
 અને પુત્રે મિત્રે પ્રણય સ્થળમા “સ્નેહ” ગણુતા ૮

વિશુદ્ધાત્મા સર્વે પ્રણય સ્થળમા “પ્રેમ” લખતા,
 પ્રીતિ રાગો કેરા અર્થે સધળા અટપ કુખના
 વિશુદ્ધાત્મા અર્થે હિમગિરિ ચક્રી શાન્તિ જનને,
 દુરેથી સકલપો સકળ કરતો મર્ત જનના ૯

ન છે યોની જાતિ, કુવ સ્થલ જ્યહી જન્મ ન લીધો,
 અનતી વારે જ્યા જનમ મરણો થાય વપુના
 જનો જાયે સ્વર્ગે પરમપદ કર્મે મળી જતુ,
 અને ખોટા કર્મે નરક પથ લેતા જન તથા ,૧૦
 બને ઉચા નીચા ઠિજ ,વર્ણીક દાનિય કરમે,

૪૮ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૮	૬૭૬	૩-૦-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૧ આ ૩	૧૦૨૮	૩-૮-૦
* ૫૦ કર્મયોગ	૧૦૧૨	૩-૦-૦
† ૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૨	૦ ૧૦ ૦
† ૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ ડાબ્ય	૧૬૮	૦ ૧૦ ૦
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૨ આ ૨	૧૨૦૦	૨-૮-૦
૫૪ ગહુલી મંગલ ભાગ ૨ આ ૨	૧૩૦	૦-૬-૦
" " " ભા ૧-૨ સેગા પાકા બાધેલા		૦ ૧૨ ૦
* ૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાતર	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬ શુદ્ધગીત ગહુલી મંગલ	૧૬૦	૦ ૧૨-૦
૫૭-૫૮ આગમસાર	૪૭૦	૬-૬-૦
* ૫૯ દેવવદન મુતિ મતવન સંગ્રહ	૧૮૬	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬	૫૮૦	૧-૮-૦
૬૨ " " ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨	૫૭૬	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુપ્રતિભા લેખસંગ્રહ ભાગ ૨	૧૮૦	૧-૦-૦
૬૫ જ્ઞેનદષ્ટિએ ઈશાવાચ્યોપનિષદ્		
ભાગર્થ વિવેચન	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૩	૪૧૫	૨-૦-૦
- ૬૭ સ્નાત્રપૂજા		૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર		૦-૪-૦
૬૯-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ સમ્પૂર્ણ ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦ ૧૨ ૦
૭૩-૭૭ સંઘકર્તવ્ય " " ૫	૧૬૮	૦ ૧૨ ૦
૭૮ લાલા લજપતરાય અને જ્ઞેનધર્મ		૦-૪-૦

૪૮ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૮	૯૭૬	૩-૦-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૧ આ ૨	૧૦૨૮	૨-૮-૦
x ૫૦ કર્મયોગ	૧૦૧૨	૩-૦-૦
† ૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૨	૦ ૧૦ ૦
† ૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ ડાબ્ય	૧૬૮	૦ ૧૦ ૦
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૨ આ ૨	૧૨૦૦	૨-૮-૦
૫૪ ગહુલી સંગ્રહ ભાગ ૨ આ ૨	૧૩૦	૦-૬-૦
ભા ૧-૨ સેગા પાકા બાધેલા		૦ ૧૨ ૦
* ૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાતર	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬ ગુરૂગીત ગહુલી સંગ્રહ	૧૬૦	૦ ૧૨ ૦
૫૭-૫૮ આગમસાર	૪૭૦	૬-૬-૦
* ૫૯ દેવવદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ	૧૮૬	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬	૫૮૦	૧-૮-૦
૬૨ " " " ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પત્રસંકુપદેશ ભાગ ૨	૫૭૬	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુપ્રતિભા લેખસંગ્રહ ભાગ ૨	૧૮૦	૧-૦-૦
૬૫ જૈનદષ્ટિએ ઈશાવાચ્યોપનિષદ્		
ભાગર્થ વિવેચન	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨	૪૧૫	૨-૦-૦
૬૭ સ્નાત્રપૂજા		૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર અને તેમનું જીવનચરિત્ર		૦-૪-૦
૬૮-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ સમ્પ્રદાય ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦-૧૨ ૦
૭૩-૭૭ સંઘકર્તવ્ય " " " ૫	૧૬૮	૦ ૧૨ ૦
૭૮ લાલા લજપતગાય અને જૈનધર્મ		૦-૪-૦

૪૮ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૮	૬૭૬	૩-૦-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૧ આ ૨	૧૦૨૮	૨-૮-૦
x ૫૦ કર્મયોગ	૧૦૧૨	૩-૦-૦
† ૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૨	૦ ૧૦ ૦
† ૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય	૧૬૮	૦ ૧૦ ૦
‡ ૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૨ આ ૨	૧૨૦૦	૨-૮-૦
૫૪ ગહુલી સંગ્રહ ભાગ ૨ આ ૨	૧૩૦	૦-૬-૦
	ભા ૧-૨ સેગા પાકા બાધેલા	૦ ૧૨ ૦
* ૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાતર	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬ શુદ્ધગીત ગહુલી સંગ્રહ	૧૬૦	૦ ૧૨-૦
૫૭-૫૮ આગમસાર	૪૭૦	૬-૬-૦
* ૫૯ દેવવદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ	૧૮૬	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લેા	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬	૫૮૦	૧-૮-૦
૬૨ „ „ ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨	૫૭૬	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૨	૧૮૦	૧-૦-૦
૬૫ જૈનદષ્ટિએ ધર્માવાચ્યોપનિષદ્		
ભાગર્થ વિવેચન	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૭	૪૧૫	૨-૦-૦
૬૭ સ્નાત્રપૂજા		૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર અને તેમનું જીવનચરિત્ર		૦-૪-૦
૬૯-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦ ૧૨ ૦
૭૩-૭૭ સંધર્તવ્ય	૫ ૧૬૮	૦ ૧૨ ૦
૭૮ લાલા લજપતરાય અને જૈનધર્મ		૦-૪-૦

૧૦૭ સ્તવન મંથન (દેવનંદન સહિત)	૨૭૫	૦૧૦-૦
૧૦૮ ૫૪ સુદપદેશ ભાગ ૩	૧૦૦	૦-૬-૦
૧૦૯ શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વર સ્મારક ગ્રંથ (સચિત્ર)	૨૮૦	૦૧૦-૦
૧૧૦ પ્રેમગીતા સંસ્કૃત (આચાર્ય અન્નિતસાગર-સૂરીશ્વર સંપાદિત)		૦-૬-૦

— ગ્રંથો મળવાના ઠેકાણા —

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ

વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ-પાદરા [ગુજરાત]

શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર

વિજાપુર [ગુજરાત]

* આ નિશાનીનાળા ગ્રંથે સિલકમા નથી

× આ ગ્રંથો બ્રિટિશ કેળવણી ખાતાએ મંજૂર કરેલા છે

~ આ ગ્રંથો સીમલ ગાસ્ત્રવાડ સંસ્કારના કેળવણી ખાતાએ મંજૂર કરેલા છે.

